

Heemkundige Kring

« Oud-Wachtebeke »

Wachtebeke

JAARBOEK 1977

DANK

Aan dit boekje werkten vele mensen mee.

Daarvan wil ik in de eerste plaats danken de heren Patrick Waeytens, Erik De Smet en Maurice Van Heirsele :

- de eerste omdat hij, onder andere, steeds klaar staat om belangeloos alle foto's te ontwikkelen, soms tot een stuk in de nacht en 's zondags niet uitgezonderd ;
- de tweede eveneens omdat hij steeds klaar staat om jaarboeken en degelijke geschiedkundige artikels te schrijven, ondanks zijn uitgebreide activiteit in de heem- en geschiedkundige kringen van het Eeklose ;
- de derde voor zijn oorlogsdagboek en voor de inval iets te schrijven over de beer-schippers en over de pottenbakkerij, waarvoor hij tevens heel wat stof verzamelde.

Een andere groep mensen die we hartelijk danken zijn de vertellers. Zij besteedden immers uren aan ons, steeds vol belangstelling en bereidwilligheid. We noemen in alfabetische orde, dames eerst :

- Mevrouw Van der Eedt voor de sagen ;
- Mevrouw Van Geertruyden-Van Malder voor het hoofdartikel over de beerhandel en voor de sagen ;
- Mevrouw Van Laere-Schelstraete voor de gegevens over de pottenbakkerij ;
- Mijnheer Buysse voor de sagen en de aanvulling over de beerhandel ;
- Mijnheer Creve voor de legende ;
- Mijnheer David voor de herinneringen aan de muldersstiel ;
- Mijnheer De Caluwé voor de herinneringen aan de pottenbakkerij ;
- Mijnheer Kips voor zijn zeer vroege herinneringen aan de beerhandel ;
- Mijnheer Lanckriet voor het tweede artikel en de foto's van Harald Zein ;
- Mijnheer Schout voor de beerhandel, de sagen, sprookjes en volksoverleveringen en het stukje leven van vroeger ;
- Mijnheer Van de Keere voor de sage ;
- Mijnheer Van der Eedt voor de beschrijving van de muldersstiel ;
- Mijnheer Van Marken voor de vele sagen ;
- Mijnheer Zein voor zijn artikel en zijn beschouwing over het pottenbakken.

Laatst, maar niet het minst, de heer Vanderstede voor de vlotte en verzorgde bediening voor de afdrukplaten. En tenslotte drukkerij Creve voor het vakkundige werk en de hulp geboden bij het opstellen van dit boekje.

G. Hoebeke

LYCEUM
O. L. Vrouw van het H. Hart
Dorp 21
9070 WACHTEBEKE

WACHTEBEKE VERTELT

door

G. HOEBEKE

LYCEUM
O. J. Vroom van het H. Hart
Dorp 21
WACHTEBEKE
1970

Alle foto's voor «Wachtebeke vertelt» werden genomen door G. Hoebeke, behalve die van Harald Zein, die ons bezorgd werden door G. Lanckriet.

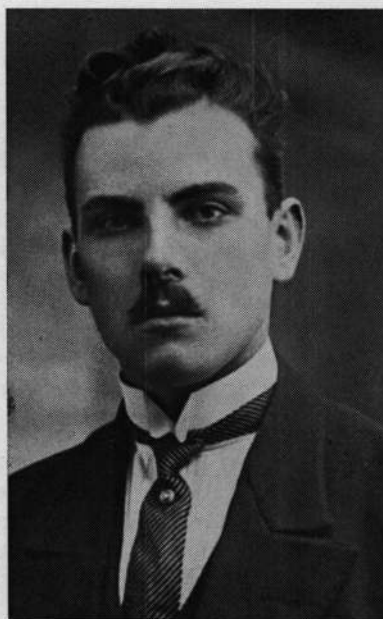
De tekening van de beerotter werd overgenomen uit het boek «Schepen op de Schelde» van Maurice Seghers (tekeningen) en R. De Bock (tekst) in vierde oplage verschenen in 1967 bij uitgeverij N.V. De Sikkel te Antwerpen.

De toelating tot overname werd ons welwillend verstrekt door de Heer J. Van Beylen, konservator van het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen, waarvoor onze hartelijke dank.

In het bijzonder willen we de Heer Hebbelynck, voorzitter van de Heemkundige Kring van Gent, bedanken, omdat hij ons op het bestaan van deze tekening wees en ze ons ook bezorgde.

Hoofdstuk 1 :

OORLOGSDAGBOEK van M. Van Heirsele

De verteller op jeugdige leeftijd

Alhoewel dit het jaarboek voor 1977 is, is het toch maar verschenen in 1978. Dit jaar bestaat onze kring tien jaar. Gedurende gans die tijd werd het voorzitterschap waargenomen door onze onvermoeibare voorzitter Maurits Van Heirsele. Dit heuglijke feit werd ondertussen reeds gevierd, zoals u al bekend werd door het driemaandelijks mededelingenblad. We sluiten hierbij aan door dit jaarboek te openen met een dokument van zijn hand, namelijk het dagboek dat Maurits schreef vanaf het eerste ogenblik dat hij bij de oorlog betrokken werd totdat hij krijgsgevangen werd genomen. In verband hiermee hadden we het geluk nog een treffend dokument uit die tijd te vinden, namelijk een postkaart, naar Maurits gestuurd in het krijgsgevangenkamp.

Het dagboek werd geschreven in krijgsgevangenschap. Dit is ook de reden waarom er niets in terug te vinden is over het leven daar. Het gevaar voor ontdekking maakte het onmogelijk de werkelijkheid weer te geven.

MIJN SOLDATENLEVEN IN DE OORLOG VAN 1940

Op vrijdag 1 september 1939.

Dag waarop een oorlog uitbrak tussen Duitsland en Polen. Deze laatste had een militair pakt afgesloten met Engeland en Frankrijk, voor wederzijdse hulpverlening in geval van oorlog. Als gevolg hiervan werd Duitsland op 3 september de oorlog verklaard door Engeland en Frankrijk. Waarop België zijn soldaten ook binnenriep om desnoods zijn grenzen te verdedigen.

Op 1 september om 3 uur 's morgens werden wij opgeklopt door de gemeentesekretaris, welke mij een oproepingsbevel bracht om mijn eenheid in het leger te vervoegen, wat gelukkig in onze gemeente op de gendarmerie was. Reeds vroeg te been vernam ik dat er 18 man van Wachtebeke in mijn geval waren : Brandes - Jos De Caluwé - Filemond Coone - Ivo Willems - Jos Dhont - Maurice Seyssens - G. Dierick - Victor De Craene - Alfred Rombaut - Kamiel Bundervoet - Pr. Van Assel - Cyriel Willems - Viktor Creve - Henri Van den Hende - Ed. Roets - Slock en Jos De Wijngaerd. Om 9 uur in de morgen kregen we onze militaire klederen behalve ik, omdat ze te klein waren. Onze dienst begon 's anderdaags om 4 uur en bestond uit het bewaken van de nederlandse grenzen. Deze dienst was als volgt samengesteld : 4 soldaten en 2 gendarmen als vaste post op de Overslag, driemaal twee man en acht uur dienst per dag, wat ineens gedaan werd, dan 16 uur vrij waarop we weer naar huis konden rijden en onze zaken wat regelen. Met de patrouille die gelast werd langs de grenzen te rijden was het anders, die moesten tweemaal vier uur per dag, telkens met twee man, dus nog zes man bij voor post Overslag. De overigen deden dienst op de Sluis en twee man op de gendarmerie.

Onze wachtpost de eerste twee maanden was in de zaal van Nathalie Van Hecke doch op 2 november kregen we een wachthuis, twee op drie meter, in het hekken van de weduwe Van Laere, een vijftigtal meter gelegen van het tolkantoor. Van daar konden we zeer goed in de drie richtingen uitzien, daar het zo geplaatst was dat het op de openbare weg stond met drie vensterkes.

Zonder noemenswaardigheden werd het 1 december 1939. Toen kreeg ik mijn militair pak. Daarna de zeer strenge winter, want sommige nachten vror het 22 graden ; zeer veel sneeuw en uiterst slecht weder hadden wij te verduren. In februari 1940 veranderde mijn dienst naar de gendarmerie en moest ik ook op ronde met de gendarmen in de gemeente en op Sint-Kruis-Winkel, doch van elke 18 dagen waren er terug zes op de Overslag. Zo kwam langzaam de zomer en schoner weder, wat ons eindelijk bracht aan de vreselijke datum van 10 mei 1940, dag waarop de oorlog uitbrak en België rechtstreeks was betrokken.

Op vrijdag 10 mei 1940.

Eerste dag van de oorlog welke nooit uit mijn geheugen zal gaan. Om 4 uur 's morgens werden wij uit onze rustige slaap gewekt door het luchtafweergeschut, opgesteld langs het kanaal Gent - Terneuzen, namelijk te Rieme en op Terdonk, dat in werking was gekomen tegen de vliegtuigen. Door het venster kijkend zagen we een tiental duitse vliegtuigen op grote hoogte van het westen naar het oosten vliegen. Doch dachten eerst dat het terugkerende waren van aanvallen op Engeland. Na een half uur terug drie, doch ditmaal zeer laag. Ook deze werden beschoten en moesten dus duitse zijn, wat ons deed vrezen dat er mogelijks een aanval tegen ons land was ingezet en dus de oorlog zou begonnen zijn. Seffens zette ik de radio aan. Hilversum gaf het bericht dat de nederlandse grenzen overschreden waren door duitse troepen en langs alle kanten honderden

vliegtuigen en valschermspringers waren te zien. Ook de brusselse radio gaf uit dat de belgische en luxemburgse grenzen overschreden waren, dus geen twijfel mogelijk de gevreesde oorlog was begonnen.

Reeds vroeg in de morgen werden allerlei berichten uitgeplakt, ook dat alle militaire verlofgangers zich seffens naar hun eenheid moesten begeven. Dus was ik verplicht ook terstond naar de gendarmerie te gaan, daar ik van daags tevoren twee dagen verlof had bekomen, 10 mei inbegrepen. Bij mijn aankomst kreeg ik het bevel enkel de volgende nacht om 2 uur op wacht te trekken naar Overslag met Maurice Seyssens. De ganse dag was er veel rumoer van vliegtuigen. Om 8 uur waren reeds verscheidene bommen geworpen op Zelzate naar de Purfina. 's Namiddags hetzelfde spel op de nieuwe weg te Zelzate, naar de baan op Moerbeke, Koude Borm, op Lokeren station enz. Van 's morgens af geen telefonische verbindingen meer. Met de middag kwamen er berichten dat er vluchtelingen gingen aankomen, bestaande uit mannen van 16 tot 35 jaar van boven het Albertkanaal, dus uit het noorden van Antwerpen en Limburg. Om 4 uur kwamen er een tiental franse soldaten per moto en die namen hun intrek bij Jules van den Hende op de Smishoek. Ze waren gelast met de regeling van het verkeer der franse troepen die reeds de volgende nacht met massa's van Zelzate naar Moerbeke trokken. Om 6 uur 's avonds kwamen reeds vluchtelingen aan, die veel waren opgehouden door het bombarderen van het station van Lokeren. Velen namen hun intrek in het klooster, de scholen, enz. Ook velen bij burgers, want wij namen er ook twee op van Herentals.

Op zaterdag 11 mei 1940.

Op wacht om middernacht tot 6 uur 's morgens. Enkel enige vliegtuigen gedurende de nacht. Bij het naar huis rijden, waren er veel jonge vluchtelingen in de Stationstraat, aangebracht per trein. Dat vond nog verscheidene malen plaats. Er trokken ook gedurig franse troepen voorbij op de Smishoek, met allerhande oorlogsmateriaal per kamion.

Na de middag komt er een jongeling in de winkel vragen om slaping met een briefke van zijn moeder. Daar heb ik 22 jaar geleden, in oktober 1918, ook drie weken verbleven als oorlogsvluchteling te Pulderbos. Natuurlijk werd die jongen aanstonds aanvaard, met nog een neef van hem. Nu hebben wij drie jongens te gast. Om 18 uur terug op wacht naar Overslag met Seyssens. In het station terug een nieuwe trein met vluchtelingen, wat het getal reeds op 1300 man bracht in onze gemeente. Op wacht niets nieuws, dan wat meer vliegtuigen en luchtafweergeschut op Sluiskil. Dan om 24 uur naar huis; terug ontzaglijk veel franse troepen op de Smishoek.

Op zondag 12 mei 1940.

De gasten die bij ons slapen worden te werk gesteld voor het beplakken der winkeluitstalramen, want bij het vallen der bommen, zelfs op grote afstand, ondergaan deze een zeer hevige trilling. Om 11 uur komt het bericht dat in plaats van op wacht te gaan om 12 uur, wij allen onze pakken moeten maken om te vertrekken naar Gent. Dit was natuurlijk een zeer slecht bericht en het deed ons voelen in welke positie onze verdediging zich bevond. Met haast mijn boeken nog wat in orde gebracht, in werkplaats en winkel veel kostelijk materieel doen inpakken door de vluchtelingen bij ons op kwartier, om het in veiligheid te brengen. Doch nu komt tegenbericht dat wij met vijf man op Wachtebeke moeten blijven. De drie man welke ingeschreven zijn in de gendarmerie, Brandes, De Caluwé en ik en met twee man op de Sluis, Coone en Willems.

De Caluwé, De Mulder (gendarme) en ik moesten om 14 uur op wacht zijn op Overslag, daar 3000 nederlandse vluchtelingen over de grenzen moesten komen en alle paspoorten

nagezien worden. Uiteindelijk komen ze toch niet langs Overslag, doch de post daar moest bezet blijven. Intussen waren de andere twaalf man om 4 uur vertrokken. De dertiende, De Wijngaerd, was ziek. Zo gaan ook de volgende dagen voorbij met wacht of op ronde tot donderdag 16 mei. Tussen mijn vrije uren die nu zeer zeldzaam zijn, maak ik van de gelegenheid gebruik om mijn zaken in orde te brengen, want de ene of andere dag mogen wij ons aan vertrekken verwachten.

Op donderdag 16 mei 1940.

Om 12 uur 's middags was ik op wacht getrokken op de Oudenburgse Sluis aan het kantoor der douanen. Vele jonge mannen van 16 tot 35 jaar uit Stekene en Overslag, zelfs uit de streek van Beveren en Antwerpen trekken daar voorbij als gevolg van het militair bevel aan alle weerbare mannen zich naar Frankrijk te begeven. Er waren ook zeer veel vluchtelingen en franse troepen.

Om 4 uur zag ik een gendarm van de Langelede komen. Mijn eerste indruk was slecht nieuws, want ik moest slechts 's anderendaags afgelost worden. Bij het naderen «Slecht nieuws zeker, Frans», want de nieuw aangekomene was mijnheer De Saeger. «Enkel dat gij wat dienst moet gaan doen naar Gent op de wegen, daar die de drie volgende dagen niet voor het gewoon verkeer open zijn» zegde hij. Natuurlijk was dit gezegde alleen maar om de toestand te verzachten, hetwelk ik zeer goed begreep.

Dus na een korte afscheidsgroet, naar huis met dat slecht nieuws. Thuis gekomen zenuwachtig mijn pakken klaar gemaakt en na een treurig afscheid vertrokken naar de Kerkstraat bij Jos De Caluwé, waar de drie andere, Brandes, Coone en Willems ons vervoegden. Wij vertrokken met gevejen naar Gent, alover Sint-Kruis-Winkel, waar wij ontzaglijk veel franse troepen tegen gekomen zijn, allen op weg naar Zeeland. Zo reden wij langs het kanaal Gent-Terneuzen naar Langerbrugge waar wij onze eerste rustpoos namen, dan in het donker verder Gent in naar de kazerne der gendarmen. Velen komen daar binnen, ook Dierickx, Slock en Cyriel Willems, daarna nog Thienpont van Assenede. Seffens worden wij naar onze slaapgelegenheid geleid, onder het blazen van luchtalarm, hetwelk gedurende de nacht wel tienmaal plaats had, doch niets gehoord van bommen vallen.

Op vrijdag 17 mei 1940.

Om 5 uur opgestaan van onze stozak, want de kazerne was reeds in volle drukte. Na het wassen kregen we bericht ons te begeven naar een oude bewaarschool gelegen op de Coupure. Daar was een schuilplaats tegen luchtaanvallen en we zijn er gebleven tot 10 uur. Dan kwam het bericht dat er een trein voor ons werd ingeschakeld voor Amiens in Frankrijk. Doch met ons vijven, want al de laatstvernoemde hebben we niet meer gezien, waren wij akkoord van per fiets naar Frankrijk te rijden uit vrees voor vliegers, samen met enige zelvatenars die we in ons laatste verblijf hadden ontmoet.

Dus op weg langs de Sterre, de Kortrijkse Steenweg op. Daar verlaten ons de zelvatenars, die rijden langs Brugge en zo langs de kusten zegden zij. Wij verder door het gewoel van troepen en vluchtelingen, dat ontzaglijk was, tot door De Pinte, dan rechts af langs Sint-Martens-Latem, waar wij in een café afstapten om te eten. We werden daar nog verscheidene malen getrakteerd. Zo naar Deinze, met een rustpoos op een weide voor de stad. Dan verder naar Tielt, waar aan het station een schoonbroeder woont van Willems, een zekere Cloeckart. Daar hebben Ivo en Filemond overnacht en wij ons drieën daarnaast in een café. Rond de avond zijn wij nog eens naar de gendarmerie geweest, waar wij vernamen al de tijd te hebben, want de trein voor ons bestemd

ging maar 's anderendaags in Roeselare aankomen. Dan zijn we nog eens de stad in gewandeld, wat aankopen gedaan, als brood, sletsen en ook postkaarten verzonden naar huis.

Op zaterdag 18 mei 1940.

Om 5 uur opgestaan en ons geschoren, doch terzelfdertijd luchtalarm, verscheidene duitse vliegtuigen. Bommen vielen langs de andere zijde van de stad, kwamen daarna naar ons toe, wat ons langs achteren naar het veld deed vluchten, in de mening dat zij het gemunt hadden op die treinen en goederenwagens, waarop ontzaglijke massa's legermateriaal geladen waren en op de treinen met soldaten en vluchtelingen. Doch ze smeten geen bommen en we konden ons dan ook voort scheren, wassen en eten.

Dan op weg naar Roeselare langs de zijkant van deze stad, bezochten wij eens die taximan, die mij in november 1938 naar huis bracht toen mijn auto ginder in panne lag. Hier hebben wij ons frieten doen klaar maken in een café daar tegen op de hoek, maar de aardappelen moesten we zelf schillen en om vlees moesten we rijden bij een slachter in het naburig dorp Rumbeke. Dit was ons laatste goed eten, dat veel te snel op was want wij waren al tamelijk hongerig. Dan langs kleine wegen over Rollegem - Kapelle, Moorsele naar Menen. Al min of meer in twijfel van nog verder te rijden, maar de meerderheid was voor Frankrijk. Te Menen aangekomen, mochten we niet over de grens. Duizenden en nog duizenden stonden te wachten, doch geen genade, zelfs voor geen generaal ging de grens open zegden ze. Dan natuurlijk een moeilijke kwestie slaapgelegenheid te vinden in een stad waar zo een mensenzee rond dreef. Doch gelukkig kort buiten de stad tegen een watertoren vonden wij een café, waar wij op de blote zolder mochten slapen. 's Nachts ook alarm en bommen werden gesmeten in de omtrek.

Op zondag 19 mei 1940.

Om 4 uur op, want de plankenvloer was hard. Ons gewassen, geëten en terug op pad. Aan de grens terug gekomen was er niet over te geraken niettegenstaande ons daags tevoren beloofd was dat wij om 6 uur zouden mogen oversteken, doch verloren moeite. Dan maar langs de Leie (grensscheiding) naar Wervik : grens gesloten ; naar Komen : grens gesloten. Te Waasten hetzelfde spel. Eindelijk in Ploegsteert, werden wij beter ontvangen. De kommandant der gendarmerie beloofde ons een gendarm te zullen medezenden langs De Panne en Ghyselde, waar wij over de grens zouden kunnen. Te Ploegsteert waren reeds tachtig man van de rijkswacht bijeen gesukkeld. Eerst hadden wij tijd om te eten. Terwijl we daar mee bezig waren, kwamen er nog drie van Zelzate binnen, Delaruelle, De Bruycker en Van den Abeele, wat ons zeer verheugde. Om 11 uur vertrokken wij naar De Panne, wat zo maar zestig kilometer is, langs over Ieper en Veurne. Zo aan de kust gekomen, waar het een vloed van vluchtelingen en troepen was ; ook eindeloze kolonnen hollandse soldaten te voet en met legerauto's. Zo de grens over wat zonder moeite of enig oponthoud ging. Zo verder Frankrijk in waar we vele kilometer een kanaal volgden, waar vele honderden schepen lagen, die geladen waren met gehele depots legermateriaal. Bij het vallen van de avond zocht onze geleider een onderkomen, doch geen te vinden voor tachtig man, wat ons verplichtte door te rijden tot Duinkerke, langs over de haven, waar reeds vele bommen gevallen waren en alle ruiten verbrijzeld, naar een kazerne. Deze was geheel bezet, niettegenstaande ze zeer groot was en we waren verplicht op de koer te slapen. Gedurende die ganse koude nacht door, hingen duitse vliegtuigen boven ons hoofd en werd er voortdurend naar hen geschoten. Toch konden wij enkele uren slapen, want wij hadden zo maar honderdvijftig kilometer gebold en daarbij nog vele heuvels moeten te voet beklimmen.

Op maandag 20 mei 1940.

Reeds voor het licht was, waren wij te been. Natuurlijk goed stijf en stram. Nog immer werd er boven ons hoofd geschoten door het luchtafweergeschut. Ook zagen wij uit een vliegtuig vier bommen vallen, als mensen die er uit sprongen. Eens dat deze op de grond kwamen een duizend meter van ons, hoorden wij een verschrikkelijke ontploffing. Gedurende de ganse nacht bleef daar het luchtalarm bestaan, tot onder de morgen franse vliegtuiggroepen verschenen om de lucht te zuiveren. Dat was dan zo rond 6 uur. Ons gewassen, wat gegeten uit de knapzak en dan op weg langs een schone baan met bomen overlommerd, langsheen een kanaal waarin ook zeer vele belgische schepen lagen. Zo naar Bergues, een oud versterkt stadje met oude poort en met water omgeven. Daar houden wij poos om wat te eten en te drinken. Een liter wijn was daar zeer welkom, Ook brood konden wij daar bekomen. Gedurende onze rust aldaar zagen wij de ganse familie Chalmet van Zelzate, Pier, Florent en Jules allen met hun vrouw. De ene per tandem, de andere per fiets. Ze volgden ons nog verder tot Kassel alover Wormhoudt.

De weg naar Kassel die hoog gelegen is hebben wij met veel moeite te voet moeten beklimmen, wat van toen af veel plaats heeft gehad, daar wij nu in de bergstreken komen. Op de markt in deze stad in een ouderwets café, wat daar overal meestal het geval is, hebben wij gegeten. Zeer vele vluchtelingen zijn hier, want ook reeds de fransman begint te vluchten. Na een kort oponthoud verder de berg af, alover Wallon-Cappel met Hazebroek in 't zicht op de linkerkant, zo over Aire en Lière naar Pernes-en-Artois.

Deze weg was zo in beslag genomen door het vervoer van vluchtelingen en troepen, dat wij de baan niet konden gebruiken en verplicht waren neven de weg op het zaailand te rijden, wat genoeg ging, daar alles vertrappeld was en op een dorsvloer geleek. Te Pernes-en-Artois aangekomen, waar zelfs de transporten der engelse en franse troepen geheel belemmerd waren, door de vluchtelingen, konden wij toch langs de voetpaden de marktplaats bereiken. Daar werden wij ondergebracht in een feestzaal. Daar konden we ons wassen, scheren en we kregen daar vlees, te halen bij een slachter. Dat deden wij daarnegen in een café braden en aten het gemakkelijk op met brood en goed bier, dat we daar konden krijgen, wat zeer zeldzaam is in die streek. Nog steeds waren wij hier met tachtig man, de zelzatenaren en de rijkswachter die ons begeleidde inbegrepen.

Het was ook deze die zorgde voor vlees en slaapgelegenheid, want verder was het onmogelijk aan eten te geraken, behalve aan zeer hoge prijzen en alles belgische frank voor franse frank. Om 20 uur zochten we ons onderkomen op, wat reeds zeer druk bezet was door vluchtelingen. Dat verplichtte ons op het toneel der feestzaal te gaan liggen, op de plankenvloer, wat toch nog beter was dan in Duinkerke op de vloer van de kazerne. Allen hebben wij toch tamelijk goed geslapen.

Op dinsdag 21 mei 1940.

Meer en meer begonnen de dagen beroerder te worden, want bij ons opstaan waren daar reeds vele bewoners gevlucht en begon het daar eenzaam te worden. Op de markt vertrokken wij om 5 uur. In tegenstelling met daarstraks was het buiten de stad nog drukker dan daags te voren. Zo meer te voet dan op de fiets naar Sint-Pol. Langs deze weg lagen er duizenden obussen gestapeld met springstof in ijzeren ketels, doch alles onbewaakt, dus reeds prijs gegeven, want de aankomst der Duitsers werd reeds verwacht. Eens te Sint-Pol konden we niet meer verder, daar de wegen versperd waren met allerhande materiaal zoals gekantelde wagens enz. Hier maken we rechtsomkeer en besluiten naar Boulogne te rijden om de kusten te bereiken en zo langs Kales misschien naar België te kunnen terugkeren. Want nu hadden wij de overtuiging dat wij ingesloten

waren en dus ons opgegeven doel niet konden bereiken, wat ons natuurlijk vrijheid van handelen liet, om de groep te verlaten en dus met ons vijven van Wachtebeke verder te trekken. Nu begonnen wij stilaan het oorlogsrumoer te horen en we zagen gedurig vliegtuigen boven ons hoofd, wat ons verplichtte ons te verduiken onder bomen en in de grachten. Langs alle kanten werden hier in het veld troepen geplaatst. Per auto en per moto reden de engelsen door de veldvruchten en zetten de kanonnen in gereedheid om de duitse opmars te stuiten. Zo door al dat oorlogsgedoe voort, meer te voet dan rijdend, kwamen wij rond de avond te Bécourt op 5 kilometer afstand van Desvres en 20 kilometer van Boulogne. In een café te Bécourt konden we met veel moeite aan een tiental eieren met brood geraken, met eerst geld te laten zien. Ook kregen de burgers schrik van soldaten te huisvesten. Doch konden toch eindelijk daarnegen in een grote boerenschuur slaapgelegenheid krijgen op een stroschelf, waar ook vele burgers sliepen en zelfs pastoors. Pas hadden wij gegeten rond 8 uur of er kwamen een veertigtal duitse vliegtuigen over, die in de omtrek zeer vele verwoestingen aan de wegen brachten met bommen. Ook het veldleger met tanks kwam nader en we hoorden zeer goed het kanongebulder. Hier hebben wij zeer goed geslapen, want het was geleden van thuis dat ik niet op de vloer had geslapen en dan nog de vermoeienis.

Op woensdag 22 mei 1940.

Om 4 uur bij de minste lichtschemering de nest uit, ons gewassen. Bij 't vertrek had Filemond Coone een platte achterband. Na dezes herstel was natuurlijk ons vertrek verlaat. Dan op weg, de baan was reeds veel ontruimd langs die kant, want wij volgden enkel kleine wegen. Eens te Desvres begon weer de ellende. Daar zagen wij wat de vliegers verwoest hadden 's avonds te voren. Vele auto's lagen daar langs de baan verbrijzeld en autobussen. Vele doden moeten daar geweest zijn. Al de ruiten der huizen waren gebroken en lagen over de weg verspreid. Nu hadden wij moeilijke heuvels te beklimmen, welke alle te voet moesten genomen worden. Dit was zeer lastig gezien wij ook onze geladen fiets moesten voort duwen en met nogmaals het nadeel dat wij in het afrijden gedurig moesten afremmen, daar wij enkel de vluchtelingen konden volgen, aangezien deze terug al de wegen hadden ingenomen. Een tiental kilometer van Boulogne waren engelsen zich aan het nestelen in grote bossen van kreupelhout, voor de verdediging van de stad. Stilaan begin het te regenen, wat ons enkele kilometer verder verplicht van te schuilen. Het wachten moe beklimmen wij dan de grote heuvel bedekt met het regenzeil. Dit is het eerste slecht weder op onze reis. Boven gekomen reden wij een koer op van een school, waar wij goed schuil- en rustgelegenheid vonden onder een hangar. Ook verschillende gendarmen ontmoetten wij daar en we voegden er ons bij. Na een half uur rusten, ging de regen over en trokken we verder. In het binnenrijden van Boulogne zagen we ontzaglijk veel troepen en nog eens troepen, want al wat Militair was vluchtte naar deze uithoek, daar geheel dat gedeelte van het frans leger was ingesloten.

Bergaf reden wij de stad binnen tot aan het fort dat gelegen is in het midden der stad. Daar zagen we reeds een onnoemelijk getal legerauto's en kamions vluchten naar Kales daar het hier ook gevaarlijk begon te worden. Op een bureel ontvingen wij bevel, ons naar een kazerne te begeven aan de haven gelegen, waar alle belgen werden heen gezonden. Van daaruit werd ons een verblijfplaats aangewezen, om ons zoveel mogelijk te verspreiden gezien het luchtgevaar. In die kazerne aangekomen vonden wij daar wel twintigduizend belgen, ook een groep van driehonderd man van de rijkswacht. De koer stond zo bezet, dat men zich een weg moest banen om van de ene naar de andere kant te gaan. Dat verplichtte ons met de fiets aan de ingang te kamperen en om beurt een ronde te maken in de kazerne om inlichtingen te verzamelen. Bij dergelijke tocht ontmoetten wij Jos Dhondt uit de Stationstraat die alover de fietsen sprong van blijdschap

ons weer te vinden. Dus nu zijn wij met zessen van Wachtebeke. Enige tijd nadien vonden wij aan de ingang de vrouw van Cloeckaert van Zelzate, geheel alleen met haar fiets, die op zoek was naar haar man. Enkele minuten later kregen wij het bevel ons naar een andere plaats te begeven waar slaapgelegenheid was, waarop vrouw Cloeckaert vertrok en schikte langs Kales naar België terug te keren. In ons nieuw verblijf aangekomen, een soort fabriekske met stro om op te liggen, waren we natuurlijk rap goed gezeten. Doch onze rust duurde enkel maar een half uur. Opeens kwamen daar vier obussen in de omtrek terecht en die ontploften met een hels gekraak. Daarna was alles stil, wat ons toeliet na lang wachten eens te gaan zien. Aan de ingang van ons verblijf stonden twee auto's van Zomergem, welke geheel waren doorzeefd met granaatscherven, gelukkig was er niemand in of omtrent. De eigenaars konden er enkel het nodige uitnemen en verder te voet gaan, de rest achterlatende. Wat verder een man dood en een vrouw gekwetst. Aan de ingang van de grote kazerne, waar wij een half uur tevoren hadden gesproken, met vrouw Cloeckaert, was een obus in de wachtzaal geslagen, waardoor tien soldaten gedood en twintig gekwetst werden. Ware dit hels tuig midden op de koer gevallen, dan zouden er honderden doden en gekwetsten geweest zijn. We kregen de indruk dat de obussen van zee afkomstig waren, waarop wij met tweeën, Jos De Caluwé en ik, gingen zien op het strand. Op vijfhonderd meter afstand zagen we een grote rookwolk afkomstig van een oorlogsvloot, doch we waren natuurlijk van mening dat het de engelse vloot was. Maar boven de haven hingen verscheidene kabelballons tot bescherming tegen de vliegtuigen. Die werden spoedig beneden getrokken, doch heftig beschoten vanop zee. Kort daarna verschenen een veertigtal duitse vliegers over de stad, waarop het afweergeschut in werking kwam. Ze vlogen daarna over de vloot en werden daar niet beschoten tot onze grote verwondering. Dat deed ons eindelijk de toestand begrijpen. Het was de duitse vloot, want de vliegtuigen herhaalden verscheidene malen hun tocht van de stad naar de vloot. En altijd hetzelfde, boven de stad werden zij onder vuur genomen, wat een deed neerstorten op vijfhonderd meter van ons, en boven de vloot niet. Dus geen twijfel meer, het gevaar van bombardement van de stad was zeer groot, want de reeds gevallen obussen waren ook afkomstig van de duitse vloot. Seffens gingen we onze kameraden verwittigen om buiten de stad te gaan, doch te laat. De Caluwé was pas binnen het kantonnement en ik aan het hekken of de kanonnen begonnen te bulderen en ik had enkel de tijd mij te laten vallen achter een muur van een meter dik, juist aan de ingang, waar ik drie uur nadien nog lag. In de omtrek waren honderden obussen gevallen en vele zeer dicht bij ons, doch het brandpunt lag meer naar de haven toe en het fort op. Eindelijk begonnen de kustbatterijen en het geschut van het fort te antwoorden al over ons hoofd, wat na een half uur de vloot deed wijken en het geschut hield op tot onze grote opluchting. Dus kunt ge u voorstellen in welke hachelijke toestand wij ons hadden bevonden. Die stilte daarna en het afdrijven van de vloot stelde ons min of meer gerust voor die nacht en we sliepen tamelijk goed gezien de drukte van de vorige dag.

Op donderdag 23 mei 1940.

Om 4 uur begon het stilaan licht te worden, wat ons onze matten deed oprollen. Ons gewassen, wat gegeten en terug op weg, want wij waren verlegen dat hetzelfde spelletje van 's avonds tevoren zich nogmaals zou herhalen en zochten daarom zo spoedig mogelijk de stad te verlaten, in de richting van Kales. Pas buiten ons nachtelijk verblijf zagen wij reeds de sporen van het bombardement van vorige avond. Op de haven lagen wel duizend vaten Pinardwijn van vijfhonderd liter ieder, waar wij ons daags tevoren zeer aan te goed hadden gedaan. Ze waren natuurlijk veel van uiterlijk veranderd, want de inhoud daarvan spoelde over de wegen. Zeer vele huizen waren verwoest en elektrische geleiders af. Langs het fort trokken wij naar de buitenkant van de stad. Daar

aangekomen werden wij verwittigd langs daar ook niet verder te kunnen, want verscheidene voertuigen lagen daar brandend over de straat. Er lagen ook doden wat ons enkele honderden meter verder deed terugkeren. Aan een groot herenhuis gekomen, viel onze aandacht op de hof met vele bomen en waarvan het hek open stond. Dit bood ons de gelegenheid onze fietsen onder het struikgewas weg te stoppen, waarop een vrouw ons een deurken aanwees van een schuilplaats. Dat lieten wij ons geen tweemaal zeggen en we trokken daar binnen, na eerst al onze wapens te hebben weggeworpen. Het poortje gaf toegang tot een binnenplaats van een kostschool voor jongens, met daarop een hangar met een betonnen platform bedekt en waaronder wij min of meer beschut waren tegen het schieten. Nog verscheidene andere soldaten troffen wij daar aan.

Enkele minuten nadien begonnen ze volop te schieten met kanonnen die stilaan dichterbij kwamen. Een half uur nadien zaten wij reeds te midden van het vuur, want vele granaten vielen in de omtrek. Bevreemd zijnde dat er een obus op de koer zou terecht komen, waartegen wij niet beschut waren, gingen wij op zoek en vonden langs een ander deurken een grote kelder, tenminste zo dachten wij. Doch het was een grote toneelzaal, onder een kapel gelegen, met sterke betonnen zoldering en de vensters met wollen matrassen afgezet, dus een tamelijk veilige schuilplaats. Hier verbleven wel honderdvijftig man, soldaten, vluchtelingen, personeel en broeders van de kostschool. Ook hoorden wij hier niet veel lawaai meer van het schieten, wat ons zo zenuwachtig niet meer maakte. We konden rustig zitten op stoelen en hielden ons op het toneel van de zaal, dat nog veiliger was en nog beter beschut dan het midden. Ook bevond die gebetonneerde hangar van de binnenplaats zich langs die zijde. Meer en meer neemt het beschut in hevigheid toe, ook met machinegeweren en tankkanonnen naderen.

Zo wordt het middag, de broeders waren zeer vriendelijk en verdeelden alles wat ze konden en we mochten meeschuiven aan tafel om te eten in een eetzaal. Daar werd ons een soort gekookte makaroni voorgeschoteld, wat kloek is en ons zeer goed smaakte. Zo verliep stilaan de namiddag zonder enige verandering daar buiten. Gedurende die tijd zorgden wij voor matrassen, die wij haalden van de boven gelegen slaapzalen, niet tegenstaande de heftige beschieting, en bestemd om op te slapen. Ook onze fietsen werden op de koer in veiligheid gebracht en ons gepak binnen genomen. Doch onze valies verliet ons niet, gevuld als ze was met het allernoodzakelijkste. 's Avonds kregen wij gekookte rijst te eten in een grote tas, waardoor wij geheel verzadigd waren en 's nachts goed sliepen. Het oorlogsrumoer was ook wat verminderd.

Op vrijdag 24 mei 1940.

Pas begon het licht te worden of de beschieting begon in hevigheid toe te nemen, doch ze was nu meer gericht tegen het fort en de haven die een vijfhonderd meter verder lag. We hoorden gedurig tanks rijden, hoorden geweer- en machinegeweevuur. Ook hing de lucht gestadig vol van vliegtuigen, die met razend gefluit rakelings boven de huizen vlogen en bommen wierpen. Zo naderde heel traag de middag en werd het tijd om te eten. Een ketel gekookte rijst werd in de ingang van de zaal gezet, want naar de eetzaal gaan was té gevaarlijk. Natuurlijk schoven wij gretig aan, ik was de eerste, doch juist bij het uitscheppen verschenen de duitse soldaten. Seffens de handen omhoog, moesten we zo de zaal verlaten en had ik geen gelegenheid iets mede te nemen, zelfs niet mijn valies. Daar mijne kameraden achteraan stonden, min of meer in het donker, konden die het allernoodzakelijkste meegrabbelen en daarna buiten komen. Zo met de handen opgeheven mochten wij tot geheel buiten de stad lopen en dus buiten het gevaar, wat ons zeer opluchtte. Op een afstand van twee kilometer van Boulogne werden wij naar een kasteel geleid en op een weide verzameld. Gedurig groeide het aantal

krijgsgevangenen aan, en het steeg tot 5000 man voor de avond. De duitse soldaten waren zeer vriendelijk voor ons, wat ze echter niet waren voor de engelse en franse soldaten. Wij mochten ons drinkwater halen. Ook brachten autowagens daar koekskens, chocolade en andere eetwaren, welke dan ook werden verdeeld en gretig opgegeten. Zo begon ons krijgsgevangenenleven. Onze toestand verbeterde stilaan en dat deed ons hopen zonder gevaar eens gezond naar huis te mogen terugkeren.

Maurits Van Heirsele

Zo begon ons krijgsgevangenenleven

Hoofdstuk 2 :

DE BEERSCHIPPERS

Heemkunde is geschiedenis van het volk. Het vorsen in oude archieven, fondsen en boeken is daarvoor onmisbaar. Dit geeft echter zelden een levend beeld van het dagelijkse doen en laten van onze voorouders. Slechts als we de mensen zelf aan het woord laten komen, is levende geschiedenis uiteraard mogelijk.

Onze voorzitter Maurice Van Heirsele, geboren in 1899, stelde voor om mevrouw Maria Van Geertruyden-Van Malder te laten vertellen over het nu verdwenen beroep van beerschipper. Mevrouw Van Geertruyden, geboren 1903 te Moerbeke-Waas, bleek een uitstekende bron te zijn. Zij verwees ook naar de heer Georges Kips, geboren 1899, wiens vader reeds dit beroep uitoefende en naar de heer Florent Schout, geboren 1893, wonende Kouden Borm te Moerbeke-Waas, die reeds in 1910 beerputten hield. We hadden het grote geluk ook die twee mensen nog aan het vertellen te krijgen. De stof door hun drieën geleverd geeft beslist een zeer goed beeld van de beerhandel.

Een eerste moeilijkheid die zich hierbij voordoet is het optekenen van hetgeen verteld wordt. Als men onmiddellijk opschrijft, moet de verteller steeds zichzelf onderbreken. Dit heeft tot gevolg dat hij de draad verliest en het gesprek uiteindelijk doodbloedt. Een andere methode bestaat er in de verteller vrijuit te laten spreken en alles op te nemen op bandopnemer. De in verband hiermee zo dikwijls gehoorde opmerking dat het zicht van bandopnemer en mikro de tong van de mensen verlamt, is tot nog toe niet waar gebleken. De banden blijven bewaard en zullen later nog stof leveren voor dialectstudie.

De tweede moeilijkheid is het verwerken van het opgenomene. Van een letterlijke weergave kan vanzelfsprekend geen sprake zijn. Eén mogelijkheid is alles te verweven tot een gaaf geheel. Daarbij verdwijnt de ziel van de verteller. Een tussenoplossing blijft dan de gesprekken in leesbare vorm schrijven.

Als heemkundigen moeten we niet alleen vertellen, we moeten ook volledigheid nastreven, zodat wat wij nu schrijven later als bron kan gebruikt worden. Dit alles schaadt wel aan de leesbaarheid, maar we hopen dat u uw eigen beeld zult kunnen vormen over dit stuk verleden uit de drie hiernavolgende verslagen.

Als eerste laten we Mevrouw Van Geertruyden aan het woord, als tweede de Heer Kips en als laatste Mijnheer Schout.

De beerschippers

naar Mevr. M. Van Geertruyden-Van Malder

Mijn ouders woonden op Kouden Borm in Moerbeke-Waas. Mijn vader boerde. Mijn moeder hield estaminet en winkel. Ze verkocht vooral kruidenierswaren, maar ook ellegoed, blauwe voorschoten, kusfluwijnen, handdoeken, enz... Maar daarmee is ze uitgescheiden voor de oorlog '14-'18. We deden ook nog in kolen en beer. Er lagen bij ons vier beerputten. Elke put was ongeveer vijf meter in 't vierkant en drie meter hoog. Daar gingen twee scheepkes in van achtendertig ton ieder. De boeren kwamen die beer halen met bakken van vijf hektoliter. Er gingen dus honderdtweeënvijftig bakken in één put. De prijs voor een bak beer was twee frank, kort voor de oorlog van '14-'18. Gedurende de oorlog is hij dan opgeslagen met tien centiemmen per keer tot twee frank veertig.

Er lagen bij ons vier beerputten (waar nu het gebouwtje staat op de rechteroever).

De eerste die in de beer gevaren hebben waren Pier Kips van Terdonk en De Smaeles van Gent. 'k Zou niet kunnen zeggen wie van de twee het eerst begonnen was. Pier haalde zijn beer in Terneuzen en voer naar Rieme en op de Moervaart tot Spanje veer, de Winkelse meersen, Kouden Borm ... De De Smaeles haalden hem in Gent, reeds in de jaren vier en vijf. Toen lagen de grote beerputten van de stad Gent nog niet in Mariakerke. De Smaele moest de beer zelf gaan ruimen met grote kuipen met draagstokken in de huizen der mensen. Dat werd 's nachts gedaan, want overdag was het

verboden door de stad. Als de huizen dicht bij het water lagen, gelijk in de vest, dan werden die kuipen rechtstreeks door het huis naar het schip gedragen. Lagen ze te ver van het water, dan werd de beer met kuipen eerst in bakken geladen en dan met karren naar het schip gevoerd. Er zijn zelfs nog boeren geweest, die in de omgeving van Gent woonden, die 's avonds vertrokken met hun grote tonnen (tot 1000 liter), getrokken door paarden en die zelf ruimden. Nadien werd dat ruimen gedaan door gespecialiseerde mensen zoals De Winter en De Vreeze en dan moest Pier Kips zijn beer daar kopen.

Aansluitend hierop wist de heer A. Buysse, uit Lochristi, nog het volgende te melden : Ik herinner mij dat de boeren van Lochristi zeker nog tot in 1928 's nachts naar Gent reden om de beerputten te ledigen. Meestal reden ze met een koppel paarden en daarachter twee wagens met op elk een rechthoekige bak. De inhoud daarvan bedroeg minstens 500 liter, maar ook 600 liter en meer. De boeren beschikten voor het ruimen over een kuip met op halve hoogte links en rechts een halve ronde haak met de opening naar onder. Die haken rustten op de draagstokken die een pols dik waren. De kuip werd gedragen door twee man, waarbij de stokken ofwel in de handen genomen werden ofwel op de schouders gelegd. De boeren van Lochristi gingen tot Sint Amandsberg, de Dampoort, het Havengebied en de Beestenmarkt.

Het nadeel van dit systeem was dat de mensen 's nachts gestoord werden en dat gans hun huis bevuild werd. Daarom is de stad Gent overgegaan op een andere werkwijze.

Ze hebben de stad in wijken verdeeld en voor elke wijk een firma aangeduid voor het ruimen. Voor bovenvermeld gebied was dat de firma Donatus De Snerck. Die hadden groengeverfde wagens met twee zware wielen achteraan en twee kleine vooraan. Daarop stonden een metalen ketel en een gemotoriseerde pomp. De beerput werd verbonden met de ketel door middel van darmen. De pomp zoog de ketel in onderdruk en de beer werd zo naar de ketel getrokken. De voordelen van deze werkwijze waren dat het ruimen overdag kon gebeuren en dat het werk veel minder vuil was. Tot daar de heer Buysse.

Om de kwaliteit van de beer te testen werd een zilveren frank gebruikt. Die werd er in gestoken. Sloeg hij zwart uit dan was de kwaliteit goed. Het overbrengen van de beer uit de scheepjes naar de putten gebeurde bij ons met de loete. Bij onze gebuur, Schout, die zijn putten in 1910 gelegd had, gebeurde het lossen reeds met een pomp. Bij ons zat dat als volgt in elkaar. De beerschepen die toekwamen, volgeladen met beer, lagen laag in het water. Onze beerputten lagen dicht bij de oever en waren gelijk met de grond. Om de beer over te brengen werd gebruik gemaakt van een goot van een paar meter lang. Ze had opstaande wanden van twintig centimeter hoog en ze liep spits toe naar de put. Haar breedste kant lag op het schip en die was één meter breed en afgesloten. De smalste kant was nog dertig centimeter breed en vormde de monding aan de put. Over de ganse lengte was er dan nog om de meter een spanlatje om de goot samen te houden. Om te lossen nu werden op het schip de luiken overhands opgelegd, dus om de twee luiken één open. Om het schip leeg te scheppen was maar één opening nodig, bij voorbeeld in het midden. De andere openingen dienden echter om te roeren en het dik naar het midden te brengen. Op een luik dat was blijven liggen werden nu in het midden blokken gestapeld kruiselings, zoals men stenen stouwt. Hierop werd nu de breedste kant van de goot gelegd en de monding in de put. Het geheel helde daarbij af van schip naar put. Zoals gezegd, was er links en rechts van dit luik één weggenomen. Op het gangboord dichtst bij de wal stond aan weerskanten van de goot een man met een loete, de beer uit het ruim in de goot te scheppen. De juiste

... werden de luiken allemaal schoon vooraan gestapeld ...

benaming voor dit werk was «loeten». Soms stonden er op het andere gangboord ook nog twee, maar meestal werd er toch maar met twee man geloet. In het begin als het schip nog vol was, moesten ze niet diep scheppen, maar wel hoog zwaaien. Naarmate het schip leger werd, moesten ze dieper scheppen, maar daarentegen moesten er blokken weggenomen worden om de goot op dezelfde hoogte te houden, vermits het schip rees. Ze moesten dan minder hoog zwaaien. Tegen dat het schip een goed stuk geledigd was, werden de luiken allemaal schoon vooraan gestapeld, zodat het schip daar dieper kwam te liggen en al de beer naar voren liep. Dat kon omdat in de wrangen, de dwarsspanen dus, grote lokgaten waren waar de beer door kon. Zonder die lokgaten zouden ze verplicht geweest zijn de beer van tussen die tien centimeter hoge wrangen te scheppen, wat een bijzonder lastig en langdurig werk was. De luiken mochten ze niet van in het begin op de kop van 't schip leggen, want anders zou de beer er daar uitgelopen hebben. Het spreekt vanzelf dat men bij dit werk als loeter niet vies mocht zijn, want de spatten vlogen in het rond en het duurde niet lang of de loeters waren volledig besmeurd. De loeten zelf waar ze mee werkten, waren gelijk houten emmers met een inhoud van tien liter en voorzien van sterke esenhouten stelen.

In 't volle seizoen werden die schepen veel 's avonds gelost, dan konden de mensen van 's anderendaagsmorgens komen. Dan werd er regelmatig met vier man geloet. Er stonden dan soms dertig boeren rootje te schuiven, van aan ons tot vooraan de Groene straat, voor een bakje beer. Dat was in '14-'18, omdat er zo weinig bevoorrading was; wij waren de enige die beer kregen. Er waren veel boeren die maar twee bakken hadden, ze vulden, er mee naar hun land reden, ze ledigden en dan terugkwamen.

Het vullen van de bakken gebeurde als volgt. Voor de beerputten waren greppels gemaakt tot veertig centimeter diep, juist de breedte van een wagenspoor. Die hielden zachtjes af, zodat het niet moeilijk was er nadien de wagens terug uit trekken. Aldus stonden die wagens wat lager en was het zo moeilijk niet ze te vullen. Dat was dan twee meter diep scheppen en twee meter oplichten. Ik ben zelf begonnen met het laden der bakken toen ik veertien jaar was. Dat was een zeer zwaar werk, maar ge waart niet verplicht de loete vol te scheppen. Die loeten werden goed onderhouden, namelijk regelmatig geteerd. Ge moest er ook wel de goede zwaai van hebben.

In de beerput werd de maat van vijf hektoliter aangegeven door nagels in een lat, die in een hoek van de put stond. De afstand tussen twee nagels stemde juist overeen met één bak. Gewoonlijk werden de bakken geladen door iemand van ons met de boer. Gebeurde het dat de boer het alleen deed, dan waren er bij, die de nagel goed bloot zetten. In de beerbak werd de maat van vijfhonderd liter bepaald door een nagel in het midden van de zijwand te slaan. Als het peil van de beer in de bak gelijk kwam met de nagel was er vijfhonderd liter in.

Mijn oudste broer is in 1907 toen hij twaalf jaar oud was, bij die De Smaeles in dienst gegaan als schippersknecht. Dat hij voelde voor het schippersvak is niet verwonderlijk. Zowel langs vaders als langs moeders zijde waren er schippers in de familie, zelfs al tot in de tijd van mijn grootouders. Mijn moeders zuster was getrouwd met een zekere Benoo Van Hove, een schipper uit Moerbeke-Waas. Haar ene broer is daarbij in dienst gegaan als knecht. Als die zijn stiel kon, is hij met een andere broer samen op een schip gegaan, gekocht door hun ouders. Later is er nog een schip bij gekocht en zijn ze elk afzonderlijk gaan varen.

Mijn vaders oudste zuster trouwde ook met een schipper, een zekere Karel Marquenie van Eksaarde. Mijn vader zelf was niet voor het schip, die wilde niets anders dan boeren. Maar hij had een jongere broer die er wel zin in had en die is bij zijn oudste zuster de stiel gaan leren. Die is gans zijn leven schipper gebleven en zijn vier kinderen zijn trouwens ook allemaal schipper geworden.

Binst de oorlog '14-'18 werd er voort beer geleverd door De Smaeles, wiens ijzeren schip niet in beslag genomen was. Pier Kips kwam niet meer, want die zijn houten schepen waren door de Duitsers gepakt. Hetzelfde was gebeurd met de Antwerpse beerotters. In die tijd droegen de schippers verplicht een wit rondje met blauw ankertje in, op hun mouw. Ik kan me goed herinneren dat dat binst de oorlog was, want in de Kruisstraat deden de mensen 's winters de stompen uit van afgehakte sparrebossen en ze kloven die. Dat hout werd onder andere verkocht aan De Smaeles, die het in Gent verkochten aan bakkers en burgers.

Na de oorlog '14-'18 is mijn oudste broer dan getrouwd en als eigen schipper begonnen met een houten scheepje, dat mijn ouders hem gekocht hebben. Daar heeft hij twee jaar mee in de beer gevaren en het dan verkocht aan mijn tweede broer. Hij zelf kocht zich een nieuw schip, de «Energie» en is daar mee beginnen varen in cement en stenen. Mijn tweede broer heeft met het beerschip drie jaar gevaren en is eveneens naar Antwerpen gegaan om daar in de vracht te varen voor eigen rekening. Dit beerscheepje was uitgerust met een pomp, die aan de mast vastgebonden werd. Dat was gelijk een grote waterpomp en die werd door twee man bediend.

Beer is echter maar één seizoen en sommige schippers legden de rest van het jaar een buiting (die bestaat uit planken plat in het ruim op de wrangen ofte spanten van het schip) in hun schip om zo vette grond te kunnen vervoeren. Die haalden ze in Gent naar de «Schietinge». Dat was een soort slijk en ze brachten dat naar de Moervaart,

waar het opgevoerd werd over de meersen om te vetten. Eerst werd het echter in grote hopen op de wal gelegd om te drogen. Dat werd ook gedaan met baggerspecie uit de Moervaart en de Langelede. In de Moervaart werd gebaggerd met baggermolekens, maar de Langelede was te smal. Daar moesten ze de modder uitscheppen met baggerlepels. Dat waren grote ovalen lepels met een opstaande rand, maar zo scherp dat g'er u zoudt aan gesneden hebben. Daarmee werd dan die modder in boten geschept, die gehuurd werden bij Van de Calseyde, een aannemer uit Wachtebeke. Dat slijk werd naar Overlede gevoerd, waar het lag te drogen op de tragel, nadien door de boeren opgeladen op karren en weggevoerd naar de meersen en daar dan opengesmeten.

Wij zijn in vijftientwintig getrouwd en bij mijn ouders gaan inwonen. Die lagen daar met die beerputten en mijn broers waren er mee uitgescheiden in de beer te varen. Mijn man werkte in de suikerfabriek. Ik heb dan voorgesteld om zelf voort te doen met de beer. We zijn dan naar de stad gegaan om terug beer te kopen. Daar waren we erg welkom. Gent had namelijk zelf beerscheepjes met een schipper op in dienst van de stad. Die ging dan bij verschillende klanten om ze te bevoorraden, maar moest daarvoor nog een knecht hebben. Dat kostte veel aan de stad. Dan hebben we met hen de volgende overeenkomst gemaakt : we kregen van hen gratis een scheepje in leen en ze gaven ook alle stukken nodig voor onderhoud en herstelling, maar wij moesten zelf instaan voor het onderhoud ; we waren niet in dienst van de stad, moesten de beer bij hen kopen en mochten hem vrij verkopen. Reken daarbij dat we alle klanten van de stad erfden, alsmede die van thuis en ge ziet dat we een goede start hadden. Zo zijn we dan in gang geraakt, dat we de beer haalden in de stad, hem naar huis vervoerden en dan zowat overal gevaren hebben : Moervaart, Langelede, de Hondsnest in Stekene, Daknam, naar Dhont op de Nieuwe Kaai in Sinaai, bij Schout op Kouden Borm, bij Buysse op Terwest ...

We hebben eerst met de «Artevelde» gevaren en daarna met de «Admiraal». Dat was een scheepje dat de stad Gent gekocht had van Pier Kips. Die had twee houten scheepjes waar hij mee voer. Het andere heette «Germaine» naar zijn dochter. Zijn zoon, Georges, heeft zich dan een ijzeren scheepje gekocht. Die houten scheepjes werden hersteld op het houten scheepszaatje van Arie Dehoux en Georges Kips was met de dochter daarvan getrouwd.

Vroeger waren het allemaal schepen zonder motor : tsjalken, spitsen, kempenaars, otters en die kleine scheepjes waarmee ze in de Moervaart voeren. Dat waren allemaal zeilschepen. Die motoren zijn er maar in gezet juist voor de oorlog of juist daarna. In Moerbeke lag de scheepszate van Van Garsse, waar ze ijzeren scheepjes maakten.

In Terdonk was er ook een voor ijzeren schepen en die van Arie Dehoux waar Pier Kips zijn houten scheepjes liet maken. Op de scheepszate van Coppens werden die grote houten walleschepen gemaakt. Die beerscheepjes waren waarschijnlijk de laatste houten schepen die ze gemaakt hebben. Om terug te komen op die beerotters : de stad Antwerpen had veel grote houten otters. Dat waren schepen nog lomper van model dan een tsjalk. Die beerotters voeren uit Antwerpen de Schelde af tot Doel, waar ze zich vast zetten op een zandplaat. Dan trokken ze de tap uit en de beer liep uit het schip. Dit gebeurde bij laag water. Die kwamen al lang niet meer met beer naar hier.

Noot van de opsteller : «beirrotter» is een scheldnaam in Wachtebeke en omliggende. Daarmee wordt een jongen bedoeld die groot en sterk is en lomp in zijn optreden tegen zijn speelgenoten. De oorsprong hiervan ligt dus bij de beerotters die groot en lomp waren en waarvoor de kleinere houten scheepjes moesten wijken.

Als wij begonnen zijn moest er niet meer geruimd worden in de huizen door ons. Dat werd toendertijd al met ketels en darmen gedaan en de beer gevoerd naar de putten in Mariakerke. Die lagen aan de Brugse Vaart, voorbij het kerkhof, links en rechts en onder de spoorbrug. Als we leeg terugkeerden naar Mariakerke, lagen we hoog op het water. Dan hadden we meest last met de bruggen. Die waar we onder konden en waar een jaagpad was, boden natuurlijk geen enkele moeilijkheid. Waar geen pad was, duwden we ons voort met de vaarboom of trokken we ons voort langsheen de schepen met de pikhaak. Zo gingen we onder de brug door en van zodra de kop van het schip er van onder was, gingen we op de kop staan en duwden met de handen tegen de brug. Daarbij bleven wij in werkelijkheid ter plaatse en gleed het schip onder ons door. Onder Meulestedebrug konden we niet, maar die draaide altijd als er een schip aankwam. Daarna kwam de spoorwegbrug van Muidestation; die draaide maar om de twee uur vanaf acht uur 's morgens. Daar moesten we soms wachten. Dan na het Muidesas gingen we op de Nieuwe Vaart. Tolhuisbrug was geen probleem, maar de spoorwegbrug voor het station van het Rabot des te meer. Daar moesten we soms uren wachten. Naderhand hebben ze die blijvend opengezet en was die ellende voorbij. Dan was er nog de Hamerbrug, waar we altijd onder konden en dan kwamen we aan de spoorwegbrug in Mariakerke. Dat was gewoonlijk een uur trekken van Muidesas naar Mariakerke, maar dan moest de spoorwegbrug van het Rabot openstaan.

... naar de putten in Mariakerke. Die lagen aan de Brugse vaart.
(te zien als fijn streepje links op de foto)

Wij lagen met ons schip laag in de vaart, terwijl de putten in Mariakerke hoog op de wal lagen. Van daar uit liepen leidingen onder de baan tot aan de vaartkant. Als we daar aankwamen, schoorden we ons schip dat het iets van de kant af lag. Die schoren

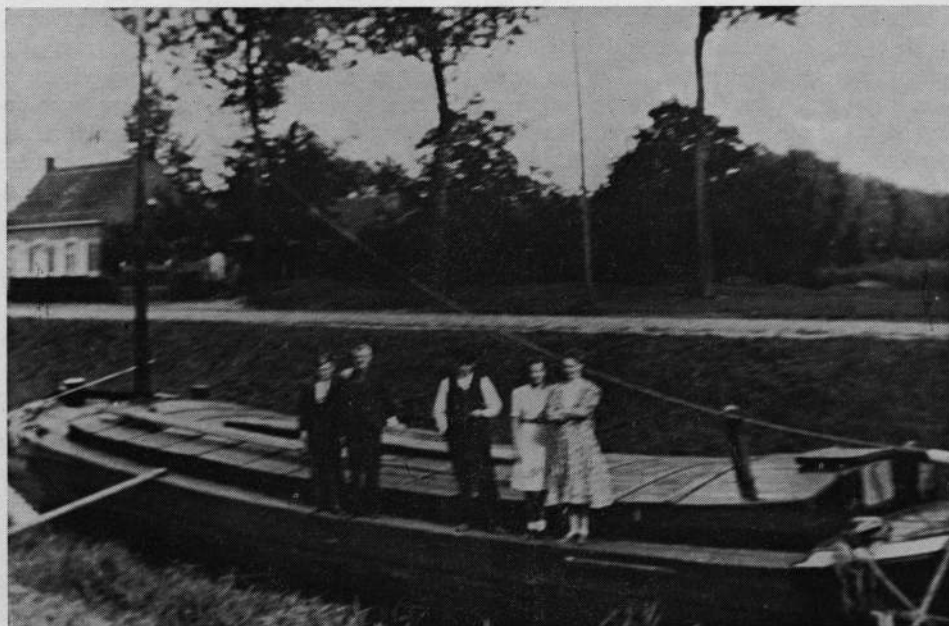

In de helling van de oever was een ijzeren val...
Daaronder zat een leiding met een kraan.

waren dikke stokken uit lariks en aan één uiteinde voorzien van een vork. Voor de voorste en achter de achterste bollgaard was een ring voorzien. Die schoren werden daar door gestoken en met de vork in de wal geprikt. We lagen dan zo'n twee meter van wal af. Dan smeten we de brede gang (loopplank) uit. In de helling van de oever was een ijzeren val, vast met een slot. Daaronder zat een leiding met een kraan. Met drie stukken darm van 20 centimeter doormeter verbonden we die met ons schip. Dan de kraan beneden en die boven opendraaien en de beer stroomde in ons schip. Wij stonden boven met een roerder om de beer om te woelen zodat het dik ook meekwam. Die roerder was een balkje voorzien van steel en steunlatten. Het gebeurde dikwijls als de putten ver leeg waren dat de buizen verstopten met rommel, vooral koffiezakken. Die waren gemaakt uit stof en hadden een metalen ring aan de opening bovenaan. Gewoonlijk verliep er één uur tussen aankomen en wegvaren. We hadden geen vast uur

van aankomst aan de putten. Als we bij de boeren beer losten kon het meegaan, maar ook tegen. En als de mensen dan ver moesten rijden, dan kondt ge op geen dag leeg zijn. In volle seizoen, als de dagen langer werden wel, maar anders niet. Dus konden wij daar elk uur van de dag aankomen, maar we konden altijd laden. Voor de afrekening moesten we een briefje invullen, want we betaalden maar twee keer per jaar. Wij lieten ons geld ook staan bij de boeren. Wij hadden tegoed, maar als we geld genoeg hadden om onze onkosten te dekken en eten te kopen was het al goed. Er was altijd wel iemand die met zijn centjes naar het schip kwam om kontant te betalen. Dat waren de kleine boeren, maar de grote niet. Dat bleef staan totdat het seizoen gedaan was. Dan gingen we rond om ons geld op te halen en dan gingen we naar Gent om te betalen.

Nu, als we geladen waren in Mariakerke, lagen we diep in het water en konden we overal onder de bruggen. Maar dan bleef toch nog de ellende dat we ons scheepje moesten trekken voorbij de boten die gemeerd lagen. Als hun mast neerlag was het niets, dan konden we erover met onze treklijn. Die liep namelijk door een oog boven aan onze mast en vandaar naar achteren naar een bollaard die stond op de roef aan het roer. Als hun mast recht stond bliezen we eens en als de mensen aan boord waren, lieten ze hun mast neer. Waren ze er niet of hadden ze een radio, dat begon toendertijd al, met een antenne, dan waren we verplicht van op hun schip te gaan, de lijn rond te pakken en er aan het andere eind weer af te gaan. Dat was een gesukkel. Dit gebeurde vooral op de Nieuwe Vaart en aan de kaden van Meulestede.

... met onze treklijn. Die liep door een oog boven aan onze mast en vandaar naar achteren naar een bollaard.

De betrekkingen met de andere schippers waren goed, alhoewel wij eigenlijk geen uitstaans met hen hadden. Maar de schippers van Wachtebeke, Moerbeke en natuurlijk die van onze familie, kenden we goed. Het was dan allemaal meer familiaal. En om te helpen... Wij hebben nooit kolen gekocht. Er was enkel een klein tabernakeltje op ons schip en daar konden nog geen honderd kilo in. Maar wij lagen 's avonds dikwijls langszij familie of kennissen en dan wipten wij daar aan boord. En als ze in de voorhaven kolen aan het lossen waren, dan gingen we niet links zoals gewoonlijk, maar rechts in de voorhaven. En die mannen die losten, kenden dat al : «Gauw, hier wijveken» zeiden ze en ze smeten twee, drie grote brokken kolen in het tabernakel. Maar nu zoudt ge dat niet meer krijgen, de mensen zijn zo niet meer.

Om nu terug te keren naar ons schip, het gebeurde dat we in het voorjaar, als het langer licht bleef, reeds om zeven of acht uur 's avonds aan de Palinghuizen waren. Dan konden we nog laden, kropen overal onder de bruggen door en lagen dezelfde avond nog aan Muidesas, klaar voor de eerste schutting de volgende morgen. We hadden daar voorschutting, dat wil zeggen dat we bij de eerstvolgende schutting mee mochten. Hadden we daar onze normale beurt moeten afwachten, zoals er in vijfenveertig daar al mets schepen lagen te wachten, dan zouden we daar soms een dag moeten blijven liggen hebben. Dan lagen ze soms van aan Muidesas tot aan de spoorbrug van het Rabot. Toendertijd voeren er veel kleine schuitjes van een honderd, honderdvijftig ton. Het schutten gebeurde 's zomers tot zeven en 's winters tot zes uur 's avonds en ving aan om zeven uur 's morgens.

Zo dan bij het buitenkomen uit Muidesas, lagen daar ook schepen te wachten om vast te worden. Daar trokken we ons aan voort met de pikhaak en we poogden zoveel vaart op het schip te trekken dat het het open stuk kon oversteken en we ons aan de overkant terug met de pikhaak aan de daar liggende schepen konden voorttrekken. Soms lukte dat niet en dan moesten we in de brabantse boot gaan en met de lijn vastge maakt het beerschip overwikkelen. Gewoonlijk moesten we ons met de pikhaak voorttrekken tot aan de spoorwegbrug van het Muidestation. Vandaar moesten we terug de wal op om te trekken, onder Meulesteebrug tot aan het eiland van de papierfabriek. Daar maakte het kanaal een inham, die we afsneden. Daarbij moest de trekker over de dam die het eiland met de linkeroever verbond. Van de tip van dat eiland staken we over naar de rechteroever, omdat daar het kanaal het smalst was. Dat was het lastigste werk. We trokken een goede gang op het schip en draaiden het roer zodat het schip schuin begon te lopen. Dan maakte mijn man het zeel los van de lijn, «hij stak het zeel af» zoals ze dat noemden. Hij ging naar achteren omdat daar het schip het dichtst bij de wal was. Ik gaf de achterhangboot een duw en die kwam bij hem aan de wal. Hij stapte er in en roeide naar het schip, dat ondertussen door de gang die het op had, al een eindje naar de overkant op weg was. Hij kwam op het schip, ik maakte het bootje vast en hij ging ondertussen al naar voor, pakte een vaarboom, stak die achter de boelaard en trok daarmee het schip als met een roeispaan voort. Duwen kon hij niet omdat het kanaal daar te diep was en er lag ook te veel slijk op de bodem. En zo gingen we dan over naar het Sterreken, waar we altijd overstaken. Als we bij het oversteken een eindje gevorderd waren en mijn man zag er ons niet komen, omdat de wind te hard op kop waaide, dan pakte hij de lijn, ging in de boot en wikkelde zo boot en schip over.

Dat was een wrede mizerie. Nu zou dat niet meer gaan met al die schepen. Maar in die tijd waren het meestal slepers en daar hingen dan vier schepen zonder motor achter. Die kwamen met de tij binnen van Terneuzen. Ge kondt toen gemakkelijk een gans uur op het kanaal varen zonder een schip te zien. Maar nu is dat niet meer het geval met al die motors. Zo als we dan over waren, trokken we verder tot aan het Keujken (Eendenkoolbrug).

Nu en dan hadden we echter geluk aan Muidesas. Als we er 's avonds nog uitkwamen en ons op de vaart Gent-Terneuzen bevonden, bleven we liggen. We dierven er bij donker niet op varen, want er konden nog schepen komen. Als er dan 's morgens ten vijven een sleper leeg terugvoer naar Terneuzen, bliezen we eens en die mannen namen ons mee voor het drinkgeld. Op een half uur waren we dan aan 't Keujken. Dan zaagt ge de kop van ons schip niet van 't water dat er oversloeg. In de gangboorden kondt ge niet gaan, die zaten onder water, zo diep waren we geladen. We moesten dan op de luiken gaan.

Hoe lang we daar gewoonlijk op trokken vanaan Muidesas tot aan het Keujken? Dat hing een beetje af van het weer. Als ge de wind op kop hadt, was dat een grote halve dag trekken. We losten mekaar af mijn man en ik, elk zo ongeveer een uur trekken en een uur sturen. Dat duurde wel een uur of vijf. Maar als we de wind mee hadden met het zeilken en daar nog een man bij trekken, dan ging het goed. Dat kon de helft schelen. Als ge de wind goed van achteren hadt, waart ge op drie uur van de Muide naar 't Keujken.

Maar soms losten we al onderweg in Langerbrugge.

Maar soms losten we al onderweg in Langerbrugge. Dat kwam als volgt : Het was druk seizoen van half februari tot einde april. Als we ergens een schip gelost hadden kwamen de boeren bij ons en plaatsten hun bestellingen, waarop de belofte binnen één of twee weken te leveren. Zo konden we een leveringsprogramma opmaken om zo weinig mogelijk tijdverlies te hebben. In Langerbrugge waren het nogal grote boeren die

Het was een membraanpomp ... die door vier man bediend werd.

een vol schip ineens losten. Die boeren hielpen elkaar. Dat waren zo een drie, vier boeren die elkaar hielpen met hun knechten, paarden en bakken. Diegene die geholpen werd, had de andere in de kost. Die kwamen aan het schip met een grote botermand, gevuld met brood en hesp en daarbij een grote kan met koffie en als het koud was een pul jenever. In Langerbrugge hadt ge zo Modest Goeminne, die loste wel drie scheepjes. Op Desteldonk was dat ook de gewoonte met de Boechoutes, de Stevens, de Verstraetens en de Versluizen. We gingen soms eten bij ééi van hen. Als ge een ganse week altijd maar brood gegeten hadt, waart ge al blij bij de boeren eens een goede telloor pap en aardappels te eten. Bij al deze mensen gebeurde het lossen met een stelling. Later als we begonnen zijn met de Admiraal, was er een grote pomp aan boord. Die werd aan wal opgesteld. Het was een membraanpomp die zoog en perste en die door vier man bediend werd. Ze was met darmen verbonden aan schip en beerput of bak.

Zoals gezegd zorgden we er dus voor dat we in het volle seizoen 's zaterdags konden lossen in Langerbrugge, Rodenhuize of Desteldonk. Dan waren we 's avonds leeg en konden we 's zondagsmorgens opvaren naar Mariakerke. 's Zondags werd er door de boeren natuurlijk niet gebeerd en we maakten gaarne gebruik van die dag om te gaan laden en dan zover mogelijk terug te komen. Dikwijls bleven we dan aan Meulestee liggen, want als het zo wat hard waaide dierven we ons niet op 't kanaal geladen leggen de ganse nacht, want het was maar een houten scheepje. Soms echter geraakten we 's zondags nog tot aan Rodenhuize sas, zodat we 's maandagsmorgens met de eerste schutting de Moervaart op konden.

Van het Sterreken naar Rodenhuize Sas konden we het soms ook lastig hebben. We noemden dat «den aaën end», het oude eind. Als ge het dan troft dat er zeeboten voorbijvoeren in het kanaal Gent-Terneuzen terwijl gij met uw schip in het oude eind waart dan werdt ge elke keer meegezogen achteruit, dan moest ge staandelings trekken. Het is nog gebeurd dat we 's zondags op Rodenhuize lagen, dan schutten ze niet. We lagen dan aan Karel Spruit en Mietje. We hadden twee fietsen aan boord. Ik had die nodig om als we ergens aanlegden, de boeren in 't rond te verwittigen dat ze konden komen met hun bakken. Maar als we 's zondags aan Rodenhuize sas lagen legden we soms ons schip vast met twee schoren en reden met de fiets naar huis om eens een lekker maal te hebben en ons op te knappen. 's Maandagsmorgens kwamen we dan terug en meermaals waren onze schoren gebroken en dat was door het zuigen van die zeeschepen. Van aan Rodenhuize sas liep er ook een eind vaart naar Terdonk en dat vormde samen met het Oude Eind een eiland. (Noot van de schrijver : met de havenwerken aldaar is er niets meer terug te vinden : het nieuwe Rodenhuize dok en de verbrede Moervaart hebben alle sporen doen verdwijnen).

Na Rodenhuize sas kwamen we in de Moervaart. Vandaar uit hadden we verschillende bestemmingen : de Langelede, Terwest bij Nooijt (Benoît) Buysse, Kouden Borm bij ons thuis of bij Florent Schout, de Stekense lede... Tot Kouden Borm was dat een ganse dag trekken. En als we van daar verder wilden trekken naar de Stekense lede moesten we al met het tij gaan, want tegen de vloed kondt ge niet trekken. Maar in het volle seizoen maakten we rekening van de uren te trekken, de uren te lossen, de uren van schutten en als we dan zagen dat we konden inwinnen namen we een paard om ons naar Wachtebeke of Moerbeke te ketsen. Karel Spruit deed dat. Er waren later ook al scheepjes met een motor die met maïs naar Wachtebeke kwamen, gelijk de Vertentes en de Van Holles van Lokeren. Wel die kenden ons en die brachten ons een eind mee. Met een paard ging het ook rap, maar dat was niet altijd te betalen.

Als we dan zelf trokken, losten we elkaar af om het uur. Terwijl ik stuurde maakte ik tussendoor koffie, sneed de boterhammen en braadde wat vlees of bakte eieren. Ik at binst dat ik stuurde en ging nu en dan beneden om mij te warmen. Als ik dan gedaan had loste ik mijn man af en dan kwam die eten. Het was dus werken zonder stoppen, van 's morgens tot 's avonds ; nergens aanleggen maar eten binst het sturen. Wij hadden geen uren. 't Is nog gebeurd dat we in Rodenhuize met het laatste schutsel in de Moervaart kwamen, het was dan avond en we konden Spruit niet vragen ons naar Pottershoeke te brengen. Als het dan volle maan was en de vloed stak een beetje op dan hebben we nog tot middernacht getrokken. Maar dat deden we enkel in volle seizoen als er veel werk was en we de mensen wilden gerieven, en als het paste.

Wij losten meest op Kouden Borm bij ons thuis en bij Karel Schout, maar thuis zijn we ermee gestopt in dertig. Dan hebben we gebouwd aan de Langelede en dan kwamen we hier aanleggen. We hadden veel klanten aan de Langelede omdat de grond daar zo mager was. Het water stond daar soms zo laag dat we er volgeladen niet in konden. We zagen dat al van aan de Moervaart, aan Rodenhuize sas. Als de sluiswachter het sas afliet en de balk stond bloot of als de wind omhoog gezeten had en als het tij van de «rosse maan» was zoals ze zegden, dat het zo mager weer was, dan zakte het water. Dan losten we een twintig stukken (bakken) op Rodenhuize bij een of andere boer om minder diep te liggen en toch de Langelede binnen te kunnen. Wij moesten al die gedeeltelijke leveringen zorgvuldig noteren omdat we drie, vier maanden voeren zonder te ontvangen.

Soms lieten we ons in de Langelede ketsen. Dat waren dan de Vervaets op Pottershoeke en Staf Bracke. Op de Langelede hebben we gelost op Pottershoeke, Walderdonk, hier waar wij wonen, aan de Nieuwe brug en aan de Oude brug. Wij legden ons zo dicht mogelijk

bij de mensen hun land, zowel aan de linker- als aan de rechteroever. Was de mensen hun land opgebeerd dan voeren we een driehonderd meter verder om de volgende boeren te bevoorraden. Ik reed dan met de fiets rond om de boeren te verwittigen zoals Prosper en Viktor Van Assel, Verhegge, Bonte, Verswalm - Filemon Langevelt - Cyriel De Graeve - Velleman - Theofiel Kerkhove - Cyriel Segers ...

Als we leeg waren moesten we ons overstuur buitentrekken uit de Langelede. We konden ons daar niet keren. We moesten dan trekken met het roer op kop. Dan kon er maar een trekken en dat was slecht.

Als we in de Moervaart waren trachtten we het zo te regelen dat we mee konden met een motorschip, zo bijvoorbeeld met Vandewieles die een beurt deden op Gent, of met Saar of Moon Vertente van Moerbeke. Of ook als we in Kouden Borm gelost hadden, kwamen die steenaken van Stekene en die ketsten met paarden tot aan het Sterreken. Die vertrokken 's morgens en als het dan lukte dat wij leeg waren, hingen wij ons aan die aken en waren 's middags aan 't Sterreken.

Dit gebeurde niet altijd en dan moesten we trekken. Het schip was dan wel leeg, maar het lag hoog en ving dus meer wind. We konden dan wel met tweeën trekken, op een boom. We staken die opzij van de voorste bollard vast dat die twee drie meter buiten het schip stak en daar maakten we onze lijn aan vast. Het roer werd geblokkeerd en zo bleef het scheepje mooi in het midden. Als we buiten de Langelede kwamen, maakte de ene het schip klaar, de andere sneed boterhammen en dan samen trekken. Dat ging veel rapper dan alleen, dat scheelde bijna de helft.

Buiten de Moervaart, op het kanaal Gent - Terneuzen konden we soms mee met de «Alice» van Zelzate. Die deed de beurt van Zelzate naar Gent. Die vervoerde beesten. Dat was tweemaal per week, 's woensdag en 's vrijdags. We hielden daar rekening mee dat we daar één keer per week mee konden varen. Er voeren 's vrijdags ook mensen mee met boter voor de vrijdagmarkt.

Wij voeren in de beer vanaf januari als het weer open was en al de kleine boeren kwamen, en dan voort in februari, maart en april tot aan Terdonk waterfeest. Dan nog eens als het oogst was, voor het loof, gedurende drie weken. En in de zaaitijd voor Allerheiligen ook nog eens. Wies deed ook nog de kampanje van de suikerfabriek mee. Dat duurde drie maand van eind oktober tot in januari. Daarbij hadden we ons ook nog wat land aangeschaft. We hadden een afwisselend leven, maar hard. En als het seizoen in het voorjaar gedaan was, werd het schip volledig uitgeschuurd, geteerd en geverfd, zodat het in orde stond tegen volgend seizoen.

We hebben ons schip altijd zelf getrokken, of soms eens laten trekken door een paard. In negenendertig hebben we een benzinemotor laten plaatsen in ons achterhangbootje. Dat was een tamelijk lange boot met ronde boeg. Ze noemden dat een «brabantse boot». Een kozijn heeft daar een Fiat motor in gezet en een tank van 10 liter, zelf een as gedraaid en een schroef gesmeed. En wij maakten die vast achteraan aan de bollard en aan het achterste van het schip, nevens het roer en zo duwde die ons schip vooruit.

Van dan af is de arbeid voor ons sterk verminderd. Een pomp hebben we daarop nooit aangesloten. We hebben altijd die van de stad gebruikt, zoals ik reeds verteld heb. In die tijd zijn er verschillende spitsen, die te oud waren om er een motor in te zetten, ook zo uitgerust geweest met een duwbootje.

Binst de oorlog zijn we aan benzine geraakt door zelf naar Brussel te gaan. Ons verzoek werd goed ontvangen, want er waren geen scheikundige vetten en de boeren hadden

beer nodig. Het ging immers om de voedselvoorziening voor de bevolking. De benzinebonnen werden rechtstreeks van Brussel naar het gemeentehuis van Wachtebeke gestuurd. Daar moesten we aan de hand van de briefjes van de sasmeeesters verslag uitbrengen over de afgelegde afstand en het verbruik en dat moest altijd kloppen.

We zijn ook nog twee keer gelukkig aan de dood ontsnapt. De eerste keer zouden we 's avonds blijven liggen zijn aan Rieme (de Burgstraat), in het kanaal Gent-Terneuzen. Maar we waagden het niet daar een ganse nacht geladen te blijven liggen. Daarom hebben we gelost in Langerbrugge, waar we 's nachts dan bleven liggen. Gelukkig maar, want diezelfde nacht werd er gebombardeerd op de fabriek van Purfina, en op de plaats waar wij zouden blijven liggen zijn, zijn er bommen gevallen. De tweede keer was in Gent zelf. We waren door Muidesas en mijn man wilde blijven liggen aan een bak in Port Arthur. Maar ik zei van verder te trekken binst dat we nog konden. En gelukkig maar, want 's nachts werd de haven met bommen bestookt en de bak waar we ons zouden aan gelegd hebben, werd getroffen door een voltreffer.

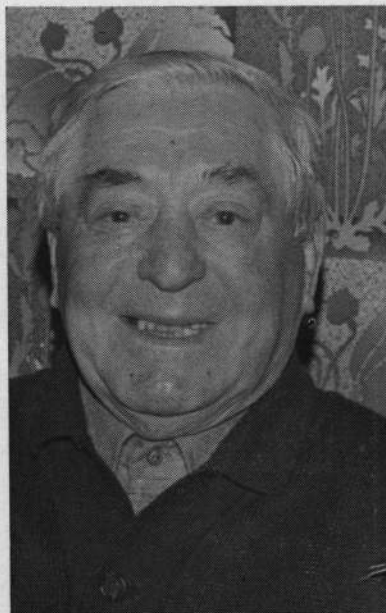
Na de oorlog, zijn we in de beer blijven varen tot in zevenenveertig. Dan is het scheepje terug naar de stad gegaan en is afgebroken. Dan heeft de stad zich een ijzeren schip met motor gekocht en gemotoriseerde pomp. De beer werd dan met tankwagens geruimd in de huizen, naar de putten in Mariakerke gevoerd. Daar werden de schepen geladen. Bij aankomst op de plek van bestemming, belde mijn man de stad Gent op. Die stuurden dan een tankwagen (vrachtwagen) die uitgerust was met een pomp. De tank werd uit ons schip vol gepompt en de tankwagen reed dan naar de akker waar de beer besteld was. Nu is er bijna geen beer meer en die er is wordt niet meer verkocht. Ze gaan er nu waarschijnlijk mee naar de boer en als die hem niet moet hebben, gieten ze hem ergens weg.

Maar in zevenenveertig heeft mijn zoon dat van ons overgenomen en die is dan in dienst gegaan bij de stad.

Wij zijn in al die jaren maar éénmaal iets tegengekomen. Een stuikwind deed ons zeil draaien en dat sloeg de pomp in het kanaal. Dan hebben we Pier de duiker moeten vragen, die op Meulestede woonde. We wilden de stad daarvoor niet lastig vallen, want we hebben altijd ons plan getrokken.

De beerschippers naar Georges Kips

De verteller, Georges Kips.

Naar de stad gaan om aal moet al zeer lang bestaan hebben, want die in de stad moesten hun beer kwijt geraken en de boeren in de omgeving hadden hem nodig voor hun land. Mijn grootvader is die gaan halen gelijk alle anderen. Mijn vader is geboren in 1867 en toen deed mijn grootvader al in de beer. Mijn vader zelf is begonnen in 1892. Voor hem was het een gouden tijd, hij is er rijk op geworden. In zijn tijd waren er veel bootjes van achttien tot twintig ton. Al die mensen voeren dan naar Gent achter beer en gingen lossen langs de watergangen tot in Oosteeklo en Lembeke. Bepeinst dat eens, dat zijn nu zelfs geen grachten meer.

Die mensen laadden 's nachts in Gent hun bootje vol vanuit de huizen die aan de waterkant lagen. Dan trokken ze tot aan Muidesas, waar ze allemaal konden slapen in een stal, die vol weekluizen stak en stonk gelijk de pest. Maar de mensen waren niet veel gewend, als ze maar wat uitgerust waren. Het eerste sas 's morgens om zes uur, was alleen voor de beerbootjes. En dan waren ze weg naar Langerbrugge, Rieme, Kalle-mansputte, Oosteeklo, langs de grachten naar al die boeren. Die van Langerbrugge konden elke dag naar Gent gaan om een bootje beer. Om zes uur vertrokken ze aan Muide-sas, trokken drie - vier uur naar Langerbrugge en als ze konden zeilen ging het nog rapper, losten hun boot in drie uur tijds en trokken dan terug naar Gent, waar ze rond zes, zeven uur 's avonds aan kwamen. 's Winterdags begonnen ze al om zeven, acht uur 's avonds te laden en rond tien uur waren ze aan Muidesas, waar ze bleven liggen tot de eerste versassing 's anderendaagsmorgens. Die van verder kwamen, zoals van Oost-ee-klo, konden maar één reis per twee dagen doen, maar die werden veel meer voor hun beer betaald dan die van Langerbrugge.

Mijn vader heeft goed gezien dat er met de beer geld te verdienen viel en hij is erdoor omhoog geklommen, terwijl ik de neergang van de handel heb meegemaakt. Hij was reeds lang voor 1914 een rijk man, want in 1900 zette hij zich een huis. Hij had daarenboven nog drie schepen en een boot. Op twee van die schepen had hij knechten. Daarbij had hij nog twee wagens om te gaan laden in de huizen die niet aan het water lagen. Hij was al een grote, want voor veertien waren er maar weinig mensen met schepen van dertig en veertig ton zoals mijn vader had. Aan de kanten van Merelbeke was er nog iemand die een drietal scheepjes had. Maar zo waren er niet veel zelfstandigen. Langs de kanten van Kluizen, Ertvelde en Oosteeklo waren er nog geen twintig mensen die een boot hadden om beer te halen in Gent. Langs de kanten van de Moervaart had er niemand een bootje. Die mensen werden bevoorraad door ons en door De Smaeles van Gent, die een ijzeren scheepje hadden. Hun vader deed dat ook al. Die heeft zich dan een ketel gekocht, zodat hij overdag zijn scheepjes kon laden, en ook overdag mocht ruimen.

Mijn vader was dus rijk, maar hij heeft met zijn geld niets meer gedaan, behalve er van geleefd. Al die uitrusting is dan verouderd en teniet gegaan. In veertien stond een schone spits vijftientwintigduizend frank van de zate in Moerbeke. Had mijn vader gewild, dan had hij elk van ons een spits kunnen kopen en dan waren we rijk geworden. Onze knechten hebben zich eerst een schip gehuurd en later een gekocht en die hebben zaken gemaakt, ongelooflijk. Maar ik klaag niet, want ik heb ook altijd goed mijn boterham verdiend.

We hadden drie schepen, twee van veertig en één van vijfendertig ton. Dit laatste lag altijd in Gent, voor het geval er eens een nacht was dat de twee andere schepen allebei weg waren naar de boeren met beer. Dan werd de vijfendertigtonner gevuld met behulp van de twee wagens, zodat de mannen de volgende nacht, als één der veertigtonners terug kwam, de beer enkel moesten overslaan van het ene schip in het andere en dat bespaarde veel werk.

Eén der schepen heette de Admiraal. Dat is dan nadien verkocht aan de stad Gent en daar heeft Maria Van Malder later nog op gevaren. Het tweede heette de Germaine, naar mijn oudste zuster en het derde Jules. De boot had geen naam, dat was een beerboot, zo waren er tientallen die op Gent voeren. De boot was er een van twintig ton. Hij diende om de beer in over te slaan, om er dan mee in de Langelede te varen. Dit enkel in het geval dat er niet genoeg water in de Langelede stond voor het schip. De boot werd gelost door er de beer uit te dragen, het schip echter werd gelost met de pomp. Het verschil tussen een schip en een boot is dat ge op een schip kunt wonen en op een boot niet.

Zoals ik al zei konden de mensen die bootjes hadden enkel de huizen ruimen die aan het water lagen. Mijn vader heeft zich al vroeg twee wagens kunnen kopen en een scheepje bij. Door die wagens kon hij ook huizen gaan ruimen, die niet onmiddellijk aan het water lagen. Het ruimen gebeurde met kuipen van tachtig liter. Die werden gedragen door twee mannen, sterke beren, want dat was zwaar werk, trap op - trap af. Maar ze hadden het schoonste werk, want ze zouden de kuipen met hun zondagse kleren gedragen hebben. Die hadden vijftien frank per nacht, vóór 1914, en dat was zeer veel. De andere mensen, die het vuilste werk hadden, kregen minder. Ene - de ruimer - moest de beer uit de beerputten scheppen met een loete van vijftientwintig liter, dat waren kleine biervaatjes. Die ruimer kon dat uit zichzelf niet in de kuip gieten. Daarom stond er een tweede knecht bij, de «knikker» genoemd. Die moest de loete vastpakken en ze in de kuip gieten. Dat was het vuilste werk en daarvoor had die man twee frank een half voor een halve nacht. De tweede halve nacht wisselden ruimer en knikker met

elkaar. Die twee dragers goten die kuipen ook in de wagens. Per wagen was er ook een voerman die hem naar het schip bracht en de beer erin liet lopen. Daarmee hadden we twee tot vijf maal per week een schip vol van veertig ton. Dat hing af van waar we moesten gaan lossen. In 't seizoen moesten we niet ver varen, dan geraakten we rap leeg en dan konden we tot vijf schepen per week vullen. Maar buiten het seizoen moesten we ver varen om te lossen en dan hadden we maar twee schepen per week vol. Mijn vader voer niet. Die ging de beer zoeken overdag en 's nachts moest hij bij zijn volk zijn om hen te zeggen waar ze moesten gaan ruimen. Tussendoor sliep hij, niet in dat stinkkot van een stal, zoals die mensen met hun bootjes, maar in een huis.

Voor het ruimen bestonden er in Gent voorschriften. Ge mocht maar beginnen om tien uur 's avonds. En als de mensen 's morgens vroeg naar hun werk gingen, de dokken of de weverijen, zo rond vier uur, dan moest ge ook al weg zijn. Dat had te maken met de stank. Die kuipen moesten vol geschept worden en dan leeggegoten in de wagens, ge kunt u voorstellen wat voor een geur daar hing in die buurt. Maar als mijn vader zijn schip niet bijtijds vol zou gekregen hebben, begon hij één of twee uur vroeger en werkte hij een uur of zo overtijd. En elke keer had hij een proces. Maar hij keek daar niet naar, hij betaalde onmiddellijk. Die tijd was de boete zo ongeveer een frank. En als die agenten kwamen «Pierken...» - «Allei toe ga jongens iere. Ga, loat ezuë». En hij betaalde hen een frank of een dubbele frank en er was geen proces. Ze keken op de duur niet meer naar mijn vader. Had hij al die dagen moeten zitten voor zijn overtredingen, hij zat nog in de bak.

Er is veel armoe geweest in die tijd. Mijn vader betaalde toen aan de mensen anderhalve kluit (vijftien centiemen) per kuip van tachtig liters. En er kwamen dan vrouwen bij mijn vader, want die was daar goed gezien, ze kenden hem daar allemaal. «Pierken, zoeë mijn putshen ne kiër nie willen uitalen asteblief?» - «Amoar mijn kind, we 'n èmmen 't moar uitgald over een moand of twië, dreië, ter ligt doar niet in jong.» - «Jamoar, jamoar, allei toe, doet et oasteblief wanne 'k è wa nuëdig.» En dan haalde mijn vader vier kuipen uit en gaf die mensen vier kluiten. Daar konden ze zich dan een brood mee kopen. Dat heb ik hem meerdere keren horen vertellen. Dan hadden de kinderen honger, omdat er geen geld was om een brood te kopen, of dan waren er oude mensen, die alleen zaten en niets hadden. Stel u voor, ze zouden naar achter gegaan zijn om geld te kunnen maken, maar ze konden niet want ze hadden geen eten. Die mensen werkten toen in de textiel, maar er was geen kindergeld, geen ziekteverzekering, niets. En bij de boeren gingen 's zomers de mensen werken voor een frank per dag en 's winters voor de kost alleen. Maar mijn vader betaalde zijn knechten in achttien al vijf frank. Ge kunt niet begrijpen hoe de mensen nog groot geworden zijn.

Ik was dertien jaar toen ik voor het eerst met mijn vader meeging, want ik wilde niet naar school gaan. Dat was in 1912. Het is goed blijven gaan tot in 1914 en dan hebben de Duitsers onze schepen afgepakt. Eén voer dan langs de kanten van Plasschendale, net andere lag in Oostende. 's Morgens trokken ze dat een eind in zee om de Engelsen te verleiden er naar te schieten. 's Avonds brachten ze het terug binnen.

Binst de oorlog '14-'18 hebben we nog gewerkt voor de meststoffenfabriek van Steiaert. Dat was een West-Vlaming. Waar nu de fabriek staat van Bruggeman Gist en Spiritus en tot juist naast mijn huis was zijn fabriek. Hij heeft ze opgericht in 1902. Die verwerkten beenderen tot vetstel. Zijn bedrijf draaide redelijk goed. Gedurende de oorlog kon hij echter aan geen beenderen meer geraken en hij kocht dan beer. Van elke tien ton beer die hij verkookte, bekwam hij één ton ammoniak. Die was op zichzelf veel te straf en die werd vermengd met het kooksel dat overbleef en ook met zand dat afgegraven werd van dijken. Binst de oorlog moesten wij dan voor hem naar de reinigingsdienst van

de stad Gent om paardemest. Als gast van zeventien jaar ben ik voor hem nog met een bootje naar Lokeren gevaren met zijn vetsel. Na de oorlog had hij dan terug beenderen van de gesneuvelde paarden. Hij heeft dan nog in olie geprobeerd, maar hij heeft zijn fabriek dan verkocht.

Na de oorlog '14 - '18 hebben we onze twee scheepjes, de veertigtonners, teruggekregen. Die moesten helemaal hersteld worden. We zijn dan terug beginnen varen op Gent, vader, mijn broer, mijn zusters en ik en een knecht of twee, drie. Maar na de oorlog is Gent verdeeld in wijken voor het ruimen van beer. Elke wijk werd aan een partikulier toegewezen die instond voor het ruimen. Die verkocht dan zijn beer aan de boeren rond Gent en ging hem daar zelf leveren. Hij verkocht ook nog beer aan de beerschippers die de boeren bevoorraadden die verder af woonden. Van toen af was het gedaan voor de beerschippers met zelf te ruimen. Die verkopers kwamen ons schip dan zelf vullen met hun wagens. Wij hebben de onze dan moeten laten schieten, want we konden er niets meer mee doen.

In 't begin spraken we met hen af om de schepen te laden tussen de huizen en niemand sprak daarop dat het te veel stonk of zo. Dan moesten de verkopers niet ver rijden met hun wagens en betaalden wij minder. Maar op de duur zijn de mensen van hun neus beginnen maken dat het te hard stonk. Daarom moesten de schepen weg van tussen de huizen en moesten we verder gaan laden. Doordat de verkopers nu ook verder moesten rijden om ons te laden, moesten wij hen ook meer betalen.

Door die verkopers was voor ons het vet van de beer. Die mensen moesten natuurlijk ook hun winst hebben en daardoor gingen de prijzen omhoog. Voor de oorlog '14 - '18 was de prijs van de beer twee frank per bak van vijfhonderd liter. Binst de oorlog hebben we niet in de beer gedaan. Maar na de oorlog is de prijs dan gestegen tot zeven frank per bak en dat is de hoogste prijs geweest die we ooit gevraagd hebben.

In 1921 kregen we een kontrakt met Terneuzen voor het wegvoeren van hun beer. Ze kwamen ons dat zelf vragen, want ze wisten dat wij daar in handelden. Zij zelf hadden geen beer nodig, dat was enkel voor magere grond gelijk hier. In Holland moesten wij de beer niet ruimen, dat deden ze zelf. De stad lag daar met een schip even groot als het mijne. Alle veertien dagen, drie weken moest ik naar ginder en dan laadden ze hun schip over in het mijne. Ze schreven mij of telefoneerden dat het schip vol was en ik mocht komen. Jaren later is het slecht beginnen gaan met de beer door de opkomst van de scheikundige meststoffen. Het is dan zover gekomen dat ik mijn schip niet meer leeg kreeg, omdat de boeren geen beer meer wilden. Einde mei van elk jaar moest ik mijn schip kuisen, maar ik kon niet want mijn schip was niet leeg, en ik moest want met die pekelaar in zou het geroest hebben. Het is zo erg geworden dat ik mijn kontrakt met hen niet meer kon houden, maar ze hebben mij hem dan voor niets gegeven, zodat ik er dan toch nog iets mee kon verdienen. Die kontrakten met Terneuzen kregen we telkens voor drie, zes, negen jaar. Ik heb dat gedaan tot in veertig, tot het belgisch leger mijn schip in de grond gestoken heeft. Die mensen van Terneuzen zijn dan nog zo goed geweest hun schepen tot hier te laten trekken met een sleepboot.

In 1924 ben ik getrouwd. Onze knechten zijn weg gegaan in 1925 - 26. In Terneuzen hadden we er geen nodig, want daar konden we alles zelf doen. En in Gent konden we hen niet meer betalen, omdat de verkopers hun prijs opjoegen aan de ene kant en de boeren zoveel niet meer wilden betalen voor de beer door de opkomst van de scheikundige meststoffen langs de andere kant.

Voor de boeren betekende het vetsel een oplossing, want die konden dat niet meer volhouden met hun knechten. Als ge nu eens rekent dat een boer zijn knecht om beer

moest sturen naar ons schip, van Rieme of van Kallemansputte. Die haalde dan vier kardelen van elk vijfhonderd liter in de voornoen en vier in de achternoen. Dat was acht stukskes beer op een dag. En die knecht moest nog onderhouden worden, zijn brood verdienen. Dat was niet meer te doen.

Maar voor ons betekende het dat we onze knechten moesten laten gaan. Dan zijn we met ons vieren blijven varen, vader en moeder en mijn vrouw en ik. Mijn ouders werden dan te oud en op de duur zijn mijn vrouw en ik alleen blijven varen op Gent met een houten scheepken. Maar dat werd ook al langs om slechter en in dertig heb ik dan een ijzeren schip van zestig ton gekocht, tweedehands. Ik heb het laten vernieuwen en twee motoren laten in zetten, één voor het varen en één voor het pompen van de beer. Het was van de Vandergrachts te Wachtebeke, die in zand en stenen hadden gevaren. Dat alles kostte veel geld. En dan begon de stiel danig te verslechteren. Op het einde raakte ik de beer niet meer kwijt. De oude boeren zouden nog beer gelost hebben op hun weiden of voor hun bieten en zo, maar de jonge boeren moesten hem niet meer hebben. En binst de zomer moesten de mensen met hun beerputten hem ook niet meer hebben, omdat ze hem ook niet meer kwijt geraakten. Het kwam zover dat ik in Terneuzen mijn kontrakt moest afzeggen, zoals ik al zei, omdat ik hen niet meer kon betalen. Maar ze gaven hem dan voor niets en zo had ik dan toch nog een boterham. Zo in veertig staken de belgen mijn scheepje in de grond en 'k was nog blij dat ik het kwijt was. Want na de oorlog was het gedaan met al die scheepjes van zestig ton en 'k heb voor het mijne nog schadevergoeding getrokken. Ik heb het schip dan aan mijn schoonvader gelaten en die heeft het gelicht.

Het is dan meer en meer opgekomen van alles met water in de riool te spoelen. De weinige putten die er nu nog zijn, worden afgezogen met tankwagens. Die beer wordt dan geleverd aan een bloemenkweker of een groenteboer, of op een weide gestrooid, maar dat brengt niets meer op.

In de beer varen was niet zo leutig, altijd maar trekken en sleuren en ge kondt toch in uw beerkieren niet naar de kermissen gaan. Maar dat is veel verbeterd toen ik mijn ijzeren scheepje had, de Jeanne, zo genoemd naar mijn vrouw. Daar was een schone woonst op met slaapkamer en alles. Als we in Daknam of Eksaarde lagen en 't was stil weer en ons schip was leeg, dan trokken we op één dag veertig kilometer ver naar Terneuzen, mijn vrouw en ik. En als we daar dan kwamen, waren we nog zo goed, dat we gingen dansen tot een stuk in de nacht, als het kermis was. De volgende morgen trokken we het schip dan terug naar hier. Maar 'k was dat trekken zo gewoon dat ik liever vijftig kilometer trok dan gaan. Geladen gaven we niet om de wind, maar leeg was dat schip net een ballon. Met de wind in de rug konden we zeilen. We hebben wel zoveel gezeild als we getrokken hebben.

Ze zeggen dikwijls «zwemmen in de beer», maar ik zeg u dat ik wel tien keer in de beer gezwommen heb. Ge liept over het scheepje, de gangboorden waren maar dertig centimeter breed. Het schip lag open, want ge moest in de beer roeren, anders werd hij te dik op het laatste. En dan ergens tegen schoppen of wat glad liggen en ge valt. En ge kiest wel voor het water en niet voor de beer, maar ge hebt niet te kiezen. Plets in de beer en wat stond er u te doen dan er uit te zwemmen. 't Zijn geen leugens die ik u vertel. De mensen waren vies als ze mij zagen binnenkomen.

Wat de klanten betreft, heb ik in Wachtebeke nog beer geleverd op de Langelede bij Gust Van Heirsele (vader van onze voorzitter) en bij Montsjen Rijckaert (schoonvader van onze voorzitter), de braafste boer van de Langelede, want hij nodigde mij altijd uit om iets te eten of te drinken. Bij de klanten losten we met een pomp. Op dat ijzeren

schip was dat een gemotoriseerde, maar op de houten schepen was dat met een ijzeren beerpomp, die aan de mast vastgebonden was. Ze werd bediend door twee man, die terzelfdertijd moesten heffen. Gewoonlijk waren dat de boer en ik, maar soms stuurden ze een oude sukkelaar van een knecht mee en dan zei ik «blijf doar moar», want 'k moest verdomme hun armen er ook nog bij omhoog steken.

Eén keer per jaar ging mijn vader naar Daknam om zijn geld, met Daknam kermis. Dat was voor veertien. Als hij dan thuis kwam, had hij allemaal goudstukjes, er was niets anders bij. 't Is ongelooflijk, want de mensen hadden dan allemaal armoe en ellende. Want veel boerkes vroegen «Pier, zoe'k meugen wachten tot da mijn virken verkocht es» of «'k goa een koe verkuëpen». Maar die stonden allemaal bij ons op een boek. Eén enkele van Winkel of Wachtebeke betaalde rechtstreeks, maar alle andere stonden op het boek. Toch heeft mijn vader nooit een frank tegoed gehad, die mensen betaalden allemaal. 't Zou nu wat anders zijn.

Langs de westkant van het kanaal en langs de oostkant tot in Wachtebeke ... hadden ze kardelen. (Deze behoort toe aan de gebroeders De Coninck, Groenstraat, Wachtebeke)

Aan de oostkant van de vaart Gent-Terneuzen waren ze veel slimmer wat het lossen met de loete betreft dan hier aan de westkant. Bij Maria Van Malder thuis hadden ze loeten van zeven liter. Daar staken zeer lange stelen in, met de dunne kant aan de loete en de dikke kant naar achteren, zodat die wel een tweetal meter achter hen was. Nu moet ge goed verstaan bij het lossen moest die beer wegstromen door de goten naar putten die twintig tot veertig meter verder konden liggen. Die goten moesten dus voldoende scheute (verval) hebben om die beer van aan de waterkant tot aan die putten te laten lopen. Dat betekende dat die beer wel twee, drie meter hoog in de goot moest gekipt worden met de loete. Daar hadden ze geen moeite mee aan de kanten van Moerbeke, Sinaai en die kanten. Met die lange steel steunden ze op hun knie en met de ballast van het dikste eind achter zich, wipten ze die loete omhoog. Daarbij komt nog dat ze bij het omhoog trekken van de loete, de steel vaster in hun hand trokken, daar hij naar achteren toe dikker werd. Maar hier langs de kanten van Langerbrugge zouden ze dat niet gekund hebben. Hier was het dikste eind van de steel aan de loete en het dunste paktten ze vast, zodat hij nu en dan uit hun handen slipte. Bij de Van Malders op Kouden Borm was er niets aan om de schepen te lossen met de loete. Het was daar zeer vlak, 't was maar een loetje van zeven liter, de putten lagen dicht tegen het water en die bootjes waren zo leeg, rapper dan met een pomp.

Langs de andere kant waren ze aan deze kanten slimmer dan meer naar het oosten, wat de beervaten betreft en het lossen ervan. Langs de westkant van het kanaal en langs de oostkant tot in Wachtebeke Pottershoek en Groenstraat hadden ze kardelen. Dat waren grote wijntonnen. De kuipers hier maakten er ook zulke. Maar vanaf Wachtebeke Langelede en Kalve en verderop naar het oosten hadden ze beerbakken, recht-hoekig van vorm. Van die kardelen kondt ge de inhoud goed meten. We hadden een

Maar vanaf Langelede en Kalve en verop... hadden ze beerbakken.
(Deze behoort toe aan de heer Maurice De Coninck, Bovenhoek, Wachtebeke)

meter en we staken die door het gat bovenaan eens schuin naar voren en eens schuin naar achteren en we wisten op een liter na wat er in stak. Dat was zo juist als goud. Maar voor de rechthoekige beerbakken moesten ze een nagelke in de zijwand slaan. Dat was niet zo moeilijk want de ganse bovenkant bestond uit een afneembaar deksel. Stond die bak nu echter wat naar voren of naar achteren geheld, dan was het moeilijk om te bepalen of het peil van het nageltje bereikt was of niet. Dan maar nauw gekeken : «nog een loete ? nië.» of «we zoeme der wel iëne moeten uitpakken». Ge moet daar niet om lachen, want 'k ga u zeggen dat ze in Eksaarde putjes maakten en er met de emmer of met de kan een beetje beer in goten. Zo had elke aardappel zijn eigen likske beer.

Er zijn allerlei kombinaties geweest voor het uitvoeren van de beer. Gewoon de rechthoekige bak op een kar en de beer uitsmijten met de loete of met de houten schop. Dan die wijntonnen die op een bijzonder onderstel rustten. Vanwege het kleine gat aan de bovenkant konden die enkel met de loete gelost worden. Misschien hieruit voortvloeiend was er dan de rechthoekige bak met alleen een onderstel. En de laatste vorm die nu nog gebruikt wordt is een verzinkte ijzeren ton op onderstel.

En de laatste vorm die nu nog gebruikt wordt is een verzinkte ijzeren ton op onderstel.
(Deze is eigendom van de heer Ongenae, Walderdonk, Wachtebeke)

In 't begin smeten ze hier in Langerbrugge en omstreken ook de beer uit hun kardelen op het land met behulp van loeten. Maar dan is er een slimmerd op het idee gekomen er achteraan of onderaan een tap uit te trekken, daaronder een schijf te hangen en dan spatte die beer schoon open. Ze moesten dan niets meer doen en het was veel schoner gedaan dan met een loete.

Maar langs de kanten van Wachtebeke naar Sinaai en Stekene op, als ze moesten gaan beren, langs die slechte wegen zou hun kar wel omgeslagen zijn. Ze legden dan een pins (bussel) hout of twee in het gat bovenaan de bak, in die kwak (beer), omdat die anders teveel zou gezwalpt hebben en er uitgespat. Daar ze naast hun kar liepen konden ze gemakkelijk een zwalp op zich krijgen. Maar het hielp er niet aan, want als ze gedaan hadden met beren waren ze beteuterd van top tot teen. Op het land gekomen namen ze die twee pinsen er uit en dan konden ze met een houten schop de beer uit de bak scheppen en opensmijten over het land. 't Waren juist pastoors in de kerk, die mensen zegenden. Ach, 't was zo'n arme tijd, dat ze een ganse akker zouden gebeerd hebben met één bak. Als het dan nog goede was, liep het nog af, maar als het slechte was, hadden ze niets en waren ze hun geld op de koop toe nog kwijt. Ze gingen koeien- en paardestront rapen en kruid (planten) uit de vaartjes trekken om over hun akkers te spreiden, om toch een beetje mest te hebben.

Ik heb nooit water bij de beer gedaan, daarvoor was ik veel te hovaardig op mijn waar. De beer van Terneuzen was veel beter dan die van Gent. In Terneuzen moesten ze binst de zomer hun water kopen van een schip dat daar kwam. 's Winters gebruikten ze regenwater. Maar ze moesten er zuinig op zijn en ze gebruikten het niet om er mee te schuren en te kletsen zoals hier. Die mensen hadden allemaal kleine beerputjes van hout, met een inhoud van tweehonderd liters. Die goten daar geen water in, dat was allemaal zuivere beer. Maar in Gent had iedereen water ter beschikking, er was zelfs al kraantjeswater. Er kwam dan ook heel wat water in de putten terecht en die beer kon zo straf niet zijn als in Terneuzen. In Gent haalde hij met moeite tien graden en in Terneuzen wel vijftien. De sterkte van de beer werd gemeten, «pekelen» noemden ze dat. Vroeger kenden de boeren dat niet, maar die scholen zijn dan opgekomen en ze gingen om les. En dan gebeurde het dat er naar ons schip kwamen : «Es 't zwoaren, Georges ? Es 't ij goed ?». En dan kwam er een boer voorbij, pakte een pekelaar, deed de dweil van een bak en pekelde de beer. «Joajn, ij es goed» als hij van Terneuzen kwam, of «IJ zoe keunnen beter zijn» als hij van Gent kwam. Maar vroeger, als het nog de oude boeren waren, gebeurde het meer dan eens dat ze vroegen «Awel Georges es 't goeien ?». En ik dan «Joat zille, gedomme goeën». En dan stak ik mijn vinger in de beer, draaide er eens in stak dan mijn andere vinger in mijn mond en 'k zei «IJ es goed». Daar waren lichtgelovige mensen bij jong. De kwaliteit van de beer werd ook nagegaan met een zilveren muntstuk. Sloeg het zwart uit dan was hij goed. En het is een feit dat, als mijn vader ruimde in Gent, al het zilvergeld dat hij bij zich had om de mensen te betalen, zwart uitsloeg.

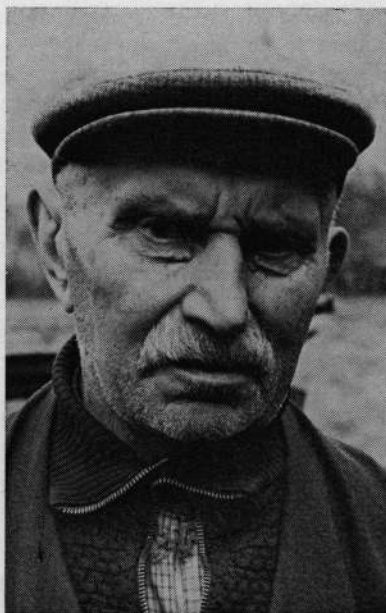
Maar om terug te komen op water bij de beer doen, wij hebben het tegenovergestelde gedaan. Als er geen water genoeg stond in de Moervaart en we moesten in Sinaai gaan lossen, dan hebben we nog beer in de vaart gepompt om minder diep te liggen. Dat gebeurde natuurlijk alleen maar als ik hem niet kwijt kon aan de boeren rond Rodenhuize. Dus verre van de beer te verwateren, hebben we het water verbeerd.

De Smaeles en wij bestreken een tamelijk groot gebied. Wij voeren naar Waasmunster, Eksaarde... Ginder lagen overal putten waar de beer gelost werd binst de zomer. 's Winters, binst het seizoen, met gevaar van griep gingen we niet zo ver varen, als we onze beer hier kwijt konden geraken. We waren hier rap leeg, gauw terug in Gent en snel weer hier. Het was enkel maar buiten 't seizoen dat we de putten ginder gingen vol leggen. Einde mei, begin juni kuisten we ons schip en dat duurde een goede drie weken. Dan zei ik in Terneuzen dat we een keer niet kwamen. Maar voor de rest ging ik om de twee tot drie weken om de beer in Terneuzen en voerde die naar de putten aan de Moervaart. Einde juli, augustus en begin september deden we al de putten vol. Er waren

misschien twintig mensen die putten hadden en neem nu doorsnee drie schepen per puthouder, dat maakt een zestigtal schepen. Nu waren we met drieën om die te vullen : De Smaeles, Antwerpen en wij. Die putten lagen een beetje overal : in Moerbeke bij Schout en bij Van Malder, aan de nieuwe kaai bij Dhondt en dan waren er nóg twee in Moerbeke ; in Daknam, Waasmunster, aan de Hondsnest en in Eksaarde, op Pier Heide veer... Pak nu dat we daar een schip of tien, vijftien naar toe deden. Maar dat was ver. We moesten ons schip gaan laden naar Gent, trekken tot ginder, lossen en dan terug naar Gent, dat nam telkens drie, vier dagen in beslag. We waren daar mee bezig tot begin september. Met Bamis begonnen we hier weer aan de boeren te leveren, langs Moervaart en Langelede, maar dat was niet veel. Dat duurde tot begin november. Dan was het gedaan want dan begon de winter. In oktober, november waren de boeren reeds bang dat de beer van hun land zou gelopen hebben door het water. Zo dan vanaf Kerstmis een beetje, in januari als het een zachte winter was en volop van in februari tot in mei leverden we aan de boeren. Dan keken we naar die putten niet meer, behalve als ze ons nog eens een schip kwamen vragen. Tussendoor hebben we nog gevaren naar Merelbeke en Zwijnaarde om beer te leveren aan de bloemkoolkwekers, en nog verderop hebben we gevaren met ganse scheepkes. We zijn nog naar Berlare en naar Zele dijk geweest met beer.

De beerschippers naar Florent Schout

De verteller, Florent Schout.

Ik ben hier in dit huis geboren op 20 december 1893. Ik ben tot mijn veertien jaar naar school geweest, maar alleen 's winters. Binst de zomer moest ik thuis werken. Als kleuter gingen we naar het huis van Marie Mastelle aan de spoorweg. Daar kwamen alle kleine mannen van Kouden Borm. Voor de grotere lag de school in Drongendreef. Ze is nu afgebroken.

Nadien heb ik thuis geholpen met de beer en zo. Na 1930 zijn we gestopt met de beerhandel. Mijn broers Fiel en Leon en ik hebben dan de boerderij vergroot. Wij pachtten toen acht hektaren, en hadden vier koeien, en twee paarden. Daartussendoor brachten we het land in orde voor een kleine mens. We zijn nooit getrouwd. Mijn broers werkten zeer hard, ze deden niets anders; maar voor de verkoop en zo moest ik alles alleen doen, daar trokken ze zich niets van aan.

Veel gevist hebben we ook. We hebben hier snoeken gevangen van vijf kilo. Maar dan was er hier vis met de macht. Nu niet meer. Er was dan alle dagen ebbe en vloed van de Schelde. Iedere dag kwam hier geirnaart en van die botjes, kleine platte visjes. Blik was er ook. Och als ge twee keer uw kruisnet optrokt, kondt ge hem niet meer op. Gestadig zaagt ge vis schieten en bovensmijten. Brasem was er ook, zulke kanjers, en karpers, maar weinig, en tinken en steenblikken met rode vinnen en grondeelingen. Paling vingen we met kruisnet en fuiken. In de meersen schoten er nogal veel buisgrachten en daar legden we de fuiken in. Die palingen gingen met de vloed mee en bij ebbe zwommen ze door de keel van de fuik en ze waren gevangen. De grachten in de meersen zaten vroeger vol van de reigers. Er lagen soms palingen in de dreef die ze verloren hadden. Binst de zomer als het water laag stond, hoosden we een stuk gracht uit voor paling.

Bruggedraaier ben ik ook nog geweest. Zo door elkaar moest ik zes keer per dag draaien, hoogstens tien maal per dag. Er was vooral scheepvaart van de steenschepen van het gelaag van Stekene. Die hadden zes steenaken, maar ze huurden dikwijls nog kleine scheepjes bij gelijk die van Vos, Musse en Velge. Dan waren er nog de beeroters en de kleine beerscheepjes van Pier Kips en De Smaeles en Faes. Voorts nog zandscheepjes en dan De Coninck van Wippelgem met kolen, engelse kolen, goed maar licht. Vlasschepen waren er ook. De grote vlassers kochten in Holland grote hoeveelheden vlas en dat werd met schepen naar hier gebracht. De kleine vlassers kochten zich hier een partij van die grote mannen en lieten dat mannen met wagens naar Sint-Pauwels, Stekene en Kemzeke en zo.

Het brugdraaien werd openbaar aanbesteed. Ge moest zelf de som noemen die de staat u moest betalen ter vergoeding voor uw werk. Ge mocht niet te veel vragen of ge zoudt het werk niet gehad hebben. De overeenkomsten duurden in 't begin drie jaar, later vijf jaar en nog later werkte men met verlengingen. We kregen daar één frank daags voor. De schippers moesten niet betalen, behalve als ze 's nachts door wilden. De meeste scheepjes hadden toen geen motor. Die van 't gelaag hadden allemaal paarden aan zichzelf, die hadden hun eigen «ketsers» om ze te trekken als ze geladen waren. Maar als ze leeg terug kwamen, moesten de schipper en zijn knecht zelf de aak naar Stekene trekken.

Onze putten zijn gebouwd in 1910. We hadden één grote beerput van vijf meter breed, twaalf meter lang en twee meter diep, en vijf kleine putten die samen evenveel inhoud hadden als de grote. Daar konden in totaal 480 bakken beer in van vijfhonderd liter. Onze putten waren voorzien van een pomp. Lossen met de loete konden we niet, daarvoor

Onze putten waren voorzien van een pomp (liggend naast opening van overdekte kleine put).

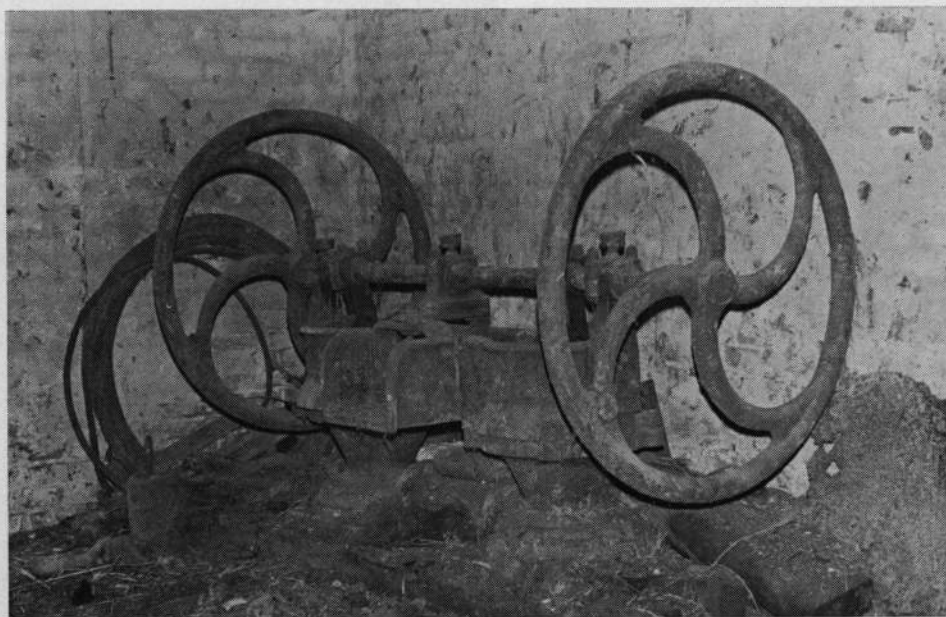
was de afstand van de Moervaart tot aan onze putten te groot. Ik heb die putten helpen zetten : uitgraven en grint met cement mengen. Dat werd dan allemaal aangevoerd met kruiwagens, tussen planken gegoten en gestampt. De Nachtergaels van Sinaai kwamen dat doen.

... en vijf kleine putten ...

Onze putten lagen ongeveer zestig meter van de oever. Daardoor was het onmogelijk de beerscheperen te lossen met de loete. Van het schip naar de put werd een goot gelegd. Die moest een zeker verval hebben om de beer goed te doen stromen. Door de grote afstand moest het begin van de goot meer dan twee meter boven de grond staan. Dat was te hoog om met de loete te scheppen. Daarom hadden we een pomp. Die had langs weerskanten een wiel met een grote draaier aan (handvat). Die handvatten waren een halve meter lang zodat twee personen ze met beide handen konden vastpakken.

Het was een dubbele kleppomp ; als de ene uitlaatklep omlaag was, stond de andere omhoog, zodat de beer voortdurend liep. Dat was een kostelijke pomp. Ze werd op het beerschip op palen gesteld. Deze waren voorzien van treden, waar we met vier man op stonden om de pomp te bedienen. De muil waar de beer uit kwam bevond zich meer dan twee meter boven het dek. Wijzelf stonden nog hoger om te draaien. Onder de muil lag de bakgoot op de tree om de beer op te vangen. Van de bakgoot liep de smallere afvoergoot naar de putten. Deze bestond uit gelijke elementen : vier meter lang, vijftig centimeter breed en veertig hoog. Aan één kant waren die stukken wat smaller zodat ze pasten in het bredere eind van het volgende stuk. Zo schoven al die stukken in elkaar. Ze werden op schragen gelegd, die kleiner waren naarmate ze dichter bij de put stonden, zodat de goot afhelde naar de put toe. Waar de elementen in elkaar pasten werden de naden dichtgestreken met klei. De laatste stukken waren slechts twee meter lang om telkens gepast te kunnen verlengen van put naar nevenliggende put.

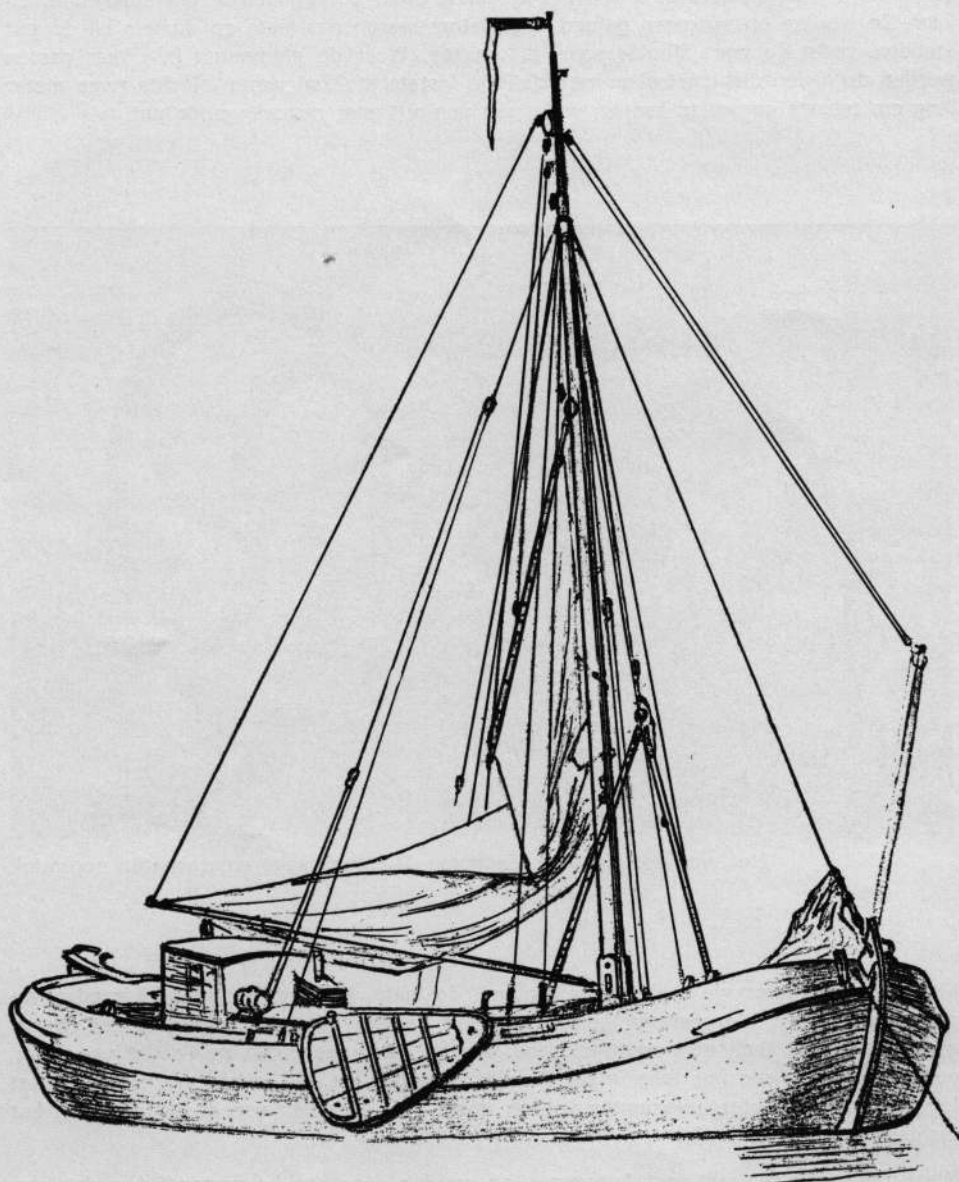

Het was een dubbele kleppomp. Die had langs weerskanten een wiel.,

Met de pomp losten we veel rapper dan met de loete. Met een motor erbij zouden we wel zestigduizend liter per uur kunnen pompen hebben. Met de hand ging het trager, maar deden we toch een veertigduizend per uur. Zo'n scheepje gelijk dat van Faes, pompten we op een uur leeg, maar daarbij moet nog de tijd geteld worden voor het leggen van de schoten (elementen van de goot), het opstellen van de schragen en het dichtsmen met potaarde.

We hadden een kontrakt met Antwerpen en werden door hen bevoorraad. Aan dat kontrakt met hen zijn wij op de volgende wijze gekomen. Mijn vader was boswachter in de

vette meers. In Moerbeke woonde Dolf Verschuere, een houthandelaar, die daar dikwijls hout kocht. Zijn broer, August Verschuere, was directeur in Antwerpen aan de stad. Zo kwam het dat ze mijn vader gevraagd hebben of hij geen beerputten wilde leggen. Hij heeft dat dan gedaan, maar slim was het niet. We zouden hen zelf die putten moeten laten leggen hebben en nu was het op onze eigen kosten. In die tijd lagen er veel beerputten, want beer was het gekende voedsel voor het land.

Antwerpen had een vloot van tweeënzeventig schepen... Dat waren beerotters...

Antwerpen had een vloot van tweeënzeventig schepen voor het uitvoeren van de beer. Dat waren beerotters, grote schone houten schepen met een zeil. Ze konden tot honderdvijftig, -zestig bakken van vijfhonderd liter bevatten, wat overeenstemt met tachtig ton. Ze waren dus dubbel zo groot als de scheepjes van de gewone beerschippers. Ze waren bedekt met luiken links en rechts, die met elkaar een hoek maakten. Die luiken waren vastgeschroefd en mochten enkel opengemaakt worden door de kopers. Die beerotters konden maar met een volledige lading naar hier komen als er voldoende water stond. Soms echter moesten ze onderweg lossen om hier te kunnen geraken. Op elk schip had de stad een zetschipper met een knecht of met zijn vrouw. Elke beerotter voerde maar één keer op drie beer uit. De eerste twee keer ging hij volgeladen naar de Schelde om te vletten. Dat was zich op een zandbank laten vastlopen, als ze droog stonden een tap uit het schip trekken en het dun van de beer laten wegllopen. Dan de tap er terug in, wachten op hoog water en terug naar Antwerpen. Dan was in het schip het dik van twee ladingen gebleven. De derde keer werd het bijgevuld met gewone beer en dit dikke mengsel werd dan uitgevoerd naar de beerputten. Op deze wijze verloren ze maar één keer op drie tijd met uitvoeren en was de aangedikte beer toch nog niet te dik om gepompt te worden.

Antwerpen loste gans het Waasland door; overal waar er water genoeg was om met schepen te komen lagen er putten.

We konden niet altijd zoveel beer krijgen van Antwerpen als we wilden, omdat ze zoveel klanten hadden. Als we dan eens geen beer kregen van Antwerpen, kochten we van Faes van Terneuzen. Schipper Faes bracht zijn beer van Terneuzen naar hier in een scheepje van veertig ton. Het was gemaakt gelijk een houten klomp en de luikjes waren niet gebogen, maar vormden een scherp kapje gelijk een graf van boven. Faes voer ook naar Eksaarde en Sinaai. Hij loste bij Dhont aan de nieuwe kaai en bij Noard Roels en bij Dauwe naar Eksaarde op en bij Ferket. Hij moest dan een vaartje invaren dat liep van de Koebrug tot aan Zwaanaarde aan de steenweg. Dat vaartje was niet veel meer dan een grote gracht, maar die ging ook mee met ebbe en vloed. En die schippers moesten wachten tot er voldoende water in stond om er met hun scheepjes in te kunnen. Onze estaminet was hun standplaats en ze bleven hier altijd overnachten. En 's avonds dronken ze hier een pintje en zaten bij de stoof en vertelden sprookjes gelijk dat van het vrouwtje van Stavoren en van de zeemeerman van Westerschouwen. (zie het hoofdstuk Sagen, legenden en andere volksverlevingen.)

Dat was rond de jaren 1910.

Op de duur, vóór oorlog '14-'18, is Antwerpen gestopt met het leveren van beer, omdat de Durme te veel toeslibde. Ze hebben dan nog een gemotoriseerd schip langs Gent laten komen, maar dat was te veel omweg en dat werd hen te kostelijk. Ze hebben het kontrakt dan verbroken. Binst de oorlog '14-'18 werd er niet in de beer gevaren omdat de Duitsers alle scheepjes opgeëist hadden. De boeren gingen dan zelf ruimen bij de mensen van het dorp. Na de oorlog is Kips onze vaste man geworden tot in 1930. Eerst Pier Kips met zijn vrouw Emma, harde werkers, en daarna hun zoon Georges met zijn vrouw Jeanne. Daarna zijn we ermee gestopt.

Maria Van Malder ging dan zelf rond en de boeren kwamen hier bij haar aan het scheepje. Na de eerste wereldoorlog heb ik ook nog twee jaar beer gekocht rechtstreeks van het bureau van de stad Gent. Dat was tot in twintig. Die stuurden dan twee scheepjes van veertig ton elk tot aan Rodenhuize sas. Op elk van de schepen stonden twee man. En wij moesten met een paard die schepen gaan halen naar Rodenhuize en als ze dan hier leeggemaakt waren, moesten we ze naar ginder terugbrengen. Ik betaalde daar indertijd dertig centiemen per hektoliter voor aan de stad Gent, dat was dus anderhalve frank per bak. Daarbij komt dan nog de kost voor het paard. Ik verkocht de beer voor

twee frank een half, twee frank tachtig per bak, dan was er nog een schoon winstje aan. Maar lang heb ik dat niet gedaan, dat was me te moeilijk. Van dan af heb ik, behalve van Georges Kips, ook nog beer gekocht van Vital en van Jan en later van Maria Van Malder.

De Van Malders hadden hun putten hier vlakbij en ze hadden ze reeds voor ons. Voor veertien werden ze bevoorrad door Pier Kips en door Frans en Jan De Smaele. Deze laatste twee waren Gentenaars. Na de oorlog hebben de Van Malders er zelf in gevaren. Voor de oorlog kregen ze vijftien cens (dertig centiemen) per bak. Dat kwam doordat De Smaeles en Kips die beer zo ver moesten voeren naar hier en dat moest natuurlijk ook betaald worden.

In de jaren dertig is dat helemaal veranderd. Maria kwam hier dan met het scheepje van de stad Gent. Zodra ze hier waren, belde haar man Wies naar Gent en die stuurden dan een vrachtwagen met een ketel op naar hier. Ze vulden die ketels uit het schip met de pomp en voerden de beer naar de plaats waar hij besteld was.

De boeren kwamen bij ons om beer met één of twee bakken van vijfhonderd liter, getrokken door paard, os, ezel of koe. De meesten bezaten maar één bak. Kwam men met twee bakken tegelijk, dan bespaarde men natuurlijk tijd. Toch gebeurde het niet veel dat een boer aan een andere een bak zou geleend hebben om rapper te kunnen werken. Die bakken waren nogal week om op stenen te rijden, want ze zouden uitgelopen hebben en elk was daar nogal bang van.

De boeren die geen bak hadden, vroegen ons hun akker te beren. Dan reden wij in de beer. We hadden zelf twee bakken. De kleine boeren die geen gerij hadden, bestelden bij ons vijf, zes, soms tien bakken beer op hun land. Wij schikten dat dan overeenstemmend met de verschillende aanvragen en volgens de tijd die we hadden. Per bak vroegen we een halve frank voor het vervoer. Gewoonlijk werd er acht frank per dag betaald voor het gebruik van een man en een paard.

Het laden van de bakken gebeurde vanuit de putten met behulp van een pomp. Als de boer de eerste keer met zijn bak kwam, moest de maat van vijfhonderd liter genomen worden. We hadden een kuipje van vijftig liter. Dat had aan de bovenrand, diametraal tegenover elkaar, twee vertikaal staande oortjes. Daar werd een stok doorgestoken en met twee man, aan elke kant iemand werd dat kuipje opgeheven, op de rand van de bak gelegd en bij het voort omhoog duwen van de stok, kantelde het kuipje en liep leeg in de bak. Daarbij draaide de stok in die oren. Als er zo tien volle kuipjes in waren wisten we dat er juist vijfhonderd liter in was. Dan sloegen we een «titsken» juist gelijk met de beerspiegel en juist in het midden van de wand van de bak. Of die bak daarbij naar voren of naar achteren geheld stond, speelde geen rol. Hetgeen er aan één kant teveel in zou gestaan hebben, was er dan aan de andere kant te weinig. Dat titske, een nagelke met koperen kopje, was dus de maat voor ons en liet ons toe zonder moeite nadien de bak te vullen met de pomp.

We hebben wel eens beleefd dat er geprutst was aan dat titske, maar dan maten we opnieuw met het kuipke. Dan stonden ze er wel beschaamd bij en staken ze het op een ander of op een kleine jongen.

Er lag altijd beer klaar in de putten voor de boeren. Maar almets in de volle tijd was het rootje schuiven, dan stond de straat vol met boeren. 't Is nog gebeurd dat er zoveel stonden te wachten dat we ze rechtstreeks uit het schip vollaadden. Zelfs 's nachts kwamen ze nog van Kemzeke voor de vlasakker te beren en van Stekene voor de vage.

Het seizoen begon in het voorjaar. Februari was de bijzonderste maand, dan moest er voor het koren gebeerd worden. In april was het voor de bieten en de haver. Als de oogst binnen was, moest er gebeerd worden voor de rapen. Als het koren afgemaaid was, werd er op de stoppel gebeerd en dan geploegd of geëgd of kapotgestoppeld en

dan rapen gezaaid. Dus februari, maart, april waren de drukste maanden en dan juli en augustus voor de rapen. Als het een zachte winter was, werd er voor het koren reeds in januari gebeerd. Wie geen gerij had, kwam ons vragen voor hem te beren. Ik heb met duizenden bakken beer opengesmeten. Er waren mensen bij die niet dierven beren. Ge moest daarbij opzij staan, tussen het wiel en de bak en met uw knieën ertegen geleund. Dan hoosde ik met een houten schop de beer uit de bak en smeed hem naar achteren. Dan reden de boeren met mijn paard, maar ze mochten de bak niet laten snokken, anders kreeg ik de slag van de beer in mijn gezicht en liep ik gevaar eraf te vallen. Er gingen gewoonlijk vier bakken per honderd roe. Driehonderd roe is één gemet, dus twaalf bakken voor één gemet. Een bunder is zevenhonderd roe, maar dat werd hier niet gebruikt als maat, dat was allemaal gemet. Een roe is drie meter vijfentachtig in 't vierkant, of twaalf voet in 't vierkant, een voet zijnde tweeëndertig centimeter. Als ze dan gepikt hadden, moesten wij meten hoeveel we moesten beren. Dat was met een kodde (een lange stok) met keiltjes (inkepingen) in. Om de voet was er een keiltje.

Als onze beerputten vol waren, gingen ze twee tot drie weken mee in het volle seizoen. En dan maar wachten op een beerschipper die wilde komen om bij te vullen. Als die mensen konden, losten ze zo dicht mogelijk bij Gent. Dan konden ze meer reizen maken en verdienden ze meer. Het was moeilijk om ze naar hier te krijgen zo ver. Ik ben zelf nog beerschippers gaan zoeken met de fiets om hen bij mij te bestellen. Dan kocht ik ook van andere schippers, dan van De Smaeles en Kips, zoals van Viktor Van der Gracht, die ook met beer van Gent voer.

's Winters werden almets nog meersen geslijkt van rijke mensen. Daar reden wij dan ook in en kregen daarvoor acht frank per dag, voor man en paard. We moesten werken van als het licht werd tot het terug donker was, dus zo'n acht tot tien uur per dag. En dat was met een staande kar, dat wil zeggen binst dat de ene voerde, was er een andere werkman die een tweede kar, de staande, volaadde. Dat slijk werd uit de vaart getrokken met een baggerlepel. Die mensen stonden op een boot en smeten die baggerlepel van zich af in het water tot op de bodem. Dan trokken ze die naar zich toe, nevens zich weg in de baggerboot, waar ze hem uitgoten. Die baggerlepel was geplooid gelijk een kapper (schoffel) en had opstaande wanden om het slijk erin te houden. Op die boot werden de kruiwagens gevuld, die over een loopplank op de trigel gevoerd werden en tussen de bomen gegoten om te drogen. Ze konden maar één laag dik gieten, anders zou dat te breed opengelopen hebben en konden de karren niet meer door. De loopplank lag in een greppel om de helling wat te verminderen. Er werden daar ook sinters op gestrooid vanwege de gladheid.

Die mensen kregen twee frank om een boot vol slijk te trekken en op de trigel te lossen. Dat waren bootjes van ongeveer tien ton. Dat was zwaar werk en daar kregen ze maar twee frank voor. De kruiwagen werd zo nu en dan nat gemaakt, om dat slijk dat zo fettig was als zeep er zonder moeite uit te kunnen zwieren.

Binst de winter kwam Honoré Penne, de zaakwaarnemer, vragen: «Fiel of Floran, zouë op madam euren meirs slijk willen open voeren » — «Ajam ee». En 's zondags mocht ge om uw geld gaan.

Vroeger moest men veel verschillende dingen doen om een beetje geld te kunnen verdienen. Buiten die putten houden, verkochten we kolen, stenen, kalk, pannen, plaveien en hielden estaminet. Maar «staminee» houden, in die tijd, dat bracht weinig op. In de hooitijd wel. In de meersen hier was er niets dan gras, geen akkers. En in de hooitijd, als het warm weer was, dan kwam hier veel volk. Dan tapten we flessen van de ton, om mee te doen naar de meers, voor de baas en voor de hooiers. Want de mensen hadden toendertijd geen bier in huis, zoals nu. Die kwamen dan met een literfles en die lieten we dan vollopen onder de kraan. Tien cens (twintig centiemen) voor een liter

kostte dat. Dat was bier in Moerbeke gebrouwd van hoppe en graan. Goed bier, maar niet hoofdig. Dan was er ook oud bier, dat kostte zes cens voor een pint. Het was straffer en donkerder van kleur. Ge kondt u daar zat in drinken, maar dan moest ge geen eten hebben. Maar dat eerste bier was licht bier, aangenaam om te drinken. Ze noemden dat «vers», een pintje vers bier. Het was beter dan tafelbier. Dat kwam in tonnen van een honderdvijftig liter. We sloegen daar een tap in door de stop. Later kwam dat met een pomp naar de toog, met een darm onder de vloer. Dat werd slechts gedaan als het kermis was of zondag, als er veel volk was. Dan had het bier geen tijd om warm te worden. Binst de week, als er weinig volk kwam, gingen we altijd naar de kelder rechtstreeks van de kraan tappen, dan was het bier fris. We verkochten ook jenever «'t Wit Stoopken» en «De Drie Boerkes».

De eerste zondag van juli was het Koudenborm kermis. Dan was er hier van alles te doen : bolling, schieting op de liggende wip, kaarting, en voor de kleine mannen eierdopjes rijden. De «koaë Triene» stond hier ook. Dat was een grote vrouw uit hout gemaakt, beschilderd en met haar armen wijd open. In die ene arm was een hol en twee mannen moesten met een hondenkar komen aanrijden. Eén stond er op of zat er op en had een stok in zijn hand. Hij moest dan zien dat die stok door dat hol zat. Zat hij er niet in, dan stampten ze tegen de plank, waardoor de «koaë Triene» (kwade Trien) rond haar as draaide en de man op de kar een peer op zijn kop kreeg met de andere arm.

Siroop likken deden we ook. Een pan stroop op een tree gesteld en daar wat kluiten en een kwartje in gesmeten. De jongens moesten dan met hun mond in die stroop die geldstukjes eruit halen. Natuurlijk hingen ze dan vol stroop.

Puiten rijden was ook een spel. Op een kruiwagen werd een puit gezet en dan moest men er de straat mee afrijden. Wie het eerst aan de eindstreep kwam had gewonnen. Hoe minder de puit er af sprong, hoe eer men er was. Er waren er die hun puit knepen om hem stil te houden, maar dat was verboden. In die tijd werden er veel puiten gevangen, terwijl er nu geen meer zijn. In de meersen zijn kleine, halfronde grachtjes om het water er uit te laten lopen. Daar langsheen stond gras en zegge en daar zaten de puiten in. De mensen stapten daar langs en sloegen met stokken dat het daverde. De puiten sprongen dan weg, werden gepakt en in een zak gestopt. De puitenbillekes werden verkocht in Lokeren. Op de duur mocht dat niet meer en als de gendarmes iemand betrapten langs die «dulvers», zo heetten die grachtjes, werd hij gepakt. Dat waren groene puiten, als die veel roepen komt er onweer zonder mankeren.

Om nu terug over de kermis te praten, er werd ook gedanst. Bij ons kwamen er mannen van Sas van Gent met een viool en een bas. Bij de De Wittes kwam er één met een harmonika uit Stekene.

Er waren in die tijd veertien staminees in de wijk hier : bij ons, Van Malder, De Witte, bij Veelaers waar ze nu wonen, daar recht over bij hun nonkel, dan bij Keesken, Gust Vos, Gust Pinne, Heindriks, Coppens, Geers, Lievens, Pier Pinne op de driehoek, Hertsens ook op de driehoek.

Onze staminee had geen naam, maar die van Keeske heette «In de Kempische Koe» en bij Heindriks, de grootouders van Maria Van Malder, was het «In de Koophandel», want dat was een beestenkoopman.

Dan waren er nog van die draaikramen op de kermis, «ammelierekassen» noemden we dat. Een halve kluit om de arm eens te doen draaien. Als die stil bleef staan, hadt ge ofwel niets, ofwel een enkel vel ammelieren (mokken op een papier), ofwel een dubbel vel.

Er kwam veel volk naar «Kemborm» kermis. We hebben eens vijfendertighonderd flesjes «dobbelen» van Wieze verkocht en vier tonnen bier van honderdvijftig liter, zonder de limonade te rekenen.

Hoofdstuk 3 :

SAGEN, LEGENDEN EN ANDERE VOLKSOVERLEVERINGEN.

Sedert enkele jaren schrijft Mevrouw De Staercke-Bockstael in het tijdschrift van de Brakelse heemkring Triverius over volksgebruiken en volksverhalen uit het Brakelse. Ze heeft reeds tientallen vertelsels verzameld bij de mensen over tovenaars, heksen, spoken, dwergen en geesten.

De mensen ginder moeten over een beter geheugen beschikken dan wij hier, want ondanks veelvuldig rondvragen scheen geen enkele Wachtebekaar sagen te kennen. Nochtans is onze streek met haar eenzame bossen en heiden en haar moerassige gebieden een gedroomd voedingsgebied voor dergelijke dingen.

Gelukkig keerde het tij. Mijnheer Maurice Van Maerken uit de Groenstraat, maar afkomstig uit Nazareth, kende er een tiental. Onze vorser, Erik De Smet gaf er me vier uit Bentille (Kaprijke), verteld door de weduwe Maenhout. Van ons mede-raadslid de heer Aloïs Creve, kregen we iets enigs, namelijk een legende, opgetekend door zijn vader die ze zelf had van zijn grootvader.

Het leek wel of deze eerste verhalen de weg geopend hadden voor andere. Mevrouw Maria Van Geertruyden-Van Malder wonende aan de Langelede, maar geboren te Kouden Borm, Moerbeke-Waas, kende er twee. Haar vroegere gebuur aldaar, de heer Florent Schout, wist nog vier sagen, twee sprookjes en overleveringen in verband met Baudelo te vertellen. De heer A. Buysse, Stationstraat, verhaalde vier sagen uit Lochristi. Mevrouw Van der Eedt van Walderdonk was de enige die ons sagen uit Wachtebeke zelf aan de hand deed.

Al deze dingen werden vroeger verteld in het gezin of door vrienden en geburen, aan de haard, rond de stoof of gewoon buiten op straat gedurende de lange zomeravonden. Tegenwoordig gebeurt dat niet meer. Gekluisterd aan televisie, luisterend naar de radio, overspoeld door boeken en tijdschriften, praten we veel minder met elkaar. Nochtans enkele van deze verhalen op een avond verteld, hielden de toehoorders zo in hun ban dat ze er zelfs de televisie voor vergaten.

Voor de verhalen in het dialect opgetekend, volgen we dezelfde werkwijze als Mevrouw De Staercke-Bockstael : eerst weergegeven in het dialect en dan omgezet in het Nederlands.

Sagen verteld door de heer Maurice Van Maerken, geboren te Nazareth op 13 oktober 1912 in de Plezierstraat 14 ook de Netenshoek genaamd. Hij hoorde de sagen van zijn vader, geboren in 1877 ; zijn moeder, geboren in 1883 en zijn grootmoeder, geboren in 1847.

1. Altijd guërd van de Vijfhuizen noar 't of van de Vriëzes, datter doar alle nachten een venten ging goan wandelen, nen iëre mee nen stok baa èm. In dattie oeit iemand misdoan en ee toe-t-oas dat ne kiër zuëverre gekomn woas dan d'er èm twië, mannen gingen goan oavallen. In ze paktegen èm zijnen stok af en ze sleeën der mee noar èm. Moar oe miër dan z'èm sleeën oe miër dan z'èm op ulder kreeën. In dan ze gesleeën èn toe dan ze nie miër en kosten, dan ze den stok moeten achter loaten èn. 't lërken ee èm weere gepakt in es vuërt gegoan. In die mannen èn miër dan acht dagen op ulder bedde geleeën.

Altijd gehoord van de Vijfhuizen naar het hof van de De Vreese's, dat er daar alle nachten een ventje ging wandelen, een heer met een stok bij hem. En dat hij nooit iemand misdaan heeft tot als het dan een keer zover gekomen was dat er hem twee mannen gingen aanvallen. En ze pakten hem zijn stok af en ze sloegen er mee naar hem. Maar hoe meer dat ze hem sloegen hoe meer dat ze hem op zich kregen. En dat ze geslagen hebben tot dat ze niet meer konden, dat ze de stok moeten achter laten hebben. Het heerken heeft hem weer gepakt en is voort gegaan. En die mannen hebben meer dan acht dagen op hun bed gelegen.

2. Der woas nen boer, in ij weundegen oan Prikke. In ij zei dan de tuëveressen nen kiër bij èm mosten komn, dat er jij wel ne kiër zijnen gang mee zoe gegoan èn. Moar 's navens gingt ij goan slapen ten achten en ten negenen woaren z'al mee dreiën bezig mee desschen in zijn schuure. Zuë ij spronkt natuurlijk uit zijn bedde in ij ging goan kijken, in giën dessers te ziene. Ij kriep weer in zijn bedde, in 'n koartier noardien liepen d'r wel derteg koebiësten los op zijn of. Zuë ij ging natuurlijk weere goan kijken, in 't waar weere niet. Zuë 't smorgens verteldegie dan teeën de geburen dattij van de moare bereeën woas, moar 'k zal ze vinden, zeit ie. In ij dee zijn wirk, in oas't gedoan woart begost ie te kirnen in ie kreeg giën boter, ie kreeg zijn kirne niet af. Hij gafdem tan toch op den duur en zeit dattij betuëvert woas, in ij gingt achter de poaters van 't Vosken.

Er was een boer en hij woonde aan Prikkel. En hij zei dat de tovenaressen een keer bij hem moesten komen, dat hij er wel een keer zijn gang mee zou gegaan hebben. Maar 's avonds ging hij slapen ten achten en ten negenen waren ze al met drieën bezig met dorsen in zijn schuur. Zo hij sprong natuurlijk uit zijn bed en hij ging kijken, en geen dorsers te zien. Hij kroop weer in zijn bed en een kwartier nadien liepen er wel dertig koebeesten los op zijn hof. Zo hij ging natuurlijk weer kijken, en het was weerom niets. Zo 's morgens vertelde hij dan tegen de geburen dat hij van de mare bereden was, maar 'k zal ze vinden, zei hij. En hij deed zijn werk, en als het gedaan was begon hij te karnen en hij kreeg geen boter, hij kreeg zijn karn niet af. Hij gaf zich dan toch op de duur en zei dat hij betoverd was, en hij ging achter de paters van 't Vosken (de Voskenslaan te Gent).

3. Der woart een vrouë, in die liept altijd ezuë mee keetens rond euren nekke, 't snachts ee. In z'ee uëk ne kiër nen vent willen oavallen, ze ging zijn buzze snaaën. In den dienen zeit euren naame in ze liet eur keetens vallen in ze kost giënen weg ne miër.

Er was een vrouw, en die liep altijd zo met kettingen rond haar nek, 's nachts ee. En ze heeft ook eens een vent willen aanvallen, ze ging zijn beurs snijden (hem bestelen). En die zei haar naam en ze liet haar kettingen vallen en ze kon geen weg meer.

4. Naa woas ter oan onzent uëk een beeksken, in 't lag doar uëk een brugsken over. In doar gíngt er uëk nen kiër nen vent verbij, in 't oa èm doar iënen verkleiëd in een wiërvulle in ie woas op zijnen rugge gesprongen natuurlíjk ewoar, in tot oan zijn èkken moest ij èm dragen. In ij kost èm nie afschudden. Oan 't èkken is 't er ij afgesprongen. In dienen vent ee èm op zijn bedde gelèd in ee eet er nie miër af geweest.

Nu was er aan ons ook een beekje, en er lag daar ook een brugske over. En daar ging ook een keer een vent voorbij, en er had zich daar een verkleed in een weerwolf en hij was op zijn rug gesprongen natuurlíjk nietwaar, en tot aan zijn hekken moest hij hem dragen. En hij kon hem niet afschudden. Aan het hekken is hij er afgesprongen. En die vent heeft zich op zijn bed gelegd en hij is er niet meer af geweest.

5. De Katteknoek. In me moesten zuë nui en tons ne kiër achter mijn peetses piërd goan, inne ie verteldegén ons damme doar in 't eit nie mochten sloan, doar op den oek, of dan der wel onderd katten rond ons zoen gesprongen èn, in dan ze mee ons mee noar uis zoen gegoan èn. In w'emme der nooit in geklopt.

De Katteknoek. En we moesten zo nu en dan een keer achter mijn peters paard gaan. En hij vertelde ons dat we daar in het hout niet mochten slaan, daar op de hoek, of dat er wel honderd katten rond ons zouden gesprongen hebben, en dat ze met ons mee naar huis zouden gegaan zijn. En we hebben er nooit in geklopt.

6. Da woas uëk een wijf, in dedie kwam veele noar onzent. In ons jongste kindeken damme gat èn, da kwam vort van den brand. In mijn moeder stookt da op da wijf, da da een tuëveresse woart, zei ze. In ze gíngt achter nen poasnagel, in ze stakt èm onder de zulle van de deure. In 's anderendaags kwam da wijf weere, in ze geraaktege nie miër binnen. Da kindeken ès duë gegoan.

Dat was ook een wijf en die kwam veel bij ons. En ons jongste kindje dat we gehad hebben dat kwam rot (vol) van de brand. En mijn moeder stak dat op dat wijf, dat dat een toverheks was, zei ze. En ze ging om een paasnagel, en ze stak hem onder de drempel van de deur. En 's anderendaags kwam dat wijf weer, en ze geraakte niet meer binnen. Dat kindje is dood gegaan.

7. Mijn schuënbroere oa veel ongelukken mee zijn biësten, in da wijf kwamt er uëk veel over den vloer. In jaa ès tan noar de poaters gegoan. De poaters èn doar geweest, in die zeeën oas ze zij da woas die da deed, da ze doar in 't ronde zoe geluëpen èn. In ze woas doar te zien. In z'eet er nie miër geweest, in 't ès tan verbeterd mee die ongelukken.

Mijn schoonbroer had veel ongelukken met zijn beesten, en dat wijf kwam er ook veel over de vloer. En hij is dan naar de paters gegaan. De paters zijn daar geweest en die zegden als zij dat was die het deed, dat ze daar in het rond zou gelopen hebben. En ze was daar te zien. En ze is er niet meer geweest, en 't is dan verbeterd met die ongelukken.

8. Da woas van de kirke. Da woas, z'oaan een nuë lievraaë gekocht, in z'oaan ze gezet in de ploatste van d'aaë. In ze gingen den omgank mee de nuë, in ze zetgen ze

weere woar da ze gestaon oat, in 't sanderdaagsnuchtinks stond d'aaë op de nuë eur plekke, in ze gingen noar euren sleep goan kijken van d'aaë, in ze zagen da d'aaë alliëne in den omgank geweest oat tsnachts, giël den omgank van vijf kilometers, want z'èn giël den omgank 't speur gevolgd van euren sleep.

Dat was van de kerk. Dat was, ze hadden een nieuwe lieve vrouw gekocht en ze hadden ze gezet in plaats van de oude. En ze gingen de ommegang met de nieuwe, en ze zetten ze weer waar ze gestaan had. En 's anderendaagsmorgens stond de oude op de nieuwe haar plek, en ze gingen naar haar sleep gaan kijken van de oude en ze zagen dat de oude alleen in de ommegang geweest was 's nachts. Geheel de ommegang van vijf kilometer, want ze hebben geheel de ommegang het spoor gevolgd van haar sleep.

9. Een melkstoeelken stond in 't portaal van de veurdeure bij Smijters. In oan ze gingen goan melken, stond da stoelken altijd bij uldre, in oan ze weere in uis gingen, dan ze gingen goan kijken, stond da stoelken doar weere. Zuë dad ee ezuë wel een maand angesleept, zekere, in z'èn 't stoelke tan in 't portaalken gezet, in da portaalken toegemetst, in 't ès ter tan natuurlijk ingebleven.

Een melkstoeleke stond in 't portaal van de voordeur bij Smijters. En als ze gingen melken, stond dat stoeleke altijd bij hen, en als ze weer in huis gingen, dat ze gingen kijken, stond dat stoeleke daar weer. Zo dat heeft zo wel een maand angesleept zeker, en ze hebben het stoeleke dan in het portaalke gezet, en dat portaalke toegemetst, en het is er dan natuurlijk ingebleven.

10. Oan 't kapelleken, in de Drapstroate, dan der doar twië mensen altijd noar ulder wirk gingen, noar de ploatse. In dan ze onderd meters van de ploatse woar da nui da kapelleken stoat, altijd op d'ielen van ulder kloefen getorten wierren. En z'èn tan op den duur da kapelleken doar opgericht, noar een joar of dreië. En 't woar tan gedoan, t' ee tan nie miër van t' uëren geweest.

Aan het kapelletje, in de Drapstraat, dat er daar twee mensen altijd naar hun werk gingen, naar de plaats (het dorp). En dat ze honderd meter van de plaats, waar nu het kapelleke staat, altijd op de hielen van hun klompen getrapt werden. En ze hebben dan op de duur dat kapelleke daar opgericht, na een jaar of drie. En het was dan gedaan, er is dan niets meer van te horen geweest.

11. In oas mijn voader noar Gent riëd achter vette noar 't Pestof mee zijnen waugen mee twië peirden, langs den auënoardschen stiënwiëg tan liepen der altijd twië ventshes mee veuren of achtre. In die deeën de peirden goan op ulder kommande, dan ze noar mijn voadre ne miër en urktegen. 't Woas altijd as-t-ie leeg woas, want tan woart nacht. In dan ze in Gent toekwammen nat van 't zwiët, lijk dat de waugen zwoar geload woas.

En als mijn vader naar Gent reed achter «vette» (mest) naar het Pesthof (kazerne van de kanonniers) met zijn wagen met twee paarden, langs de Oudenaardse steenweg, dan liepen er altijd twee ventjes mee, vooraan of achteraan. En die deden de paarden gaan op hun kommando (bevel), dat ze naar mijn vader niet meer luisterden. Het was altijd als hij leeg was, want dan was het nacht. (Mest mocht enkel 's nachts gehaald worden. Bij het vertrek met de lege wagen naar Gent was het dus donker. Bij het terugkomen 's morgens was het licht en dan was er geen spoor van die twee ventjes). En dat ze in Gent toekwamen nat van het zweet, alsof de wagen zwaar geladen was. (Dit gebeurde in 1918).

Sagen uit het Meetjesland : Bentille - Kaprijke.

**Verteld door de weduwe Maenhout, inmiddels reeds overleden. Ze werd geboren in 1893.
Meegedeeld door Erik De Smet.**

1. Van Pier De Rijke was geweten dat hij een eigenaardige was. Het was geen kwade, verre vandaar. Zo was er een boerken wiens koe moest kalven, maar het ging niet goed. Hij zegt tegen zijn wijveken : «Ik zou wel achter Pier rijden». Pier die vijf kilometer daar vandaan woonde, stuurde het boerken terug naar huis met de belofte dat hij daar onmiddellijk zou zijn. Als dit boerken per fiets thuiskwam stond Pier daar al te voet.
2. Pier zat te kaarten. Een drietal kinderen die Pier zagen zitten, besloten eens in zijn boomgaard te gaan zitten. Eén van de drie bleef aan de herberg staan om toe te zien als Pier naar buiten kwam. Op het ogenblik dat de knaap de eerste peer wou aftrekken, gaat plots het raam open en Pier verschijnt voor het geopende raam.
3. Op het ogenblik dat Pier stierf, stonden de bellekes van de kandelaar aan zijn bed te rinkelen, terwijl diegenen die bij hem de wacht hielden, buiten een hevig onweer hoorden. Eén van hen ging buiten zien en het was een mooie blauwe hemel.
4. Op een dag stond Pier in een herberg. Een boerken stond Pier uit te lachen. Pier welke anders een zacht mens was zei tegen het boerken : «Kijk vriend, ik wil u geen onrecht doen, maar ik geloof niet dat ge vroeg thuis zult komen». Al lachende vertrok het boerken. Na uren moeizaam vooruitgaan, zag hij plots dat hij reeds vijf kilometer voorbij zijn huis was.

De legende van «De Schat van de Rond-Uite».

Opgetekend door de heer Maurits Creve en door hem voorzien van enige bemerkingen.

Mijn grootvader Serafien oefende het gewaardeerde en voor die tijd goed betaalde beroep uit van dekker. Ook mijn vader Aloïs, hoewel hij het nooit als beroep uitgeoefend heeft, was dit vak volkomen meester.

Ik weet niet sedert wanneer het dekken een familiebezigheid geworden is, doch dit schijnt van vader op zoon overgegaan te zijn. Door het feit dat deze dekkers in de negentiende en zeker ook de achttiende eeuw hun werk gewoonlijk zochten in de polders van Zeeland, waar de daken der huizen en voornamelijk deze der grote schuren van de boeren op hen stonden te wachten om met riet bedekt of hersteld te worden, waren zij uiteraard goed bekend met de streek, met de mensen die er werkten en met oude verhalen welke in die tijd de ronde deden.

U moet weten dat destijds onze dekkers en arbeiders soms slechts om de drie of vier weken huiswaarts keerden van de hofsteden, die soms op drie of meer uur gaans van hun woning verwijderd lagen. Omdat hier in het Houtland voor veel arbeiders 's winters niets anders te doen was dan armoe lijden, waren de gelukkigen zij die in de polder voor de hele winter werk vonden, bij voorbeeld als dorsers : van maandagmorgen tot zaterdagavond, van 6 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds klopp-klopp met de vlegel, om dan na twee maal zes dagen werken naar hun gezin terug te keren met hun karig loon van misschien 1 tot 1,50 frank per dag.

Dit verhaal nu gaat juist over één van deze dorsers en moet ontstaan zijn ten tijde van onze hogergenoemde voorvaders, zelfs misschien reeds lang voor hen. Ik vertel het na zoals ik het van mijn vader en deze op zijn beurt van zijn vader hoorde. Ik heb nu, in 1968, mensen ontmoet die weten dat er over de Rond-Uite een legende bestaat, doch ik heb niet de gelegenheid gehad uit te maken hoe hun verhaal juist luidt.

En hiermede kunnen wij beginnen met :

DE SCHAT VAN DE ROND-UIE

De Ronduite is gelegen dicht bij de plaats genaamd «Rode Sluis» in de richting Koe-wacht. Men zegt dat deze plaats een ronde vorm heeft en iets verheven ligt boven het omliggende land. Sommigen beweren dat hier in vroegere eeuwen een versterkt kasteel zou gestaan hebben. Of was deze plaats één van de forten rondom de versterkte stad Hulst ?

Zoals men weet waren er in de jaren 1500 verschillende forten ter verdediging dezer stad : Rodenhuize, Mendonk, Wachtebeke (aan de Moervaart, dicht bij Overlede), Moerbeke (waarschijnlijk twee, waaronder het fort Frangipane), Sas van Gent, Zaamslag en andere meer.

De naam zelf kan misschien «Redoute» betekenen (versterking, veldschans), in de volksmond vervormd tot Ronduite.

Nu het eigenlijke verhaal !

In die tijd was er een arme dagloner, wiens naam mij genoemd werd doch mij ontgaan is, afkomstig van St.-Kruis-Winkel, die de hele winter ging dorsen bij een boer in de Polder. Eénmaal om de veertien dagen kwam de man op zaterdagavond naar huis. Zijn weg lag voorbij de Ronduite, langs Kruisstraat, Overslag, Ramonshoek en zo over Wachtebeke naar St.-Kruis-Winkel. Er was niet de minste verlichting langs de wegen ; slechts hier en daar het pinken van een vetlamp in één van de schaars gezaaide woningen.

Op een pikdonkere avond stond onze man aan de Ronduite plots voor een jonkvrouw, die hij, merkwaardig genoeg en niettegenstaande de duisternis, goed kon onderscheiden. «Vriend», sprak zij, «in de onderaardse kelders van de Ronduite staan drie koffers, elk van deze koffers bevat een grote schat. Een ervan behoort toe aan de kathedraal van St. Baafs te Gent ; de tweede aan het klooster te Zaffelare. Over de derde mag ik vrij beschikken.»

«Mijn ziel kan geen rust vinden, zolang de twee koffers niet aan hun rechtmatige eigenaars teruggegeven zijn. - Ik vraag U nu of gij dit op u wilt nemen. De derde koffer moogt u in eer en geweten als uw eigendom behouden. Hij bevat genoeg waarde opdat u en uw gezin nooit meer armoede zult moeten vrezen.»

«Wel moet ik u zeggen dat de koffers bewaakt worden door een grote zwarte hond, die de sleutel van de koffers in zijn muil houdt. Gij moet deze sleutel uit zijn muil nemen en van dan af zal de hond, die de duivel zelf is, ogenblikkelijk verdwijnen. - Wees niet bang, er kan u niets overkomen, want zodra u de wil hebt mijn ziel te redden, is het beest volkomen machteloos.»

Bevend van angst, sprak de man tot de jonkvrouw :

«Ik ben maar een arm, ongeleerd man en zou u gaarne helpen, doch deze zaak durf ik niet aan zonder eerst raad gevraagd te hebben aan een priester.»

Waarop de jonkvrouw antwoordde :

«Doe dit, mijn vriend, en ik weet zeker dat uw priester u deze goede daad zal aanraden. Over veertien dagen zal ik u hier op dezelfde plaats opwachten om uw antwoord te vernemen. Het is mij slechts om de honderd jaar vergund iemand te vragen om mij te

helpen. Ik moet u volledig vrijlaten in uw besluit. Mocht u mij over veertien dagen niet redden, dan zal mijn ziel opnieuw voor honderd jaar lijden en rondwalen op deze plaats.»

Na dit te hebben gezegd verdween de jonkvrouw zo plots als zij verschenen was.

De man zette zijn weg voort en na nog ongeveer twee uur gaans bereikte hij eindelijk moe en afgemat, zijn huis.

Zonder aan iemand, zelfs niet aan zijn vrouw, over dit voorval te spreken, ging hij 's zondagsmorgens te biechten bij zijn pastoor, aan wie hij gans zijn wedervaren van de vorige avond vertelde en hem vroeg wat hem te doen stond.

De pastoor zei hem dat hij hierover zelf moest beslissen, doch dat hij niets te vrezen had indien hij zich letterlijk hield aan de richtlijnen die de jonkvrouw hem gegeven had. Veertien dagen later, na het beëindigen van zijn werk, verliet hij 's zaterdagsavonds de hofstede van zijn werkgever. Bij het betreden van de weg sloeg hij een kruis en : «Op Gods genade, ik zal haar redden», ging hij met hoop en vrees op weg. En ja, aan de Ronduite gekomen, stond op dezelfde plaats als de vorige keer, de jonkvrouw op hem te wachten.

«Vriend volg mij, ik zal u brengen op de plaats waar de koffers staan. Doe wat ik u gevraagd heb, er zal u niets kwaads gebeuren.»

De man volgde haar. Na enkele stappen daalden zij af langs een trap die hen bracht voor een zware deur, welke met zware ijzeren banden beslagen was. - Als vanzelf ging de deur open en stonden ze in een groot onderaards vertrek. En ja, daar zag hij duidelijk de drie koffers met op de middenste ervan de zwarte hond met een grote sleutel in zijn bek.

De hond roerde niet. Alleen gaf een felle rode gloed uit zijn ogen hem een kwaadaardig uitzicht. De man dierf geen stap verzetten, waarop de jonkvrouw sprak : «Neem de sleutel en doe wat ge besloten hebt. De duivel daar op de kist vermag niets tegen u en ik zal u eeuwig dankbaar zijn.»

Het angstzweet brak de man uit en na een paar stappen in de richting van de koffers gedaan te hebben, stond hij te trillen op zijn benen. Hij keerde zich naar de jonkvrouw en sprak : «Ik durf het niet doen, laat mij alstublieft gaan !»

Met een uitdrukking van diepe droefheid keerde de jonkvrouw, gevolgd door de verschrikte man, terug naar het open veld. Aan de straatweg gekomen sprak zij :

«Mijn vriend, kwel uzelf niet met wat gij hier hebt gezien. Honderd jaar betekent niet veel in de eeuwigheid. Eens toch zal er iemand komen die mijn ziel zal redden. Adieu, tot binnen honderd jaar !»

En weer, zonder overgang waren het licht en de jonkvrouw verdwenen.

De arme man strompelde huiswaarts in de donkere avond. Thuisgekomen legde hij zich te bed en volgens het verhaal zou het voorval aan de Ronduite hem zó aangegrepen hebben dat hij stilaan wegwijnde en nooit meer in staat was te werken. Vóór de dood zich over hem ontfermde heeft hij, op zijn ziekbed, gans dit verhaal verteld aan zijn gezin en enkele van zijn vrienden.

Volgens de overlevering moet dit voorval plaats gegrepen hebben omstreeks de jaren 1820. Dit zou dus overeenkomen met de tijd dat Lieven en misschien ook Pieter Creve leefden op Ramonshoek.

Om te eindigen moet ik nog zeggen dat de jonkvrouw van de Ronduite zich, bij mijn weten, rond de jaren 1920 niet vertoond heeft. Het is mogelijk dat zij toch aan iemand verschenen is, die zo wijs was het voorval voor zich te houden en na uitvoering van de wil der jonkvrouw, nu in stilte van zijn schat zit te genieten !

Sagen verteld door Mevrouw Maria Van Geertruyden-Van Malder, geboren in 1903 te Kouden Borm, Moerbeke-Waas.

1. Mijn vader was in Sinaai aan het kruispunt met de weg Moerbeke-Stekene. Dat was rond 1900. Hij moest vandaar nog naar Kouden Borm en op dat stuk stonden toender-tijd slechts twee kleine huisjes en de rest waren akkers en weiden. Hij ging daar een herberg binnen. De waard wilde hem bang maken met verhalen over de witte vrouw. Na zijn pintje ging vader voort. Toen hij zo een tijdje gestapt had, verschijnt daar ineens de witte vrouw voor hem. Hij verschiet, doet alsof hij valt, maar pakt binst zijn kloef in zijn hand. Terwijl hij rechtstaat, springt hij vooruit en slaat er mee naar die gedaante, die daarop maakte dat ze weg kwam. Mijn vader keerde onmiddellijk om en ging terug naar die herberg. Binnenkomend vraagt hij aan de bazin : «Waar is hij ? Waar is die witte vrouw ?». Maar die was er niet. Hij had natuurlijk mijn vader willen schrik aanjagen.

2. Osschaart, dat waren mensen die zich verkleedden om anderen schrik aan te jagen. En er was er zo ene die op iemand zijn rug sprong en zei : «Ge zult me dragen». Maar die man was sterk en hij greep over zijn schouders Osschaart beet en smeed hem zo naar voren op de straat. En 't was gedaan met Osschaart spelen.

Sagen verteld door Mijnheer Florent Schout, geboren 1893 te Kouden Borm, Moerbeke-W.

1. Aja van den toaën ier op den eirweg. Den toaën da was nen griëlmaukere. Taeymans iëttene ij. En doar woart doar uëk sprauke van da Oesschoart doar liep ee da woaren mannen die ezuë een soort beirevel oan oan geluëve'k dan ze mij wilden wijsmauken toch allei. In ij oa ier op Kemborne uëk bij den iënen en den anderen geweest noar zijn kalanten ofdat er niets te mauken was of most nief gemaukt worden. In ij dronkt ij uëk nogal geiren een potshen bier en as-t-ij noar uis reed oan de Peperstroate kwamter iënen op zijnen rugge gesprongen en die zèet tegen èm dattij èm moest meedraugen noar Moerbeke. Moar ij woar nen vrië krachtigen vent, ij oat èm ier vanachtren op zijnen rugge vast ee en ij pakten zijn anden en ij smeed èm over zijnen kop tegen de stiënen ee en ij duisten èm doar ne kiër goed af. Moar tan moest ij ne miër mee noar Moerbeke. 't Woas gedoan, 't was afgeluëpen.

Aja van de taaie hier op de heirweg. De taaie dat was een gareelmaker. Taeymans heette hij. En er was daar ook spraak van dat Osschaart daar liep ee. Dat waren mannen die zo een soort berevel aan hadden geloof ik, dat ze mij wilden wijsmaken toch allei. En hij was hier op Kouden Borm ook bij de ene en de andere geweest, naar zijn klanten of er niets te maken was of nieuw moest gemaakt worden. En hij dronk ook nogal gaarne een potje bier en als hij naar huis reed aan de Peperstraat, kwam er een op zijn rug gesprongen en die zei hem dat hij hem moest meedragen naar Moerbeke. Maar hij was een wreed krachtige vent, hij had hem hier vanachter op zijn rug vast ee en hij pakte zijn handen en smeed hem over zijn kop tegen de stenen ee en hij dorste hem daar een keer goed af. Maar dan moest hij niet meer mee naar Moerbeke. 't Was gedaan, 't was afgelopen.

2. En in de Groene stroate doar liep de witte vrouë. Doare, die stroate rechtop ier. En da was een wijf, een oardeg wijf; 'k è ze nooit gekend, moar da ee toch woar geweest, da weette 'k, da uërdene 'k van veel mensen zeggen. Die liep tsnachts ier mee een wit laken over euren kop op de stroaten ee en ze noemden die de witte vrouë en der woaren doar veel mensen schau van ee. En z'oa ier uëk toch ne kiër iënen vastgepakt, moar oan een vrouë meugde nie veele doen ee, en eur lauken afgetrokken en die was erkend. Tan was 't gedoan mee de witte vrouë ee, z'au euren tijd gad.

En in de Groene straat daar liep de witte vrouw. Daar, die straat rechtop hier. En dat was een wijf, een aardig wijf; ik heb ze nooit gekend maar dat is toch waar geweest, dat weet ik, dat hoorde ik van veel mensen zeggen. Die liep hier 's nachts met een wit laken over haar kop op de straten ee en ze noemden die de witte vrouw en er waren daar veel mensen bang van ee. En ze had hier ook toch een keer een vastgepakt, maar aan een vrouw moogt ge niet veel doen ee, en haar laken afgetrokken en die was herkend. Dan was het gedaan met de witte vrouw ee, ze had haar tijd gehad.

3. Van een kind, den auën man zeggen ze doartegen ee, den auën man. Ik è ne kiër ezuë een kindshen gezien. Ik wirkten tan, wij oame ginter lant op den stuivre. En ik atte mijnen bootram mets als 't slecht weer was bij die vrouë. 'k Kreege doar een potshen kaffee. En da kindshen da aut den auën man, en 'k au da nog nooit gezien en ze liet mij da ne kiër zien, èë da ooit al gezien? Da was zust een au manneken. Ja en ze wilden altijd èn, die vrouë ee mij doar nooit iet van gezèè moar da wier ezuë toch in den mond, dat da kost van een vrouë zijn die ulder da oandoet. 'k Zèë doar geluëve 'k ik niets van zun. Da kindshen is toch gestorven. Moar da was zust nen guëlen auën mens, daë da zagt en 't was moar zuë gruët. Da lagt ezuë te kijken noar au mee uëgskes, allei deurdringende uëgskes ee, ja 't was een oardeg zicht zonne.

Van een kind, de oude man zeggen ze daartegen ee, de oude man. Ik heb een keer zo een kindje gezien. Ik werkte dan, wij hadden ginder land op de stuiver. En ik at mijn boterham almets als 't slecht weer was bij die vrouw. Ik kreeg daar een potje koffie. En dat kindje dat had de oude man en ik had dat nog nooit gezien en ze liet mij dat een keer zien. Hebt ge dat al ooit gezien? Dat was juist een oud manneke. Ja en ze wilden altijd hebben, die vrouw heeft mij daar nooit iets van gezegd, maar dat werd zo toch in de mond, dat dat kon van een vrouw zijn die hen dat aandoet. Ik zei daar geloof ik niets van zun. Dat kindje is toch gestorven. Maar dat was juist een heel oude mens, als ge dat zaagt en het was maar zo groot. Dat lag zo te kijken naar u met oogjes, allei door-dringende oogjes ee, ja 't was een aardig zicht zonne.

4. Aja van stalkeirs en al die dingen. Der woaren der wel die da zèën, moar 'k è doar nooit ezuë giën dingen van uëren vertellen toch. Dan ze stalkeirs en gezien oan. Op de kirkoven kwammen der uëk, stalkeirs en, da was een soort gas die uit den grond kwam zèën ze, om den duur. Moar 'k è nooit giënne gezien zènne. Ja ee, ze miënden dan da spoken woaren en dan die ier of doar gingen kloppen as 't nacht was en ezuë al die dingen, moare 'k è der toch nooit ezuë intressante dingen van uëren zeggen zun.

Aja van stalkaars en al die dingen. Er waren er wel die dat zegden, maar ik heb daar nooit zo geen dingen van horen vertellen toch. Dat ze stalkaars en gezien hadden. Op de kerkhoven kwamen er ook, stalkaars en, dat was een soort gas dat uit de grond kwam zegden ze, op de duur. Maar ik heb nooit gene gezien zenne. Ja ee, ze meenden dat dat spoken waren en dat die hier of daar gingen kloppen als het nacht was en zo al die dingen, maar ik heb daar toch nooit zo interessante dingen van horen zeggen zun.

1. In tan oa ier de schippers tsavens da'k au doar zegge ee, van Terneuzen ja, die gaf-d-ier dikkels een verhaal af, een legend'uëk ee, van Westerschouwen. En da was doar een ziëmiërminne, twië ziëmiërminnen en dienen man, 't schijnt dan die keunnen zingen, die kwam doar mets zingen van Westerschouwen, moar z'oa zijn vrouë gevangen, zijn vrouë die andere ziëmiërminn'ee, de vrouëlijk ee, en ij kwam boven. 't Was nogal luëlijk weer oan de koaë en ij zei doare «Westerschouwen het zal u rouwen dat gij vangt ier mijne vrouwen, Westerschouwen ge zult vergaan moar uwen klokketoren alliën die zal blijven staan». En da eet ij ier dikkels verteld en as 't liëg woater was van de zië tan zagde nog zust den top van den toren moar tan de reste woart ammal in de zië. Tan zëën de jongens dikkels «Ja bruggeman, ge moogt et zeker geloven, want et is waar zulle, wa da vader zegt».

En dan hadt ge hier de schippers 's avonds, dat ik u daar zeg, van Terneuzen. Ja, die gaf hier dikwijls een verhaal af, een legende ook ee van Westerschouwen. En dat was een zeemeermin, twee zeemeerminnen, en die man, 't schijnt dat die kunnen zingen, die kwam daar almets zingen van Westerschouwen. Maar ze hadden zijn vrouw gevangen, zijn vrouw, die andere zeemeermin ee, de vrouwelijke ee en hij kwam boven. 't Was nogal lelijk weer aan de kaai en hij zei daar «Westerschouwen het zal u rouwen dat gij vangt hier mijne vrouwen, Westerschouwen ge zult vergaan, maar uw klokketoren alleen die zal blijven staan». En dat heeft hij hier dikwijls verteld. En als het laag water was van de zee dan zaagt ge nog juist de top van de toren, maar dan de rest was allemaal in de zee. Dan zegden de jongens dikwijls «Ja bruggeman, ge moogt het zeker geloven, want het is waar zulle, wat vader zegt».

2. Want van 't vroujken van Stavuëren ee da was uëk van die schippers. Da was een schatrijke vrouë, een vrië ebzuchtege en eur volk da leejd ammal eirmoe ezuë gierig en ze moest nie anders èn as blinkend goed : zuwiëlen ee diamanten, smaragden en al en z'oa twië en tsjeeventeg schepen. En ze zëjd oan den iënen kapitèn van een scheep, ij moest noar een vremd land veiren, da land kanne'k nie noemen, moar verre, en ij moest 't kostelijkste goed meebrengen da doar te vinnen was. En da was nen goeën mens die zagt dat er ovr al eirmoe was en die brocht 't kostelijkste goed mee volgens zijn gedacht dat er nuëdeg was, een guël scheep teirwe, van de schuënste teirwe die ieverst te vinnen was ee. En doarmee veirden ij noar Stavoren terug ee. En ij gingkt da doar goan zeggen oan zijn edele dame dat ij een schuën scheep kostelijk goed meegebracht oa. En ze gingen goan kijken. Z'oa gemiënd op diamanten en alle kostelijke dingen ee, zuë 't was teirve. Zuë die vrouë zegt «Langs woar èë die doarin gelaën die teirve?» - «Langs bakboord» zeit ij. «Awel scheidt ze nau over in zië langs stuurboord» zeit ze. «Eu madam 't spijt mij» zeit ij, «moar et zal u rouwen». - «Wa zal 't mij rouwen» zegt ze, zeg ze «Da zal mij zuë min rouwen» en ze trok nen ring van euren vingre mee nen kostelijken stiën in en ze smeeit èm in de zië van oan de koaë ee, «Da zal mij zuë min rouwen as da'k dienen ring, die zal ek uëk nooit nie miër weer zien» zeit ze. En iënege dagen noardien zeg z'oa de meid da ze nen kabeljau wilden èn veur 't smiddags 't eten. Da ze noar de koaë doar most goan, de vissers kwammen doar toe, veur nen kabeljau te kuëpen van een poar kilo's, een beetshen miër ezuë en da meiskende da. Moar die was nog nie gekuist en ze most die kuisen ee. En as ze tuiskwam ee ze dienen kabeljau opengesneeën en gekuist en euren ring zat doarin. En ze goat mee dienen ring bij madam, moar ze wist nie da da iënen van eur was. Zeg ze

«Mevrouw, zie ne kiër ier wa dat er in dienen kabeljau zijn buik zat». En ze ziet dienen rink en ze verschiët doarvan. En ze was ne miër goed op eur gemak allij, omda ze da gezèjd oa, op die dingen van dienen kapitèn van dienen buët ee, da't eur zau gerouwd èn. Moar da bleeft ezuë en doar kwam een scheep toe en die kwam mee slechter niefs af, dan ammal eur schepen vergoan woaren, dan z'ammal deur den steurm weggegoan woaren. En tan eef z'eur da in eur uëfd gestoken en z'ee eur van 't leven gebrocht.

Want van het vrouwtje van Stavoren ee dat was ook van die schippers. Dat was een schatrijke vrouw, een wreed hebzuchtige en haar volk dat leed allemaal armoe, zo gierig en ze moest niets anders hebben als blinkend goed : juwelen ee diamanten, smaragden en alles en ze had tweeënzeventig schepen. En ze zei aan de ene kapitein van een schip, hij moest naar een vreemd land varen, dat land kan ik niet noemen, maar ver, en hij moest 't kostelijkste goed meebrengen dat daar te vinden was. En dat was een goede mens die zag dat er overal armoe was en die bracht 't kostelijkste goed mee volgens zijn gedacht dat er nodig was, een heel schip tarwe, van de schoonste tarwe die ergens te vinden was ee. En daarmee vaarde hij naar Stavoren terug ee. En hij ging dat daar gaan zeggen aan zijn edele dame dat hij een schoon schip kostelijk goed meegebracht had. En ze ging kijken. Ze had gemeend op diamanten en alle kostelijke dingen ee, zo 't was tarwe. Zo die vrouw zegt «Langs waar hebt ge die daarin geladen die tarwe?» - «Langs bakboord», zei hij. «Awel schept ze over in zee langs stuurboord», zei ze. «Eu madam 't spijt mij», zei hij, «maar het zal u rouwen». - «Wat zal het mij rouwen», zegt ze, zegt ze «Dat zal mij zo min rouwen», en ze trok een ring van haar vinger met een kostelijke steen in en ze smiet hem in de zee van aan de kaai ee, «Dat zal mij zo min rouwen als dat ik die ring, die zal ik ook nooit niet meer weer zien» zei ze. En enige dagen nadien zegt ze aan de meid dat ze een kabeljauw wilde hebben voor 's middags te eten. Dat ze naar de kaai daar moest gaan, de vissers kwamen daar toe, om een kabeljauw te kopen van een paar kilo, een beetje meer zo, en dat meisje deed dat. Maar die was nog niet gekuist en ze moest die kuisen ee. En als ze thuis kwam heeft ze die kabeljauw opengesneden en gekuist en haar ring zat daar in. En ze gaat met die ring bij madam, maar ze wist niet dat dat een van haar was. Zegt ze «Mevrouw, zie een keer hier wat er in die kabeljauw zijn buik zat». En ze ziet die ring en ze verschiët daarvan. En ze was niet meer goed op haar gemak, allij, omdat ze dat gezegd had, op die dingen van die kapitein van die boot ee, dat het haar zou gerouwd hebben. Maar dat bleef zo en daar kwam een schip toe en dat kwam met slechter nieuws af, dat allemaal haar schepen vergaan waren, dat ze allemaal door de storm weggegaan waren. En dan heeft ze zich dat in haar hoofd gestoken en ze heeft zich van het leven gebracht.

Overleveringen en eigen waarnemingen in verband met de Tienden Schuur van Baudelo, verteld door mijnheer Florent Schout.

1. Nand die wilden altijd èn datter nen gauën zetel in zijn pompput ston, moar der mag niemand inkommen zèè't ij, da was nen gauën zetel zun. En datter nen onderoardsen gank van zijn pompput noar ginter lag, moar 't is doar ammal niet van woar.

Nand die wilde altijd hebben dat er een gouden zetel in zijn pompput stond, maar er mag niemand inkomen zei hij; dat was een gouden zetel zun. En dat er een onderaardse gang van zijn pompput naar ginder lag, maar er is daar allemaal niets van waar.

Tiende schuur.

2. Da gebauj, da's Baudeluë, moar den echten naum is tiende schuur ee. Da was een zauke, 't is ier al begost van in de joaren twalfonderd en die oan ier ammal die eigendommen, da woaren de Baudeluë iëren ee. Da woaren dienen tijd, van rijke mannen die ulder een stik grond gaven en al, veur te bidden veur ulder zonden te vergeven ee. Enne die oan om den duur giël veele en da wier verpacht ee en die pachters die mosten een tiende van uldren oest en alles doar bringen ee, doarveuren iëtten da de tiende schuur ee. Z'èn mij da gezèjd da da uit die boeken komt van die joaren ee, dan ze da gezien èn. Moar da ee uëk nog een kluëster geweest zenne, want azze 'k zeven joar was ee, tan stont er doar een blende muure langstseeën de stroate lijk of da't nog nen end stoat, moar tot oan da ander uizeken ee en die wierd afgebroken en die wier opgedolven en da lag doar een guële roote lijken, die è'k zien opdelven see. Geraamten ee van mensen die doar begraven laggen. Da è'k gezien da zijn giën faubels, da's echt woar. Tan wazze 'k ik zeven joar aud. Ze laggen ammal mee ulder uëfd noar 't noorden en mee ulder voeten noar 't zuiën ezuë laggen ze begraven langstseeën die dingen, ezuë ammal.

Dat gebouw, dat is Baudelo, maar de echte naam is tienden schuur ee. Dat was een zaak, 't is hier al begonnen van in de jaren twaalfhonderd en die hadden hier allemaal die eigendommen, dat waren de Baudelo heren ee. Dat was die tijd, van rijke mannen die hen een stuk grond gaven en al, om te bidden voor hun zonden te vergeven ee. En die hadden op de duur heel veel en dat werd verpacht ee en die pachters die moesten een tiende van hun oogst en alles daar brengen ee, daarom heette dat de tienden schuur. Ze hebben mij dat gezegd, dat dat uit die boeken komt van die jaren, dat ze dat gezien hebben. Maar dat is ook een klooster geweest zenne, want als ik zeven jaar was, dan stond er daar een blinde muur langsheen de straat, gelijk het nog een eind

staat, maar tot aan dat ander huizeken ee. En die werd afgebroken en die werd opgedolven en er lag daar een hele root lijken, die heb ik zien opdolven zie. Geraamten ee van mensen die daar begraven lagen. Dat heb ik gezien, dat zijn geen fabels, da's echt waar. Dan was ik zeven jaar oud. Ze lagen allemaal met hun hoofd naar het noorden en met hun voeten naar het zuiden, zo lagen ze begraven langsheen die dingen, zo allemaal.

Sagen verteld door de heer A. Buysse uit Lochristi.

1. Oesschoart (Osschaart) dat was roepen en huilen van achter de bomen bij donker, maar wij jonge gasten gingen z'er van achter halen.
2. Een heks of een tovenaer die kon een boerenhof betoveren, ziekte brengen onder de mensen of onder de beesten, zegden de oude mensen.
3. Voor 1911 gingen twee boerezoons uit Lochristi naar Gent om beer. Aan «De Zwaan» op de Antwerpse steenweg, aan de scheiding tussen Lochristi en Oostakker, werden ze verwittigd door een man die hen tegenkwam «Er zit een spook op vijftientig meter van de baan». De twee onvervaarde jonge kerels antwoordden «We zullen het eens bezoeken met onze draagstokken». Die draagstokken waren stevige stukken hout een pols dik en die dienden om de beerkuipen te dragen. De akker waar het spook zat was aangeduid. Ze hielden halt met hun koppel paarden en twee wagens. Het spook zat er met een wit beddelaken over zijn kop om de mensen schrik aan te jagen. Ze gaven er elk een tik tegen met hun stok en dat spook is daar nooit meer verschenen.
4. De bokkerijders. Een man uit Hijfte (geboren 1881) ging vrijen in Lochristi. Hij kwam 's nachts terug langs een verlaten veldweg. Hij hoorde iemand zacht over de gracht springen. Die had verborgen gezeten achter een kant. Die man keerde zich om, maar was te laat, de bokkerijder zat al op zijn rug. Hij was echter een krachtig persoon, hij stuikte zich en trok de andere over zijn kop op de grond. Hij sprong er op en tuigde hem af. De daaropvolgende week ontmoette hij die persoon, met een zwart en blauw gezicht en 't was gedaan met spoken.

Sagen verteld door mevrouw Van der Eedt-Chalmet, te Walderdonk.

1. Op Kalve ging er een jongen vrijen. Hij komt half nacht naar huis en de weerwolf sprong op zijn rug. Hij heeft een schrik opgedaan en is uitgeteerd. Dat is gebeurd begin 1900.
2. In het Baarzenstraatje stond een oud huizeken met een oude vlienderstruik. We dierven daar niet komen want het toverde daar, het spookte daar. (1939)
3. Dikken Dees, en de weerwolf sprong op zijn rug en hij ging ermee naar een herberg en zwierde de weerwolf over zijn kop op de grond en 't was de baas van de herberg zelf.

4. Op de Langelede twee tot drie maal karnen en geen boter krijgen, dan werd er gezegd dat ze betoverd was door de witte vrouw.

5. Iemand moest binst de winter naar Rostijne gaan en als hij in de bossen was, zag hij opeens iemand staan die naar hem knikte en boog. Hij stond stijf van de schrik een hele tijd te wachten. Eindelijk was hij het beu, pakte een stok en ging naar die gedaante toe om er op te slaan. Van dicht zag hij dat het een tak van een bremstruik was beladen met sneeuw, die stond te knikken en te wiegen in de wind.

Op het laatste ogenblik bereikte ons nog deze sage verteld door de heer A. Van de Keere, te Assenede.

Dat was in het huis waar wij vroeger gewoond hebben, in de Kasteelstraat. Die mensen vóór ons werden 's nachts wakker van een geluid alsof er een kar met paarden over hun zolder reed en ze hoorden voetstappen ook. Ze waren niet alleen om dat te horen, want ze hebben er getuigen bij gehaald die het bevestigden. Tenslotte hebben ze een priester laten komen, die heeft er dan over gelezen en 't was gedaan.

Hoofdstuk 4 :

POTTENBAKKEN

Maurits Van Heirsele wist te vertellen dat er vroeger in de Groenstraat nog een pottenbakkerij geweest was. Zoals bij «de beerschippers» geven we ook hier drie verslagen om een beeld te geven van wat het pottenbakken toendertijd was :

- de herinneringen van Maurits ;
- de herinneringen van Mevrouw Klara Schelstraete, familie van de eigenaars ;
- Jos De Caluwé en de pottenbakkerij.

Geen enkele van bovengenoemde drie mensen kende echter het pottenbakken van binnen uit. Daarom hebben we er ook de beschrijving bijgevoegd van een echte pottenbakker, Harald Zein, voor velen onder ons geen onbekende. Na enkele jaren te Wachtebeke gewoond te hebben keerde hij terug naar Duitsland. Van de zeven foto's die zijn artikel verlichten, is de eerste één der laatste herinneringen aan Wachtebeke, de andere zes geven de groei weer van klei tot afgewerkt produkt.

De pottenbakkerij in de Groenstraat naar Maurice Van Heirsele

In de Groenstraat te Wachtebeke, waar nu de loodsen staan van Viktor De Bruyne, stond in het begin van deze eeuw (rond 1905) de pottenbakkerij van De Kimpe-Schelstraete. Langs de kant van de Langelede op enkele meter van het water lag de kleiput. Deze werd geregeld van klei voorzien door kleine schuiten die langs Moervaart en Langelede kwamen. De verscheidenheid van hetgeen vervaardigd werd was groot : kommen, melkteilen, koekpotten, vlaatesten, bloempotten, kruiken en kannen...

Als bij later gebruik dit vaatwerk één barst vertoonde, kwamen de «tiëlenoaiërs» (teilennaaiers) die voorwerpen herstellen. Daartoe boorden ze met een els één gaatje langs elke kant van de barst aan de bovenkant. Ze staken één ijzerdraadje van 2 millimeter doormeter door de twee gaatjes, zodat de twee uiteinden langs de buitenkant uitstaken. Die werden dan met een tang in elkaar gewrongen tot de barst dicht was. Dat aanspannen gebeurde zo strak, dat de barst geen water meer doorliet. Langs de binnenkant van de pot werden de twee gaatjes met klei gedicht.

We moeten echter nog het belangrijkste voortbrengsel van deze pottenbakkerij vermelden, voor de kinderen tenminste, namelijk de «tsjiekpers». Het waren kleine bolletjes van gebakken klei, ongeveer een centimeter groot. Ze waren niet zo rond, noch zo sterk als de glazen marbel, maar ze waren stukken goedkoper en lagen dus beter in het bereik van de jeugd.

Het vormen der potten geschiedde nog met de hand en het bewegen der draaischijf met de voet. De voortbrengst van het bedrijf moet aanzienlijk geweest zijn, vermits ze een winkel hadden in Gent op de Vrijdagsmarkt, op de hoek dicht bij de «Dulle Griet».

Na de eerste wereldoorlog werd het pottenbakken gestopt en het bedrijf gedeeltelijk verkocht. Er werd dan een mandenmakerij opgericht.

De pottenbakkerij in de Groenstraat naar Mevrouw Klara Van Laere-Schelstraete

Die pottenbakkerij was eigenlijk van Sophie Hertsens (*Sint-Kruis-Winkel 1812 - † 1890). Ze was de tante van Louise De Kimpe (*1876) die nadien het bedrijf overgenomen heeft. Rond 1915 werd ze opgevolgd door haar broer Achiel, een vrijgezel. In 1921 kwam de familie Schelstraete-De Kimpe de zaak uitbaten, daarin bijgestaan door Achiel. De pottenbakkerij is blijven bestaan tot in 1928 - '29. Na het stilleggen zijn de gebouwen bijna onmiddellijk afgebroken. Het woonhuis bleef en werd verdeeld in twee. Eén helft werd omgebouwd. Op het hof werd een mandenmakerij opgericht.

Er waren twee soorten aarde :

- pijpaarde, grijs-wit van kleur ;
- potaarde, dat was klei lijk in de polder, maar zuiver.

Pijpaarde verhardde nogal rap en moest daarom bewaard worden in de kelder. Potaarde daarentegen werd bewaard in een grote put langsheen de Langelede. Ze kwam in scheepkes. Vroeger werd er in Stekene ook potaarde gestoken, maar later kwam die alleen nog uit Rupelmonde.

De aarde werd gekneed in machines, een beetje lijk de kneder van een bakkerij ; het waren dus messen die door de klei sneden. De machine werd aangedreven door een

Het woonhuis bleef en werd verdeeld in twee. Eén helft werd omgebouwd.

paard dat in een kring rondliep. Dit werd de «manège» genoemd. De klei moest soepel gekneet worden, zo dat er geen kluiten overbleven en dat hij een malse deeg vormde.

De molen voor potaarde stond buiten. Ze werd in kruiwagens geschept uit de put en in een soort trechter van de molen gestort. De geknede klei kwam er onderaan uit en er werden stukken afgesneden met een staaldraad. Die stukken werden dan binnengedragen. De pijpaaarde werd binnen gekneet in een kleinere molen die aangedreven werd door een benzinemotor, later vervangen door een elektrische. Na een tijd werd een schofke opengetrokken om de geknede klei er uit te laten.

Pijpaarde werd gebruikt voor vlaaitesten, boterpotjes en potten en pannen om in te koken op een leuvense stoof, braadpannen, sierpotten voor bloemen ... echter geen telloren noch kopjes noch ander gleierwerk. In gebakken toestand wordt de pijpaaarde wit. De doodsteek aan deze tak van de pottenbakkersnijverheid werd gebracht door de komst van de metalen potten en pannen. De leefbaarheid bleef enkel nog bestaan voor sierstukken. Glazuur werd aangebracht nadat de stukken gedroogd waren en dan werd alles gebakken. Verschillende glazuren gaven verschillende kleuren. Dat glazuur werd gemaakt met poeder dat opgelost werd in water. De meest voorkomende kleuren waren groen, bruin en geel. Versieringen werden ingegrift met ijzerdraad, onder andere door Jos De Caluwé, als de stukken bijna droog waren. Het glazuur werd aangebracht door onderdompelen der potten.

Potaarde werd gebruikt voor bloempotten, melktelen, voetwarmers, warmwaterkruiken, drinktelen voor duiven. Hoofdzakelijk echter toch voor bloempotten. De doodsteek kwam hier door de teruggang van de bloemisten na de oorlog van 1914-'18. Er is nu een moderne pottenbakkerij volledig mechanisch uitgerust in Stekene. De bloempotten worden daar geperst. Deze heropleving is te wijten aan het feit dat de planten nu vooral in potten besteld worden voor verzending, en niet meer los verzonden worden zoals vroeger.

De hoeveelheden potaarde die verwerkt werden waren veel groter dan de hoeveelheden pijpaaarde. Op het laatst werd de aarde niet meer met scheepjes, maar met spoor- of vrachtwagens vervoerd. Op Zelzate was er ook een pottenbakkerij maar die maakte uitsluitend potten.

Luc De Kimpe, broer van Achiël, had een winkel op de Vrijdagmarkt te Gent, samen met een groothandel. Hij verkocht behalve de voortbrengsels van de pottenbakkerij in de Groenstraat, ook gleierwerk, zaanpotten en blauwe en grijze kruiken, glazen... Zaanpotten waren donkerbruine potten met twee oren afkomstig uit Wallonië. Ze werden gebruikt om te pekelen. Door de grote verscheidenheid bleef Lucs winkel bestaan tijdens de crisis. De zaak werd overgenomen door zijn twee kinderen, die echter ongehuwd bleven, zodat de zaak verdween in 1963.

De voetverwarmers waarvan boven sprake, waren bestemd voor de begijntjes. Deze mochten geen vuur in huis hebben. Ze verwarmden zich door de verwarmers te vullen met gloeiende bakkerskool, en de rokken daarover te spreiden.

De ovens waarin de potten gebakken werden, werden gestookt met hout. Bij goed weer werden de potten gedroogd in open lucht op planken. Als ze hard droog waren, werden ze in de oven geschoven en die werd toegemetseld. De oven was vijf meter lang. De potten werden er in op elkaar gestapeld met tussenruimte. Wat minst moest gebakken worden, werd verst van de scheidingswand tussen stookruimte en bakruimte geplaatst. Er werd 24 uur gestookt, waarna men enkele dagen liet afkoelen.

Een bijzonderheid is nog dat er potten gebakken werden om de meisjes van het lyceum te laten schilderen, en onze kunstschilder Jos De Caluwé heeft dat ook nog gedaan.

De pottenbakkerij in de Groenstraat en de jonge jaren van Jos De Caluwé

Binst de eerste wereldoorlog volgde ik schildersles in de akademie te Gent. Ik was altijd zeer nieuwsgierig om iets bij te leren. Zo hoorde ik dat er op mijn gemeente een pottenbakkerij was in de Groenstraat en dat de baas De Kimpe heette. Ze draaiden daar nog de schijf door met hun voet te duwen. Er werkten een knecht of vier, vijf, wat veel was in die tijd voor een buitengemeente. Daar werd anders niets gemaakt als potten voor de bloemisten om hun bloemen te verzenden. De pottenbakkerij was op een groot hof, langs de Langelede. Het was langs daar dat de klei aangebracht werd in bootjes.

Nu in mijn buurt woonde Stina Hertsens, op de hoek waar Richard Verplancke zijn bakkerij was. Zij was familie van die De Kimpes. En zij bemiddelde zo dat ik toch eens mocht gaan kijken. Ondertussen was de pottenbakkerij overgenomen door mijnheer Schelstraete, die nog bakker geweest was te Doornzele. Hij was getrouwd met een dochter van de De Kimpes.

Ik stond te kijken hoe die pottendraaier dat deed. Zijn zoon bewerkte de klei tot een kleverige massa. Zodra die in aanraking kwam met water kondt ge die alle vormen geven. Doordat ik op de akademie zat, wilde ik ook wel eens een poging wagen en het duurde niet lang of ik kreeg een figuurtje. De pottendraaier, die dat zag, vond dat ik aanleg had. Ik zelf vond zijn werk zo kunstig als schilderen. Op mijn vraag of men zo ook een vaas kon maken, antwoordde hij : «Dat is niet moeilijk, ge moet dat maar de vorm geven die in uw gedacht komt, maar dat wordt hier niet gedaan, want de handel is hier potten bakken.».

Kamiel Schelstraete stond daarbij en een tijd later vroeg hij mij of ik eens een vaas wilde maken voor zijn vrouw. Ik moest de vorm tekenen, de pottendraaier zou ze draaien en ik moest er dan in graveren. Dat is dan gebeurd. Als de vaas vers van de draaischijf kwam, heb ik er tekeningen in gegrift met een houten stokje, gescherpt en in de boen was gestoken. Soms moest ge hard duwen om diepte te krijgen, soms enkel oppervlakkig ritsen. Dat viel goed mee en ik heb daar verscheidene schone dingen gemaakt. Waar ik ook een sterke belangstelling voor had, was het glazuren. Dat gebeurde met loodwater dat in zekere soorten bestond. De potten werden daar in gedompeld en bij het bakken gaf dat een glanzende glazuurlaag. Die bleef daar op zelfs bij het afwassen.

Dat loodwater werd gemaakt met poeder. Ik weet niet hoe ze dat deden om er een zekere kleur aan te geven, maar die poeders bestonden wel voor een hogere glans of een donkere of blekere kleur, naarmate er meer lood in gedaan werd. Wat altijd weer verrassingen gaf, was de kleur van het gegraveerde. Het loodwater was daarin en erover gelopen, en na het bakken zaagt ge in de diepten een andere kleur dan aan de oppervlakte. Ik vond dat een kunstvak en het is te vergelijken met de eerste vloeiing van de keramiek, zoals ze nu allemaal doen.

Ik ben daar zo een tijd gaan graveren, telkens van zeven tot acht uur 's avonds. Voor mij was dat nuttig werk, want ik kon mijn verbeelding laten werken. Om te tekenen stond het vaasje op een draaibare plank, en naarmate de tekening voortschreed, draaide ik het vaasje mee. Dat ging zo rap als tekenen op een blad papier, maar ge mocht natuurlijk niet mis zijn. Als ge de tekening niet op voorhand in gedachten had of op papier staan had, dan werd het een knoeiboel.

Maar ik heb altijd veel bewondering gehad voor het kunstzinnige in de stiel van potten-draaien. Ze hadden daar soms prachtige kleine potjes die ze bij een prijsopgave gaven, of die ze mij lieten graveren voor zich zelf. Ik weet niet of er zo nog bestaan.

Die draaiers legden een hoopje klei op hun draaischijf. Naast deze schijf op een vast plankje legden ze een klompje klei, waarin ze een stokje rechtop staken. Dat was hun maat. En dan met twee duimen, en weg waren ze tot ze op hoogte waren. Maar die mensen zijn daar zo in bedreven, dat ze dat bijna op zicht zien. Die potten werden dan weggezet op planken met de opening naar onder, om te drogen. Als ze droog genoeg waren, ze waren dan grijs uitgeslagen, werden ze in de oven gezet. Dat was een oven in vuurvast materiaal, half rond en waarin alles opgestapeld stond zodat de brand er overal tussen kon.

Maar het is een zeer interessant vak en ik bewonder die mensen erg. Die moeten een geest hebben zoals een tekenaar, want door het voelen met hun vingers kunnen die alle vormen geven. Ze zien het langs de buitenkant, maar voelen het langs de binnenkant waar hij het effen moet houden. En het is door de druk van binnen en de aanwijzing van de andere vinger buiten dat hij de vorm bepaalt.

Die mensen moesten hard werken. Van 's morgens zeven uur, misschien zelfs al om zes uur, tot 's avonds acht uur. Ze hadden wel tijd voor een kroes koffie of voor een boterham, maar schafttijd werd niet gegeven. Die mensen werkten waarschijnlijk per honderd stuks, die werden betaald per getal.

Dat bedrijf kon dan op de duur niet meer concurreren. Die klei werd aangevoerd met scheepkes. En er was verschil in : die uit West-Vlaanderen was verschillend van die uit de streek, en er was een soort witte klei ook. Die moest dan bewerkt worden om soepelheid te krijgen. Hij werd gekletst, gesmeten en geslagen, bestrooid met water. Dit gebeurde zelden want het was handwerk, gewoonlijk werd hij gemalen in een molen met behulp van een paard. Daarbij komt ook dat hij de klei tamelijk ver, want het was een groot hof, moest aanvoeren van aan het vaardeken tot aan de molen. Dat gebeurde per kruiwagen. Dan zijn er fabrieken begonnen de klei volledig machinaal te behandelen en dat was het einde voor dit ambachtelijk bedrijf.

Ze hebben daar ook nog vlaai-entsten en zaanpotten gemaakt en dan ook een paar sierstukken, maar dat is nooit van de grond gekomen. Ik had wel spijt dat de pottenbakkerij stilgelegd werd, want ik kon me daar volledig uitleven als kunstenaar en 'k heb er menig schoon uur doorgebracht.

Gedachten over een uitgestorven beroep

Artikel geschreven door Harald Zein, pottenbakker, voorheen Sint-Elooiopolder 2, te Wachtebeke.

Vertaling G. Hoebeke.

Veel bezoekers hebben mij reeds gevraagd waarom ik uitgerekend pottenbakker geworden ben en dan nog in Vlaanderen.

Die vragen zijn licht te beantwoorden. Op het pottenbakken ben ik voor iets meer dan een jaar gekomen, of nauwkeuriger gezegd : in augustus 1973. Ik was van in den beginne zo geestdriftig, dat ik er aan vastgehouden heb. Dat wil zeggen: ik heb de kracht gehad het me zelf aan te leren, want het wordt niet meer onderricht in Duitsland. Ik trachtte dan in Düsseldorf een pottenbakkerij te openen. Daarbij kwamen de duitse wetten me «zeer» te hulp.

In de Bondsrepubliek kan men slechts een pottenbakkerij openen, als men een diploma als pottenbakker kan voorleggen. Dit diploma kan men echter niet meer bekomen, daar het beroep bijna uitgestorven is en er geen scholen of werkplaatsen meer zijn waar men pottenbakken zou kunnen aanleren. Er is wel een uitzonderingsregeling. Door deze kan de President een «Vervangingsdiploma» uitreiken. Het behandelen van de daartoe vereiste papieren, duurt in regel tussen 5 en 6 jaar.

Zo lang wilde ik niet wachten. Daar ik nooit frans geleerd heb, daarentegen enige vrienden heb in Gent, kwam ik naar Oost-Vlaanderen. Daar heb ik dan een huis gezocht, dat zich tot pottenbakken leende. Het zoeken duurde zes maanden, dan vond ik het huis «toevallig» in Wachtebeke.

Laatste herinnering aan Wachtebeke.

We hebben het «toeval» van in Wachtebeke beland te zijn tot nu toe echter nog geen minuut berouwd, want de vriendelijkheid en de hulpvaardigheid der mensen hier is overweldigend. Men heeft aanstonds contact met de burens en men wordt aanvaard of men nu lang haar heeft of niet, uit Duitsland komt of Japan, het speelt allemaal geen rol. En dat is voor mij, die het duitse egoïsme gewoon is, een reuzengrote verrassing geweest.

Nu iets over het eigenlijke onderwerp.

Als men veel geld heeft, kan men zich het pottenbakken zeer eenvoudig maken door enkel reeds bewerkte grondstoffen te kopen.

Er bestaan bij voorbeeld grote firma's voor alle soorten klei, glazuur in allerlei kleuren, machines om automatisch grondvormen te draaien en natuurlijk ook elektrische stookovens. Met deze technische hulpmiddelen kan men zeer schone potten draaien en bakken. De potten zien er dan juist zo uit als deze die in de grote fabrieken aan de lopende band door machines worden vervaardigd en met ongelooflijke winstmarges verkocht worden. Ik heb reeds potten en vazen gezien waarop men bewust kleine foutjes aangebracht had om ze het uitzicht van handarbeid te geven.

Om deze redenen kan ik niet begrijpen waarom zich oude pottenbakkerijen van deze moderne hulpmiddelen willen bedienen. Pottenbakken is nu eenmaal een der oudste beroepen die de mensheid kent (met de hand gevormd vaatwerk sinds 15.000 jaar, met de hand gedraaid sinds 3.000 jaar) en juist daarom moeten de oude werkwijzen waarop ganse kulturen steunden, behouden blijven om niet in vergetelheid te geraken. Ik ken veel pottenbakkers die niet eens meer weten dat men met houtvuur potten bakken kan. Voor alles hebben potten volgens de oude wijzen vervaardigd, enkele onloochenbare kenmerken. Dat ze met de hand gedraaid zijn ziet men aan de bodem van de pot. Hij is vlak, niet hol en heeft geen rand. De potten zijn meestal zonder glazuur en slechts met oxiden of andersgekleurde klei gekleurd (Engoben). Hebben ze toch glazuur, dan loopt die nooit door tot op de bodem, maar houdt op 0,5 - 1 cm boven deze. De tinten van het glazuur wisselen van geelachtig rood over alle groen en turkoois tot zwart. De kleuren ontstaan uit een en hetzelfde glazuur (doorschijnende glasloodspecie) en veranderen alleenlijk wegens de verschillende temperaturen in de oven. Het is weliswaar zeer moeilijk op voorhand een kleur vast te leggen, maar daarentegen wordt men door de zachte en warme kleurtinten volledig schadeloos gesteld. Dit kan men niet bereiken in een elektrische of een met gas en olie gestookte oven. Bij een houtoven is het echter moeilijk de temperatuur zonder technische hulpmiddelen (thermokoppels of optische pyrometers) te bepalen. Met enige oefening kan men ze toch tot op een 40 graden na schatten.

Een verdere reden waarom veel pottenbakkers met een elektrische oven werken ligt daarin dat hij volkomen automatisch werkt, met een tijd- of programmaregelaar en met een temperatuurschakelaar. Als hier bij ons gestookt wordt, betekent dat vierentwintig uren arbeid zonder onderbreking en het hout dat gebruikt wordt, moest voordien ook nog gezaagd worden. Na ongeveer 15 tot 20 uur, afhankelijk van het weer, is een temperatuur van 1100 tot 1200 graden bereikt. Op deze temperatuur moet de oven minstens één uur gehouden worden. Daarna worden alle openingen gesloten en blijft hij drie tot vier dagen onaangeroerd staan om af te koelen. Dan pas kan hij geopend worden, wat natuurlijk na elk stoken nieuwe verrassingen brengt.

In den beginne was de klei.

Het bereiden van de klei veronderstelt dat men er heeft; heeft men er geen dan moet men hem zoeken. De waarschijnlijkheid dat men klei vindt is tamelijk groot, want 90 %

van de aardoppervlakte bestaat uit klei of kleihoudende stoffen. Kaolin en pottenbakkers-klei zijn verweringsprodukten van granietgebergten. Kaolin (wit en vet) is klei die op zijn oord van ontstaan gebleven is. Het wordt hoofdzakelijk gebruikt voor de vervaardiging van porcelein (porceleinaarde) of als goedkope vulstof voor bepaalde plasticprodukten. Alle andere klei is door stromen meegevoerde kaolin, die daardoor met ijzer en zand verontreinigd wordt. De polders in Oost- en Zeeuws-Vlaanderen bij voorbeeld bestaan uit 60 % zand en 40 % klei omdat zij hoofdzakelijk de mondingsgebieden van stromen waren.

Het zand wordt door uitspoelen van de klei gescheiden. Het is zwaarder en zet zich dus op de bodem van de tobbe of het vat af. Nu begint het eigenlijke werk. De klei is vloeibaar en moet in een kneedbare toestand gebracht worden. Ik doe het als volgt : ik zeef de klei in balen en hang hem drie tot vier dagen buiten uit te druppen. Daardoor verliest de klei het grootste deel van het water. Hij kan nu op tafels tussen dikke lagen opslorpend krantenpapier voort uitgeperst worden. Na twee tot drie dagen wordt hij vermengd en gekneed. Nadien worden grote klompen gevormd. Deze worden zo lang geslagen tot ze een gelijkmatige samenstelling hebben. Voor het draaien van groter vaatwerk kan er nog 15 - 20 % schamotte aan toegevoegd worden, om de krimp bij het drogen tegen te gaan. Schamotte is klei die reeds eenmaal gebakken werd en tot poeder of korrels gemalen werd.

Van het draaien zelf is niet veel te vertellen. Men moet het gezien hebben. Het is dan ook daarom dat ik hier een «open» werkplaats heb ingericht.

Iedereen kan ten allen tijde bij mij komen - bekijken - meehelpen - zelf proberen - zo dikwijls en zo lang hij lust voelt. Het zou me verheugen, als meer mensen daadwerkelijk van dit voorstel gebruik zouden maken.

Eerst moet de klomp klei in het midden van de schijf gebracht worden. Dit vereist veel kracht (daarom zijn er zo weinig vrouwelijke pottenbakkers). De eigenlijke kunst - het optrekken van de klei - gaat zo snel dat een leek niet merkt wat daar gebeurt. Na het optrekken wordt de vorm gemaakt namelijk buik, hals en voet. Het ganse voorval duurt echter ten hoogste 15 - 60 seconden. Nu bedenkt ge waarschijnlijk : «Zo moet die kerel steenrijk worden». Zo is het echter niet. Theoretisch zou ik 500 potten per dag kunnen draaien, maar de natuur stelt grenzen aan de voortbrengst. Na 50 potten zijn de vingernagels van de rechterhand tot aan de wortels afgesleten en begint bloed te vloeien. Herinnert ge U ? De klei bevat zand of gebrande klei. Dat volstaat om dezelfde werking te bekomen als schuurpapier. Het overige nemen de zuren, die een hoofdbestanddeel van de klei zijn, voor hun rekening (tot 80 % kiezelzuur). Omwille van het voorgaande beperkt de maandelijke voortbrengst zich tot 200 - 300 potten, op voorwaarde dat men sterke vingernagels heeft.

Na het draaien worden de potten gedroogd - twee tot drie weken - dan afgeslepen, beschilderd en gekleurd. Nu kunnen ze de eerste keer gebakken worden. Om geglaazuurd te worden, moeten ze een tweede maal gebakken worden.

Het bakken.

Daar men wel elektrische maar geen houtgestookte ovens kan kopen, moet men van de nood een deugd maken en de oven zelf bouwen. Daarvoor heeft men nodig : klei, oude bakstenen (liefst zeer oude) en gezond verstand. Klei bekomen is niet moeilijk ; maar voor stenen wordt het reeds wat minder gemakkelijk. Juist hier in de streek zijn er veel architecten, die alle oude stenen opkopen om er nieuwe villa's en bungalows mee te bouwen (omdat het zo schoon staat). Ik heb toevallig door de hulp van een vriendelijke

boer genoeg stenen bekomen om drie ovens te bouwen tot op heden. Ja, U leest het juist : drie ovens in 10 maand. Per oven kan men dertig maal stoken, dan zijn de bakstenen zo uitgegloeid dat men ze tussen de vingers kan verkruielen.

Hoe de oven moet gebouwd worden vloeit voort uit de gepaste ruimtelijke verdeling. Vuur brandt in een druppelvorm. De binnenruimte van de oven moet dus met deze vorm overeenstemmen. In geen geval mag de vlam langs scherpe hoeken en kanten geleid worden.

Er zijn voor het ogenblik een drietal boeken door pottenbakkers geschreven, waarin men beschreven vindt hoe een houtoven moet gemaakt worden. Ik heb in alle geval moeten vaststellen dat die ovens er wel schoon uitzien doch maar zelden werken. Deze pottenbakkers hebben door het schrijven van boeken zo veel geld verdiend, dat ze in hun werkplaats een elektrische oven hebben staan en niet kunnen nagaan of de houtovens die ze beschrijven wel kunnen werken.

Men metselt de oven dus met bakstenen. Als bindmiddel neemt men klei. Cement zou bij 250 graden springen. Daar men koepels en bogen moet metselen, wordt de ganse zaak moeilijk, want klei wordt eerst na bakken vast. De koepel wordt na metselen dus met houten balkjes gestut. Is de oven klaar, dan moet hij vastgebakken worden. Door de verbranding van de binnenbetimmering van de oven ontstaat voldoende warmte om de klei vast te bakken. Om U enig idee van zo'n oven te geven : in de binnenruimte is plaats voor ongeveer 300 middelgrote potten.

Om een temperatuur van meer dan 1100 graden te bekomen, moeten alle tien minuten ongeveer vijftien houtstammen, anderhalve meter lang en vijftien centimeter dik, in de stookruimte geschoven worden. Dit is uiterst zware arbeid, want bij zulke temperaturen ontbrandt hout onmiddellijk. Daarom moet het vullen zeer snel gebeuren, want van zodra de eerste stam vuur vat, komt uit de vulopening een vlam van één tot twee meter lang en men bevindt zich in de onmiddellijke nabijheid daarvan. De verandering van de potten in het binnenste van de oven is ontzettend interessant. Ze veranderen van vervormbare naar onvervormbare toestand. Beter gezegd : ze worden weer tot de oorsprong teruggebracht. De klei ontstond uit steen en de potten worden door het bakken weer steen.

Ze zijn na het bakken enkel nog door moedwil kapot te maken, echter niet door verwering (water, wind, ...). Dit is nog een reden waarom ik zo gaarne pottenbakker ben. De dingen die ik maak zijn misschien binnen vijf- tot tienduizend jaar (als er geen atoomoorlog komt) een schatkamer voor archeologen. Want in tegenstelling tot ijzer en staal roesten potten niet.

Bij een temperatuur van 550 graden beginnen de potten in de oven reeds donkerrood te worden en kan ik kontroleren of er iets omgevallen of kapotgegaan is. Bij 750 graden helrood. Bij 900 graden oranje. Bij 1000 graden geel. Nu moet een ontgassingsgat geopend worden, want de kooldioxide gassen in het binnenste van de oven geven nu zo een druk dat er geen hogere temperaturen kunnen bereikt worden. Uit dit gat slaat nu een één meter lange blauwe vlam. Als ze verdwenen is, wordt het gat gesloten en worden zes gaten in de bodem van de stookruimte geopend. Daardoor wordt de gloeiende laag, die een halve meter dik in de ruimte ligt, voorzien van verse zuurstof. Die laag bevat nog zo veel onverbrande bestanddelen dat de temperatuur in dertig minuten 200 graden stijgt. Bij de 1200 graden hebben de potten een witgouden kleur. Gedurende deze periode slaat uit de schoorsteen, die zelf drie meter hoog is, een vlam van één meter lengte. Na één uur moeten de schoorsteen, de vulopening en de zes luchtgaten gesloten worden om de warmte zo lang mogelijk vast te houden.

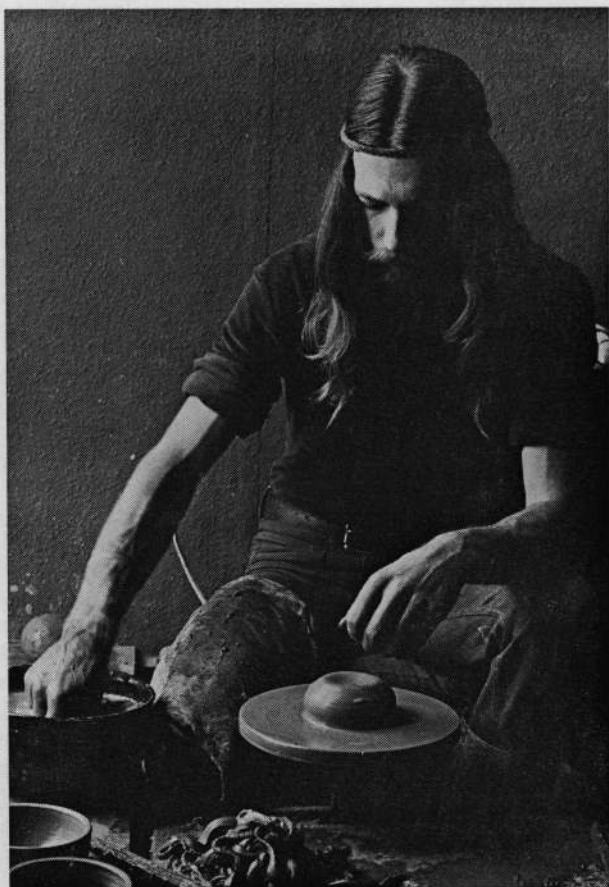
Als na drie tot vier dagen de temperatuur onder vijftig graden gedaald is, kan de oven geopend worden. Moest men hem vroeger openen, dan zouden de potten springen. Als de potten zich aan de normale luchtvochtigheid aangepast hebben, kunnen ze zonder gevaar gebruikt worden voor het bakken van eieren of voor het koken van water op open vlam. Ze kunnen echter niet op een elektrisch vuur gebruikt worden, wegens de eenzijdige en te plotse verwarming.

Zo, dat is eigenlijk alles wat ik op dit ogenblik en in deze vorm over het pottenbakken kan schrijven. Als U er meer over zoudt willen weten, kom dan eenvoudigweg even langs.

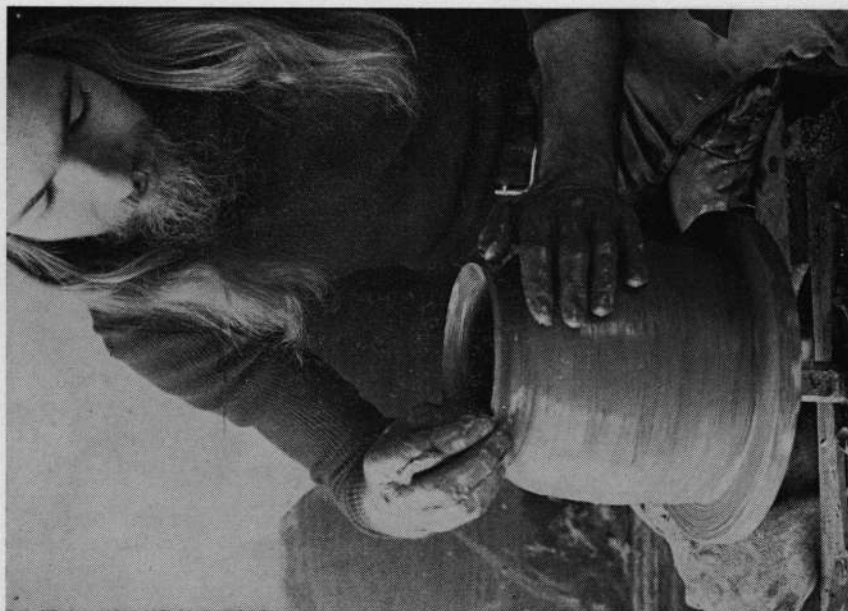
En over het moeilijkste probleem van de pottenbakker, namelijk het verkopen, nog schrijven is in het bestek van dit artikel niet mogelijk.

Harald ZEIN

Van hoopje klei tot afgewerkte pot !

Op dit ogenblik bereidt Harald zijn gezellenproef voor als pottenbakker. Binnen vijf jaar moet hij dan zijn meesterproef afleggen. Dit alles aan een ambachtschool.

De vlaming, Arie Van Daele, schrijft nu een boek over Harald Zein als pottenbakker.

Haralds thuisadres is :

— Harry en Conny Zein

Entscheiderstr. 9 - D - 5227 Windeck I Duitsland

Nabeschouwingen van Harald Zein

één jaar na het verlaten van Wachtebeke

Ingekort.

Vertaling G. Hoebeke.

Gilbert Lanckriet heeft ons verzocht, om buiten het artikel over het pottenbakken in het algemeen, nog een persoonlijk bijdrage te leveren. Nu is dat allesbehalve eenvoudig na één jaar, omdat men reeds enige afstand genomen heeft van de belgische episode.

Ter herinnering : nadat ik uit Indië teruggekeerd was, bezochten we vrienden die we daar leren kennen hadden en die intussen in Gent een indische boetiek geopend hadden. Het beviel ons in Gent zeer goed ; we wilden daar een zaak met werkplaats openen. Maar na enkele maanden, moesten we vaststellen dat het stadsleven toch niet ideaal voor ons was. We besloten op het land te gaan wonen en zochten een passend huis, hetwelk we dan in Wachtebeke vonden (dus zuiver toevallig dat het uitgerekend Wachtebeke was).

Als we daar ongeveer een half jaar woonden, kregen we een brief en een stamboom van mijn moeder, waaruit bleek dat mijn overovergrootvader van moeders kant in Luxemburg geboren werd en in België in St.-Vaast als pottenbakker werkzaam was. Mijn grootvader is in La Louvière geboren en na de 1e wereldoorlog naar Lüdenscheid verhuisd.

Misschien was het daardoor dat we zo goed met de belgische geestesgesteldheid konden opschieten. We beleefden in België een goede tijd, maar na vier jaar kwamen we niet meer verder. Het ontbrak ons aan contact met andere mensen, vooral met andere pottenbakkers en slechts hierdoor kan men verder komen. Er waren zeker enige mensen in Oost-Vlaanderen, die het betreurden dat we weggegaan zijn, maar dit was niet te vermijden. Hier in het Westerwald hebben we wel veel concurrentie, maar we zijn in een half jaar verder gekomen dan in de vier jaar in België.

Ondanks alles denken we gaarne en dikwijls terug aan België. Misschien hebben we geluk gehad, maar de mensen van de Oudenburgse Sluis zijn juist zoals men zich een dorpsgemeenschap voorstelt : elkeen leefde met de anderen en als iemand hulp nodig had, kreeg hij die - zoals in een grote familie. In 't bijzonder bij Raymond, Hilda, Anna, Jules en Marie hebben we ons thuis gevoeld. In Wachtebeke zelf was alles reeds ietwat anders, maar ook daar waren enkele mensen die trachtten ons te helpen, zoals Gilbert en Siska, die zelfs de verre weg naar Duitsland niet schuwden om ons te bezoeken. Ook de «Heemkundige Kring» mogen we niet vergeten. Als iemand in Duitsland in verlof komt, mag hij ons gaarne bezoeken in Keulen-Bonn en wie niet tot in het Windecker-landje rijden wil, kan ook in Keulen en Siegburg potten van ons kopen.

Voor diegenen die belangstelling hebben, geven we hier de adressen :

1. Keramiek - Galerie Heidrich
Luxemburger Str. 176 (bij het Unicenter) - 5 Keulen 41
2. Siegburger Töpferei
Kirchplatz 7 (Am Marktplatz) - 52 Siegburg

Harald ZEIN

Hoofdstuk 5 :

MOLENS TE WACHTEBEKE

Over de molens te Wachtebeke valt heel wat te schrijven. Ons jaarboek 1977 heeft echter al zoveel vertraging, dat het onmogelijk was dit onderwerp helemaal uit te diepen.

We geven hierbij dan ook enkel de twee artikels die we eind 1975 schreven voor de voorzitter van het Verbond van Heemkunde, Drs Gerits. We hopen in het jaarboek 1979 de rest van deze artikelenreeks te kunnen brengen.

Uiteraard worden dit weer sterk technische artikels, daar het malen en de daarbij horende technische benamingen verklaard worden. Er steekt echter genoeg «niet-technisch» in de tekst om te voldoen aan een algemene belangstelling.

Het eerste stukje handelt over de familie David en hun «muldersschrift». Het tweede toont hoe de familie Van der Eedt in de muldersstiel terecht kwam, geeft een beeld van het werk van een hedendaagse mulder, en toont ook het door hen gebruikte mulderschrift.

Alle windmolens uit Wachtebeke zijn verdwenen, en in Theofiel Van der Eedt leeft nog één van de weinige gevallen voort, die rechtstreeks aansluiten op de traditie van de vroegere windmolen-mulders.

Panorama met rechts boven de molen van David.

Kort overzicht van de muldersstiel naar Cesar David

Augustinus David kocht in 1844 in Wachtebeke de molen van Franciscus Temmerman, landbouwer en mulder, en van Karolien Verschoote. In 1864 had hij reeds een stoommachine, zodat ze konden malen ook als het windstil was. In 1868 werd de houten molen vervangen door een stenen molen. De familie David hield op met malen in 1969.

De volgorde van koren tot meel is de volgende. Als de oogst rijp was, werd het koren gepikt. Het werd in schoven en in stuiken gezet op het land zelf. Als de stuiken droog waren, werden ze weggehaald. Ze werden dan ofwel geborgen op de graanzolder, ofwel in mijten gestapeld. Het dorsen gebeurde vroeger met de dorsvlegel. De loondorsers hadden de hele winter door werk. Later gebeurde het dorsen machinaal, waardoor het aantal loondorsers fel achteruitging, daar één loondorser met machine het werk kon doen van ettelijke vlegel-dorsers. De loondorser met machine ging van de ene boer naar de andere en had ook de ganse winter werk. De mulder zelf of zijn knechten reden één of twee keer per week de boeren af om zakken graan op te halen die moesten gemalen worden. Dit noemde men «ketsen». Dit woord is in het algemene spraakgebruik doorgedrongen in de uitdrukking «die ketst nogal wat af», wat betekent «die loopt veel af». Op

De molen van David met links de melkerij.

de zakken stond de boer zijn naam. In de molen werden de zakken gestapeld per ophaalronde. Gewoonlijk waren er twee, drie of meer zakken per boer. De zakken graan werden gewogen door de mulder. Per zak graan werd gerekend met een halve kilo maalverlies door stofmeel. Op de zak tekende de mulder het meelgewicht aan, zijnde het graangewicht verminderd met een halve kilo. Het graan werd gesorteerd soort per soort: rogge, gerst, haver, tarwe. De tarwe werd gemalen op een afzonderlijke steen voor broodgraan. Deze steen was zuiver omdat het meel moest dienen voor brood.

We zullen het verder verloop volgen aan de hand van een voorbeeld. Veronderstel dat een boer vijf zakken graan rogge meegegeven heeft met de ketters. Vóór de molenstenen was «den bak» waarin twee tot drie zakken ineens konden gegoten worden. Van de bak schuift het graan in de goot en van de goot in de «schuddebak», vandaar in het «kropgat». Het kropgat is een gat in het midden van de bovenste molensteen. De onderste steen is vast, de bovenste draait. De schuddebak werd geschud door een driekantige as, de «speleman» genaamd, die in het kropgat stond en bij elke toer van de bovenste steen stootte de speleman met elk van zijn drie ribben op de schuddebak. Bij elke stoot viel een kleine hoeveelheid graan in het kropgat. Het meel kwam buiten langs de buitenkanten van de stenen. Elke steen had een ijzeren band rond zich ter versterking. Bovendien had de onderste steen nog een houten kraag, die de «ring» genoemd werd. Het bovenvlak van die kraag lag in hetzelfde vlak als de bovenkant van de onderste steen. Dat bovenvlak vormde de bodem van de «kist». De kist werd dus gevormd door de houten kraag en een opstaande wand op de buitenkant van de kraag bevestigd. Het meel verliet de kist door een goot, steil naar beneden gericht. Daaraan was één der zakken van de boer gebonden. Het meel werd uit de kist meegenomen naar de goot door een schraeper. Deze was niets anders dan een stuk van de ijzeren band van de bovenste steen. Die band werd langer gemaakt dan de omtrek van de bovenste steen. De lip die overschoot werd opengeplooid van de steen af. Aldus vormde ze een soort schraaparm die het meel meenam. Als de zak vol was, plaatste de mulder een schof (rechthoekige plankje) in de afvoergoot. Het meel stapelde zich op voor dit schof in de goot. De gevulde zak werd gewogen en er werd meel bijgeschept uit de goot als het gewicht meel lager was dan voordien op de zak aangetekend. Lag het gewicht meel hoger dan voordien aangetekend, werd er uitgeschept en in de goot gesmeten. De boer kreeg dus enkel meel van eigen graan. Enkel nadat de zak aldus «afgepast» was, werd de volgende zak aangebonden en het schof omhooggetrokken. In ons voorbeeld waren dus drie van de vijf zakken in de bak gegoten. De eerste is gemalen, en de tweede vult zich. Hetzelfde herhaalt zich. Als de derde zak in maling is, worden de vierde en de vijfde bak bijgegoten. Als het laatste graan van de vijfde en laatste zak in de toevoergoot was, werd een schof gestoken tussen de graanbak en de toevoergoot zodat het graan van de volgende boer in de graanbak kon gegoten worden, zonder zich te mengen met dat van de voorgaande. Als het laatste graan van de voorgaande boer in de schuddebak was, werd het schof van de graanbak opgetrokken en het eerste graan van de volgende boer toegelaten. Er was dus slechts uiterst geringe menging.

De overgang van de ene graansoort op de andere gebeurde slechts na «afgranen». Dit was met de hand het laatste graan van de voorgaande soort in de schuddebak naar het kropgat schuiven. Pas nadien werd het schof van de graanbak geopend en de nieuwe graansoort toegelaten. De stenen draaiden dan ook een paar sekonden droog.

Het cijferstelsel der Davids steunt op een aantal tekens die aangebracht worden op een stam. Deze stam is een vertikaal streepje en heeft als dusdanig geen betekenis op zichzelf. Enkel de cijfers 1 - 3 - 5 - 9 en de getallen 10 en 50 hadden een afzonderlijk teken. Alle andere getallen waren combinaties van deze zes tekens. Het getal 40 had geen afzonderlijk teken, maar week toch af van de gebruikte kombinatiewet.

Hierna volgen de zes tekens zonder stam, zoals ze dus nooit gebruikt worden. Daarna volgen de tekens met stam, zoals ze dus altijd geschreven worden en ook enkele voorbeelden.

De zes tekens :

1 — 3 5 9 10 — 50^c

De stam : |

Enkele combinaties :

2 : was twee keer het teken voor 1	=
4 : was het teken voor 3 en het teken voor 1	2
6 : was het teken voor 5 en het teken voor 1	2
7 : was het teken voor 5 en het teken voor 1 tweemaal	2
8 : was het teken voor 5 en het teken voor 3	5

De volledige tekens zijn :

1 1	10 +	20 ≠	30 ≠	
2 1	11 1	21 ≠	40 #	
3 6	12 1	22 ≠	50 9	
4 6	13 1	23 1	60 9	
5 1	14 1	24 1	70 9	
6 1	15 1	25 ≠	80 9	
7 1	16 1	26 ≠	90 9	
8 1	17 1	27 ≠	100 9	zeer zeldzaam.
9 1	18 1	28 ≠		
	19 ⊕	29 ⊕		

Zo ziet de mulder de tekens terwijl hij ze schrijft, de omstaanders zien ze echter omgekeerd.

Nog twee voorbeelden ter verduidelijking :

38 1 84 1

Een halve kilo werd aangeduid met °. Als de twee lippen van de baskuul tegenover mekaar stonden, was het gewicht meel in de zak een kleine halve kilo minder dan het gemeten gewicht. Men zei dan dat men «scherp» zoveel kilo had. Dit werd aangeduid met het teken (. De combinatie «scherp» en «halve kilo» kwam nooit terzelfdertijd voor. Wel werd 49,5 altijd als «50 scherp» geschreven omdat dit laatste gemakkelijker te schrijven was.

Voorbeelden :

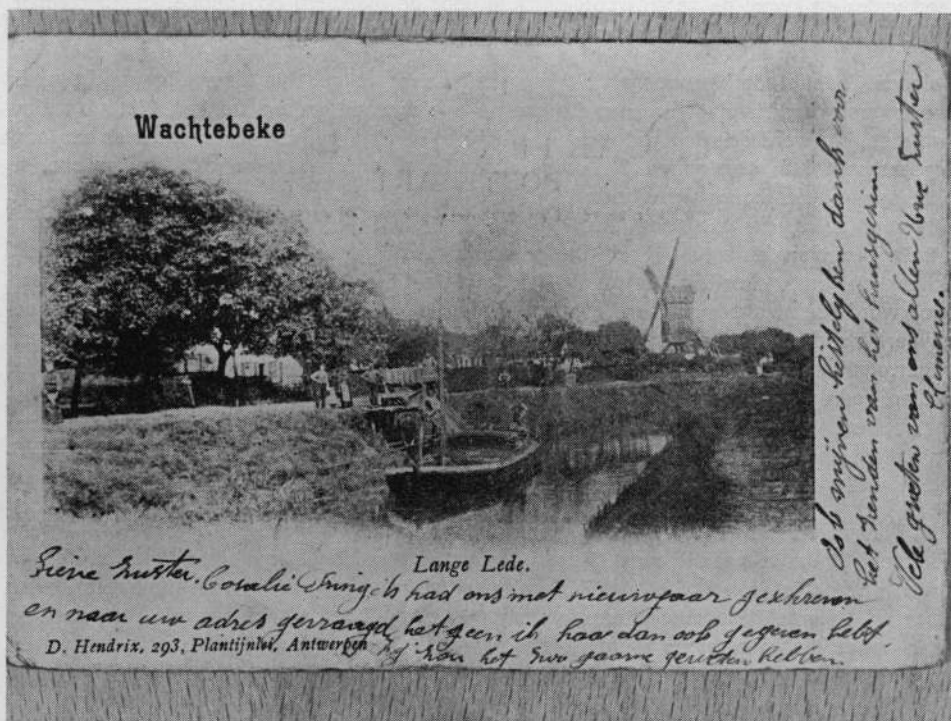
60,5 9° 80 scherp 9 (78 scherp 9 (49,5 ⊕°
50 scherp 9

De muldersfamilie Van der Eedt.

De muldersstiel nu - naar Theofiel Van der Eedt.

Grootvader langs moederszijde, Frans Chalmet, werkte op baggermolens voor een Antwerpse firma. Hij trouwde met Clementine Van Renterghem en ging wonen in een klein huisje op het hof van Verswalm. De hoge lonen in het antwerpse kwamen de jonge trouwers goed van pas. Minder prettig was de uithuizigheid, want Frans kon enkel 's zondags thuis zijn. Zo wordt Frans muldersknecht bij Viktor Van Boechoute in 1906, een paar jaar na zijn huwelijk. Dit was wellicht te wijten aan het feit dat mevrouw Van Boechoute zeer goed met de familie Van Renterghem bekend was. De molen lag op de rechteroever van de Langelede, kijkend in de richting van de Moervaart.

In 1908 verkoopt Viktor Van Boechoute de molen aan Theofiel Rombout, molenbouwer. Deze verpacht hem aan Frans Chalmet, die er in gewerkt heeft tot in 1918, jaar dat de Duitsers de molen lieten springen opdat hij geen dienst meer zou kunnen doen hebben als uitkijkpost. De eigenaar trok oorlogsschadevergoeding en zette er een rij huisjes mee. De molen was dus voorgoed verdwenen. Frans bleef echter op het molenhof wonen en werd boer. Hij heeft naderhand het hof gekocht. In 1930 trouwt zijn dochter Bertha met René Van der Eedt.

De molen lag op de rechteroever van de Langelede...

De Van der Eedts woonden vanaf 1831 op een hof, waar nu het eethuis Summertime van Omer Tacq gevestigd is, midden in de bossen op de weg van Wachtebeke naar Zelzate. Het hof was toendertijd reeds een afspanning welke door de moeder gehouden werd. De vader was boswachter, boer en ook landschatter. Als landschatter bepaalde hij de prijs van de akkers bij verkoop of overname. De bossen behoorden toe aan Arbed. Die voorvader stierf toen zijn zoontje Theofiel, grootvader van de huidige, slechts zeven jaar oud was. Het boswachterschap is toen overgegaan op de schoonbroer van Theofiel senior, een Dewulf. De broers Georges en Maurice Dewulf zijn nu nog boswachter. De afspanning, de boerderij en het landschatten bleven bij de Van der Eedts. René, zoon van Theofiel senior, boerde ook. In 1933 huwde hij Bertha Chalmet en trok in bij zijn schoonouders, op het vroegere muldershof. Van 1918 tot 1933 bleven in Wachtebeke aan mulders waarschijnlijk alleen de families David, Hesters, De Beule en Stadeus.

Frans Chalmet overreedde zijn schoonzoon René om ook mulder te worden. De maalderij werd opgezet op het vroegere molenhof aan de Langelede. Ze was uitgerust met een stookoliemotor Moës semi-diesel 27 paardekracht, en met stenen van 1,3 meter doorsnede van de firma Biermans, Machelen aan de Leie. Het geheel werd ondergebracht in de schuur.

Op Walderdonk lag een hof waar de Verschraeges bloem verkochten. Nadien kwam Emmanuel De Paepe, rentenier, daar wonen. In 1939 verkocht hij het aan Karel Seghers en Coralie Vervaeke. Deze laatsten verhuurden het onmiddellijk aan René Van der Eedt, die er zijn maalderij naar overbracht. Coralie Vervaeke bouwde op eigen kosten het gebouw van de maalderij. Op 27 juli 1948 verkocht Coralie het hof aan René. In 1950, op veertienjarige leeftijd, hielp ons bestuurslid, Theofiel junior, reeds mee. Drie jaar later overleed vader en kwam de verantwoordelijkheid voor de maalderij op Theofiel junior terecht, hierin bijgestaan door zijn moeder, zuster Annie en broer Etienne.

Volgens Theofiel dorste vroeger de boer zelf, hierin bijgestaan door zijn knechten. Er waren geen beroeps-vlegeldorsers die van de ene naar de andere trokken. Het vlegeldorsen met drie werd drieslag genoemd en met vier evenzo vierslag. Later kwamen de loondorsers met hun dorskarren. Ze reden naar de akker en stelden zich op nevens de graanopppers. Het koren werd gedorst en het graan kwam naar buiten door twee goten: één voor zuiver en één voor onzuiver, met kaf en aren gemengd, graan. Er was veel minder onzuiver dan zuiver graan. De loondorser werd betaald per gewicht. Hij woog zelf de zakken graan door zijn dorskar gevuld. Nu wordt geoogst met de kombine en daarvoor wordt betaald per roe. De kombine doet het gedorst graan in een silo, die meegevoerd wordt op een wagen. De silo wordt afgezakt en de boer vervoert zelf het graan, ongewogen, naar huis. Als het graan geoogst werd in een vochtige periode, moet het nadien gedroogd worden. Voor Wachtebeke gebeurt dat bij Robert David, broer van Cesar, op een ast door middel van een stookoliebrander. Deze verwarmt lucht, die door buizen tot aan het graan gebracht wordt en erdoor geblazen. Was het weer niet te vochtig, dan drogen de boeren hun graan zelf op hun zolder.

Nog een woordje uitleg over het verschil tussen bloem en meel. Meel is gewoon graan gemalen. Bloem is gebuild meel. Het builen gebeurt in de bloemmolens met behulp van zeven en borstels. Het meel wordt daar gesplitst in zemelen (grofst) - kortmeel (fijne zemelen) - kornel (bloem met onzuiverheden) - bloem. Gerst en haver zijn niet geschikt voor het bakken van brood wegens hun scherpe en harde pel. Rogge en gerst wegen ongeveer zestig kilo per zak, haver vijftig kilo.

Als soorten molens kunnen vermeld worden die met stenen (natuursteen of kunststeen): watermolens - windmolens - motorisch aangedreven molens: electrisch, diesel of trekker

(tractor). Een ander soort zijn de hamermolens, op dezelfde wijze aangedreven als hiervoor, maar waar het graan met hamers geslagen wordt door de kleine gaatjes van stevige zeven. Als laatste soort hebben we dan nog de cylindermolens, die uitgerust zijn met een soort pletrollen.

De stenen moeten om de honderd- tot hondervijftigduizend kilo graan gescherpt worden. Daartoe zijn zeven volkomen gelijke scherphamers en één wafelhamer nodig.

Theofiel rijdt vier dagen per week om zakken graan op te halen en het meel terug te brengen. Hij ketst niet 's dinsdags, 's zaterdags en 's zondags. Zijn gebied omvat Sint-Kruis-Winkel en Wachtebeke behalve Overslag en Ramonshoek. Deze laatste twee behoren tot de ronde van Hesters. De drukste periode loopt vanaf oktober tot einde april, daar ze samenvalt met het stalverblijf van het groot vee. De rest van het jaar is kalmer. In Wachtebeke gebeurt de overgang van Houtland (zand) naar Polders. Voedergranen worden het meest geteeld: rogge, gerst en haver. Gerst kan nu ook in zandige grond gekweekt worden omdat de nodige stoffen ingebracht worden onder de vorm van meststoffen. Theofiel maalt enkel voedergranen voor vee. Voor het malen van broodgraan is een bijzondere vergunning van het Ministerie vereist. Ons medebestuurslid rijdt alle weken van het jaar en neemt dus geen verlof. Zijn ronden zijn:

- 's woensdags: Molenhoek - Peene - Kalve;
- 's donderdags: Walderdonk en rechterkant Sint-Kruis-Winkel;
- 's vrijdags: de Langelede;
- 's maandags: Pottershoek en linkerkant Sint-Kruis-Winkel.

De rondritten gebeuren 's voormiddags, telkens op het zelfde uur. Sommige klanten geven tot twintig zakken ineens mee, andere slechts één. Het meel wordt één week na het afhalen van het graan afgeleverd. Om beter het verloop te kunnen volgen, gaan we de mulder vergezellen vanaf 's woensdagmorgens. Na het ketsen op Molenhoek, Peene en Kalve, worden de zakken gelost en op het gelijkvloers gestapeld, waar de baskuul staat. Hierbij worden de zakken per graansoort samen gezet. Dit gebeurt gedeeltelijk op het gevoel: het reuzelen (= het ritselen van het graan) van de zak en het aanvoelen ervan. Die zakken zullen nu blijven staan tot dinsdag van volgende week. Het is inderdaad zo dat de zakken graan slechts gemalen worden de dag vooraleer ze als meel moeten afgeleverd worden. Na het stapelen van de zakken van de woensdagvoormiddagronde staan dus op het gelijkvloers de zakken van de ronden van de vorige donderdag, vrijdag, maandag en van de woensdag zelf te wachten. 's Woensdagnamiddags maalt hij de zakken graan die hij 's donderdags voordien afhaalde en die dus de volgende morgen als meel moeten afgeleverd worden. 's Avonds blijven dus enkel de zakken van drie ronden over. De volgorde van de granen is de ene dag rogge - gerst - haver en de volgende dag omgekeerd.

Theofiel begint het malen altijd met twee zakken graan die 's avonds tevoren al op de zolder getrokken werden. Het is namelijk zo dat de molenstenen, de speleman, de schuddebak en een tussenbak zich op het gelijkvloers bevinden, terwijl de grote bak, de wachtbak genaamd, zich op zolder bevindt. In de wachtbak kan tot honderd kilo graan gegoten worden. De mulder giet de eerste zak in de wachtbak. De lege zak wordt door het trapgat naar beneden geworpen. Dan gaat de mulder terug naar beneden en trekt van daar uit het schof van de wachtbak toe. De eerste zak graan is intussen vanuit de wachtbak, door het open schof naar de tussenbak gelopen en verder door het open schof van deze laatste in de schuddebak. Na het toetrekken van het wachtbakschof, gaat de mulder terug naar boven en giet de tweede zak graan in de wachtbak, waarbij het graan nu in de wachtbak blijft staan. Dan gaat hij terug naar beneden en bindt de eerste lege zak aan de goot waar het meel uitkomt. Voordien heeft hij reeds de bovenste steen, de «loper», gelicht, zodat die verder van de «ligger» (de onderste molensteen) komt. Hierop komen

zak, wordt de tweede lege zak aangehaakt aan de afvoergoot en eerst dan wordt de eerste zak gewogen en afgepast zoals beschreven door Cesar David. Dan wordt het schof uit de afvoergoot getrokken en vult de tweede zak zich. Het duurt ongeveer vijf tot zes minuten om een zak met meel te vullen. Gedurende die tijd moet de vorige zak gewogen en afgepast worden, moet de volgende zak naar boven getrokken worden en in de wachtbak gegoten worden. Er is dus geen tijd om te «muggelen» (treuzelen).

Na het wegen van de eerste zak meel, wordt de derde zak graan gewogen op de baskuul. Het gewicht wordt met bakkerskool in muldersschrijft op de zak geschreven. Dan eerst wordt de derde zak naar omhoog getrokken naar de zolder. Dit gebeurt met de «luie» en wel als volgt. Een ketting met een lus wordt over de prop van de zak geschoven. Die ketting loopt recht naar omhoog naar het dak van de zolder. Aan een dakbalk hangt een wiel met een gleuf waardoor de ketting loopt. Vandaar loopt de ketting horizontaal naar een tweede gleufwiel en vandaar weer vertikaal naar beneden naar een as op het gelijkvloers. De ketting is vastgemaakt aan die as. Normaal staat die stil. Zodra nu echter de zak aan de luie vastgemaakt is, drukt de mulder een hefboom naar beneden waardoor een riem aangespannen wordt en de as begint te draaien. Daarbij wordt de ketting rond de as gewonden en wordt de zak graan vertikaal naar omhoog getrokken vanuit de maalruimte naar de zolder. De zak gaat doorheen de zoldering door een val met een dubbelluik. De luiken scharnieren enkel naar boven toe. Als de zak aan de luiken komt, duwt hij ze zonder moeite open. Als hij boven de val is, klappen de luiken vanzelf weer dicht. Dan lost de mulder de ophaalas en de zak valt op de luiken. Hij gaat dan naar de zolder, neemt de zak graan uit de lus en giet hem in de wachtbak. Is het graan van dezelfde soort als het vorige en ook van dezelfde boer, dan loopt het door de wachtbak onmiddellijk naar de tussenbak. Is het echter een andere graansoort of graan van een andere boer, dan is het schof van de wachtbak toegetrokken. Dit wordt eerst opengetrokken als de uitstroomopening van de tussenbak bijna leeg is en het laatste graan van de vorige schijf bijna volledig gemalen is. Er is dus wel een klein beetje mengen van het laatste graan van de vorige boer of de vorige soort met dat van de volgende. Dit mengen is onvermijdelijk, want de stenen mogen niet te droog malen, dit wil zeggen met te weinig graan tussen de stenen, daar anders het meel zou verbranden en beginnen te roken.

De «luie» is dus het geheel van ketting, gleufwielletjes en ophaalas. Het graan stroomt dus vanuit de wachtbak naar de tussenbak en van hier in de schuddebak. De schuddebak wordt geschud door de speleman. De speleman is een stang waarop een kruisvorm gelast is. Deze vorm doet de schuddebak heen en weer bewegen. De schuddebak is horizontaal gemonteerd en kan vooruit en achteruit geschoven en vastgemaakt worden om te voorkomen dat de speleman steeds op dezelfde plaats zou stoten. De schuddebak kan ook omhoog en omlaag geschoven worden. Hoe hoger hij staat, hoe hoger het graan staat voor de uitstroomopening van de tussenbak en hoe trager het graan uit deze laatste stroomt, en hoe lager hij staat hoe sneller het stroomt. Van de schuddebak komt het graan in de middenopening van de looper terecht. Het verzamelen van het meel gebeurt zoals beschreven door Cesar David. Nadat de derde zak in de wachtbak gestort is, gaat de mulder weer naar beneden. Zodra de tweede zak vol is, begint de cyclus weer van voren af aan. Als de laatste zak meel voor de volgende dag gevuld wordt, loopt de mulder naar buiten naar zijn trekker, zodra hij merkt dat de tussenbak bijna leeg is. Hij kijkt dan op de toerenteller van de trekker en zodra die vijftig toeren meer aanduidt dan gewoon, zit er bijna geen graan meer tussen de stenen. Dan wordt de motor stilgelegd. Alles blijft zo staan tot de volgende dag. Tijdens het malen heeft de mulder dan nog de tijd gevonden om twee zakken voor de volgende dag, gevuld met hetzelfde soort graan waarmee hij stopte, te wegen en met de luie op de zolder te trekken.

Eerst een opmerking betreffende de naam Viktor. Volgens Maurits Van Heirsele, onze voorzitter, is de heilige Viktor de patroon van de mulders. Het was dan ook de gewoonte in de muldersfamilies de oudste zoon Viktor te noemen. Hij immers zou het muldersvak voortzetten. Zo herinnert Maurits zich terzelfdertijd een Viktor Van Boehouette, Viktor Stadeus en Viktor David, alle drie mulders te Wachtebeke.

Het muldersschrift van de Van der Eedts is afkomstig van Frans Chalmet, die het op zijn beurt van de Van Boeouchotes leerde. De stam is hier ook een vertikaal streepje. Op die stam worden kombinaties van vijf grondtekens vastgehecht om alle getallen tot honderd weer te geven. De vijf grondtekens zijn :

1 —	3 7	5 1	10 —	50 ^c	stam
Hierna enkele voorbeelden :					
1 1	10 +	20 ≠	30 ≠	60 7	98 ≠
2 F	11 F	21 ≠	38 ≠	63 7	
3 h	12 F	22 ≠	40 #	65 7	
4 h	13 7	23 ≠	43 ≠	68 7	
5 1	14 ≠	24 ≠	45 ≠	70 7	
6 K	15 ≠	25 ≠	48 ≠	78 7	
7 K	16 ≠	26 ≠	50 7	80 7	
8 K	17 ≠	27 ≠	53 7	84 7	
9 K	18 ≠	28 ≠	55 7	88 7	
	19 K	29 ≠	58 K	90 7	

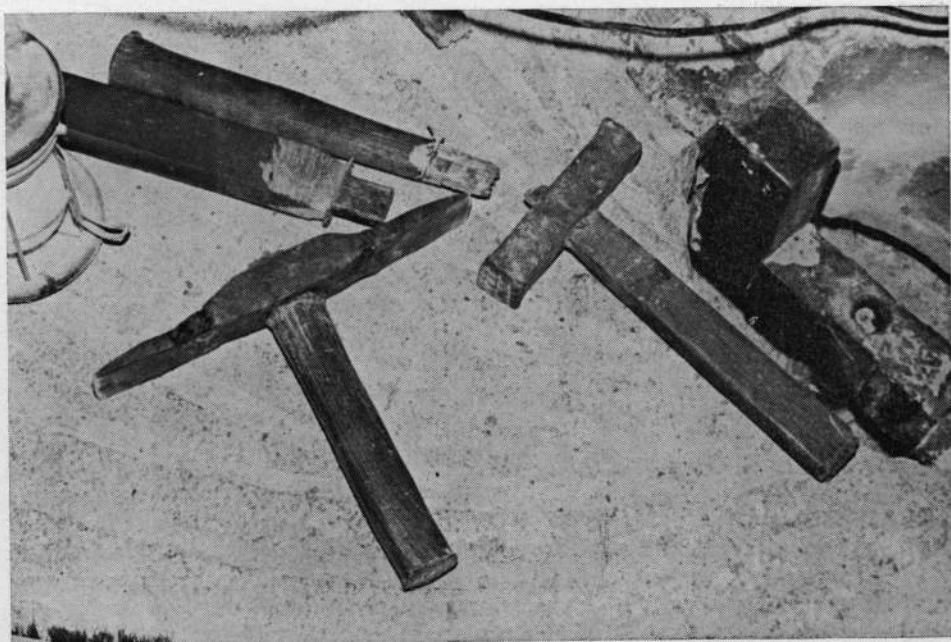
Een halve kilo wordt niet aangeduid. Ofwel is het gewicht scherp of gewoon of gewillig. Scherp is (achter het getal. Gewillig is) achter het getal. Voorbeeld : 35 scherp ≠ (57 gewillig 7) .

Dit zijn de tekens zoals de mulder ze ziet terwijl hij ze schrijft over de zak gebogen. Als u het boekje op zijn kop houdt, ziet u de tekens zoals we ze gewoon op de zak zien staan.

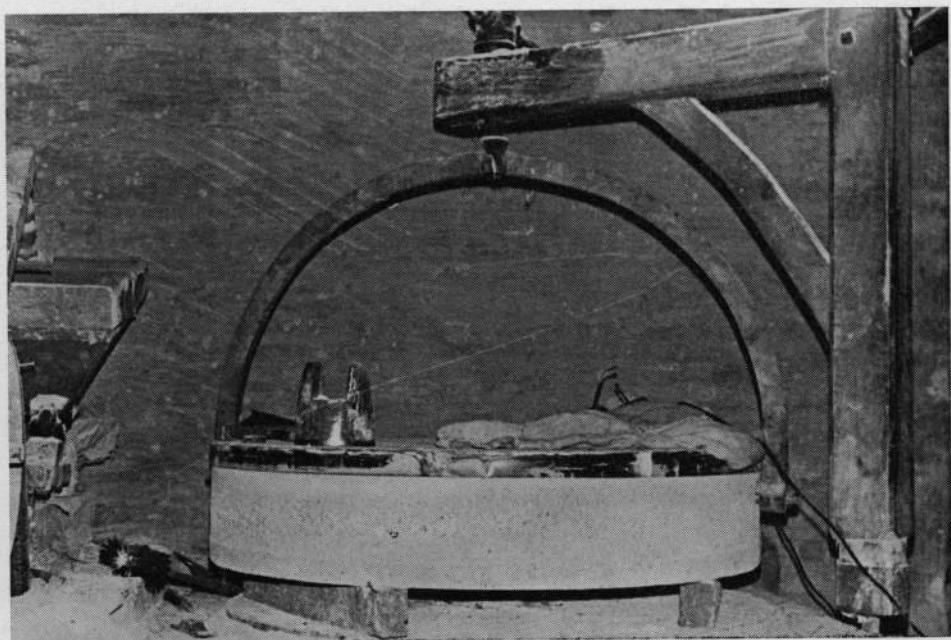
Haver of een mengsel van haver en gerst wordt soms geplet. Pletten is gewoon het graan laten draaien tussen twee pletrollen. Men bekomt dan platte schijfjes met een oppervlakte ongeveer driemaal zo groot als de doorsnede van de graankorrel. Geplet graan wordt meest gebruikt als voeder voor paarden of kalveren. Het voordeel is dat pletten minder stof geeft. De paarden hebben namelijk de gewoonte in hun voer te blazen of te snuiven. Als dit voer meel of stof bevat, blazen ze aldus een groot gedeelte weg. Voor kalveren is de reden waarschijnlijk dat ze nog moeten leren vast voer te eten. De mulder weet welke zakken moeten geplet worden, doordat de boeren er een P op schrijven of ook doordat ze een bijkomend zakje aan de prop van de grote zak binden. Dit laatste omdat geplet graan meer ruimte inneemt dan meel of graan. Dus een volle zak graan geeft één zak en een derde van een zak geplet graan. De aandrijving der pletrollen gebeurt ook door de motor van de trekker. De motor is aangesloten op één as, de andere as wordt meegetrokken.

Als Theofiel in 't begin van de namiddag wil beginnen malen, licht hij eerst de loper af van de ligger. De reden daarvoor is dat het onmogelijk is te starten met de loper liggend op de ligger. De weerstand is dan zo groot, dat de aandrieffriem zou losschieten of de as beginnen slippen. Daarom wordt de loper een beetje opgelicht, zodat slechts een klein deel van zijn oppervlakte op de ligger rust. De wrijving is dan veel kleiner en de molen komt gemakkelijk in gang. Eens de molen draait laat Theofiel geleidelijk de loper zakken tot de gewenste fijnheid van het meel bereikt is. Hoe verder de twee stenen van elkaar blijven hoe grover het meel en hoe dichter hoe fijner. Bij het starten bekomt men dus onvermijdelijk een beetje grof meel, ongeveer twee kilo. Bij nat graan blijven de stenen wat verder van elkaar gelicht. De reden is dat nat graan verhit bij het malen. Daardoor plakt het aan de stenen en verbrandt het soms. Het plakken is zeer ongewenst want dan gebeurt het dat de onderkant van de loper en de bovenkant van de ligger gewoon vlak en glad worden doordat alle ribbeltjes opgevuld zijn met aangebakken meel. Vanzelfsprekend is er dan van malen geen sprake meer. Het plakkende meel moet dan uit alle groefjes verwijderd worden met de scherphamers, wat een tijdrovend werk is.

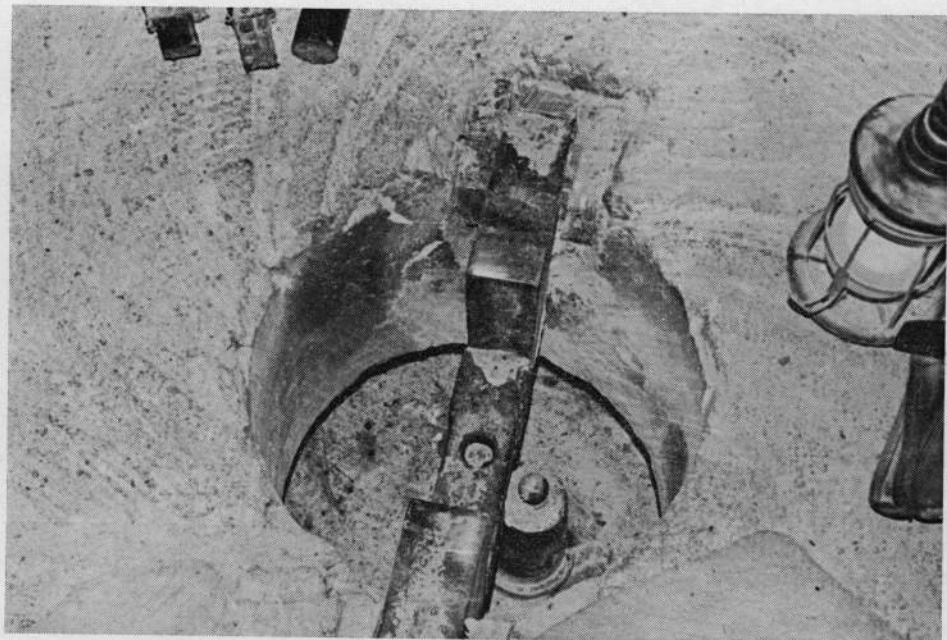
Voor de start wordt de loper ongeveer één centimeter van de ligger af gelicht. Dit gebeurt met de «lichte». Om de werking van de lichte te begrijpen, volgt nu een laatste stukje zeer technische uitleg. De aandrijf-as, die van de trekker komt, ligt onder de onderste steen ofte ligger. Deze aandrijf-as drijft de as van de loper aan. De loperas begint dus bij de aandrijf-as, loopt omhoog door een gat in het midden van de ligger en komt dan in de loper. Deze as wordt de «peere» genoemd. De peere staat dus vertikaal. Ze draagt bovenaan een pin met twee verschillende dikten. De onderste helft is het dikst en past in de «hoed». De bovenste helft is dunner, maar toch nog altijd twee duim in doormeter (vijf centimeter). De bovenste helft steekt boven de hoed uit en past in een gaatje in de «renne». De renne is een ijzeren staaf die verwerkt zit in het gat van de loper. De renne draagt op haar bovenkant in het midden een vierkant uitstulpsel dat past in de vierkante holte van de speelman. Aan haar onderkant heeft de renne het bovenvermeld gaatje, waarin de bovenste helft van de pin van de peere past. Door het oplichten van de peere door middel van een hefboom onderaan, de «lichte» genoemd, duwt de pin de renne omhoog en daarmee ook de loper. De hoed is het tussenstuk tussen peere en renne. Bovenaan heeft de hoed een vierkante gleuf waarin de renne past. In het midden van die gleuf is een gat waardoor de dunste pin van de peere steekt om aldus in het gaatje van de renne te komen. Onderaan heeft de hoed een gat waarin de dikke onderhelft van de pin van de peere komt. De peere moet in het midden van het gat in de ligger gehouden worden (gecentreerd blijven). Dit gebeurt door middel van de «bosse». De peere wordt op haar plaats in de bosse gehouden door middel van spieën. De bosse dient ook als afdichting om te beletten dat graan langs het gat in de ligger zou verdwijnen. In vroegere tijden was de peere of staande as voorzien van een houten kamwiel dat aangedreven werd door een haaks staand ijzeren kamwiel. Nu is alles metaal en de tandwielen draaien in een oliebad. Onder het oliebad rust de peere op een ijzeren balk, de «lichte». Door een beugel kan de lichte omhoog getrokken worden. Daardoor komt de peere ook omhoog en dus ook de loper in zijn middenpunt. De loper kantelt altijd om die pin. Als er geen graan is, staat de loper schuin; hoe meer gelicht hoe schuiner. Met de lichter in gewone stand en graan tussen de twee stenen, staan loper en ligger evenwijdig.

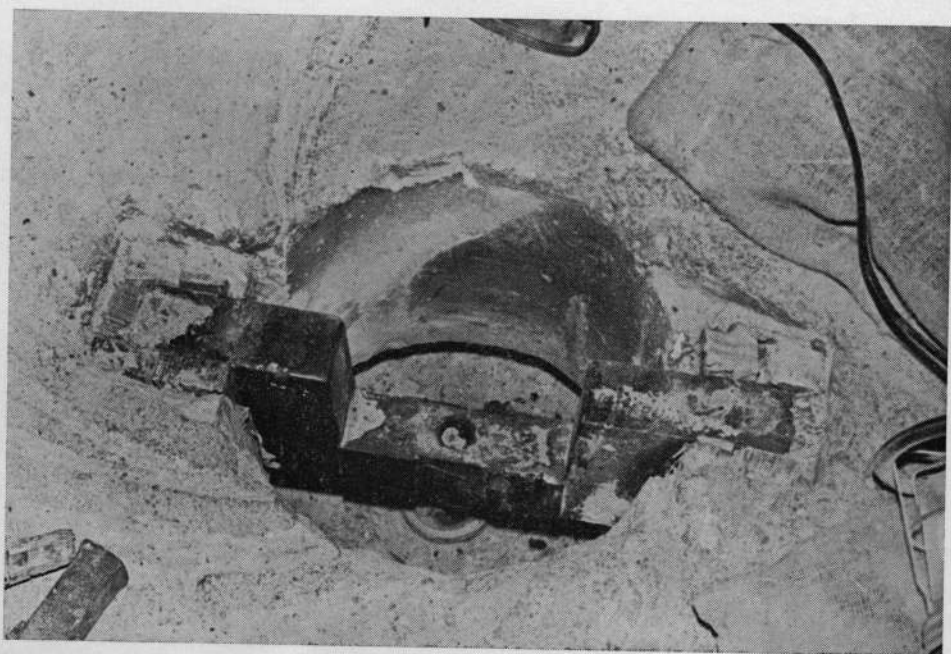
Scherphamer en wafelhamer.

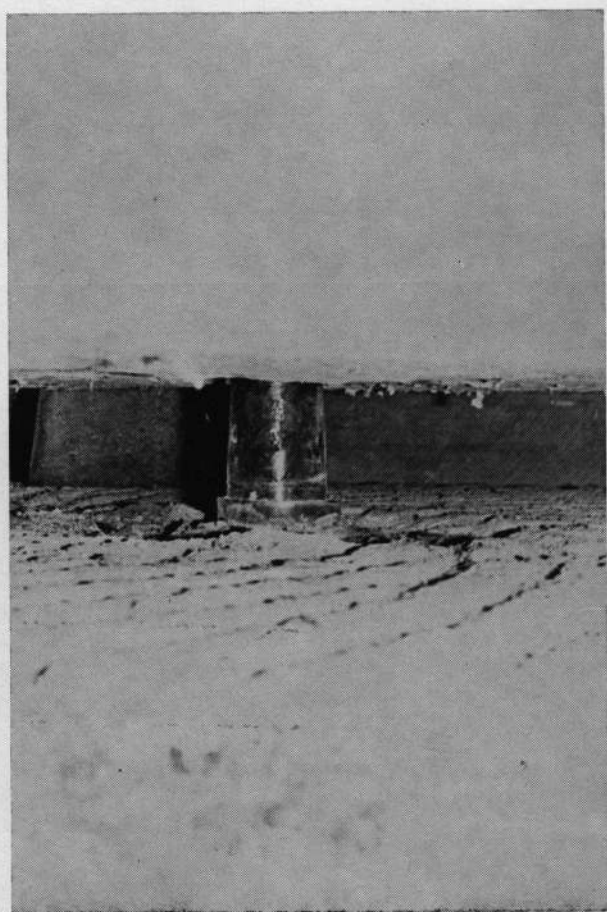
De galg : als de stenen moeten gescherpt worden, wordt de looper gelicht door middel van de galg.

De renne naast de pin van de peer.

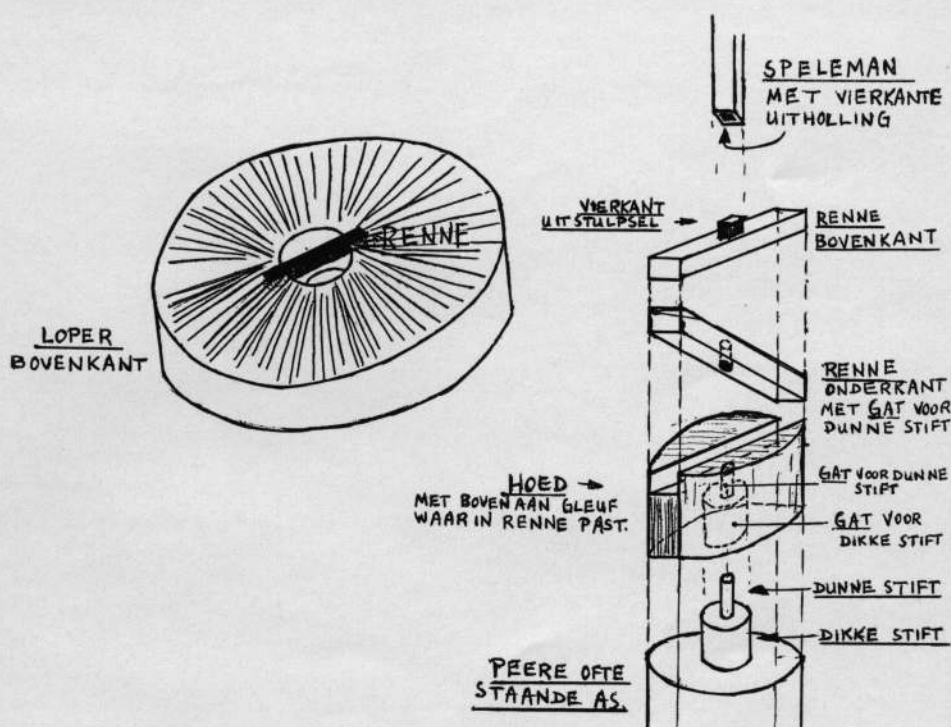
De renne rond het dunne gedeelte van de pin.

Het dikke gedeelte van de pin.

De hoed.

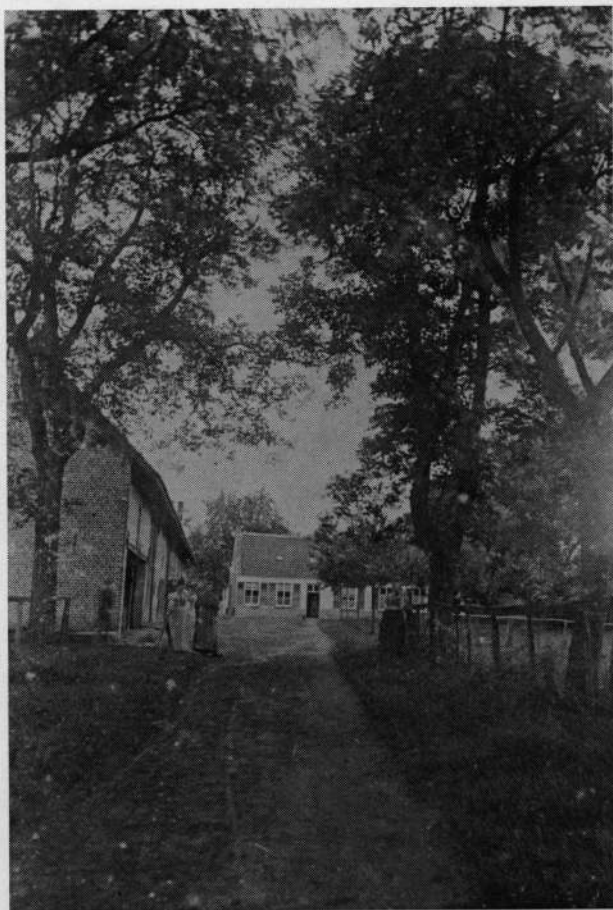
Hoe alles in elkaar past.

Het «OVERLEDE GOED»
te Wachtebeke

door

ERIK DE SMET

De foto «Het Overlede Goed in het begin van deze eeuw» werd gemaakt door G. Hoebeke. Alle andere afbeeldingen (foto's, kaarten, inplantingsplan en handtekeningen) zijn van de hand van Erik De Smet.

Het Overlede goed in het begin van deze eeuw.

Bij de titulatuur van deze bijdrage hebben we ons even moeten bezinnen om, althans naar onze bescheiden mening, de meest representatieve benaming te weerhouden. Uiteindelijk bleek de in de volksmond nog steeds gangbare naam van «OVERLEDE GOED» het meest typerend te zijn om het gebied te omschrijven waaraan we deze bijdrage wijden.

*
* *

Vanaf de 14de tot en met de tweede helft van de 17de eeuw wordt het domein, dat later gemeenlijk het «Overlede goed» of «Goed Overlede» zal genoemd worden, omschreven als «OUDE en NIEUWE MEERS».

Pas in 1660 is er voor het eerst sprake van een goed «**genaemt het goet over de leede**». (1) De betekenis van deze zinsnede laat weinig twijfel toe.

Het domein waarvan sprake, was gelegen op de zuidzijde van de Moervaart. Dus komende vanuit het dorp «**over**» de rivier.

Gans de tweede helft van de 17de eeuw blijft deze naam behouden. (2) Uitgezonderd in 1687, wanneer we tweemaal, weliswaar in dezelfde bron het **tgoet van Wachtebeke en thof tot Wachtebeke** weervinden. (3)

Met de komst van de 18de eeuw krijgen we ook een nieuwe naam. Men gaat nu spreken, of liever gezegd schrijven over : **tgoet ter lee en thof ter lee**. (4)

Alhoewel deze laatste ongeveer een eeuw lang gebruikt werd in alle geschreven stukken, heeft hij toch nooit de oudere benaming uit de volksmond kunnen bannen.

Als dusdanig vonden we het dan ook ten volle verantwoord de benaming van OVERLEDE GOED niet alleen te handhaven in de volkstaal, maar ze ook in het geschreven woord in eer te herstellen.

*
* *

Tengevolge van de gewijzigde ontginningspolitiek van Graaf Filips van de Elzas (1168-1191), die het zwaartepunt wou verschuiven van een bos- naar moer- en heideontginningen, kwamen het noorden van Vlaanderen en in het bijzonder de waterzieke gronden plots in volle belangstelling te staan.

Om het succes van zijn nieuw beleid te verzekeren had de graaf vooreerst een beperking op het ontginnen van bossen aangekondigd. Noodgedwongen diende de bevolking over te schakelen op een andere brandstof. Deze bleek overvloedig aanwezig te zijn in de moergronden.

Ofschoon het eerst partikulieren waren die de wagen aan het rollen brachten, namen uiteindelijk de abdijen het roer van deze verciijnzingspolitiek volledig in handen.

Hun invloed op het politiek beleid van het vorstenhuis was van die aard dat na verloop van tijd alleen de abdijen nog van noemenswaardig belang waren.

Ongetwijfeld was de Sint-Pietersabdij de eerste grootgrondbezitter van Wachtebeke.

In de periode tussen 1171 en 1198 had het sticht reeds minimaal 100 bunder verworven. In 1171 schonk Graaf Filips van de Elzas een moer, die te situeren is tussen de Lankdam — de latere St.-Catharinastraat — en de weg die gaat naar Kalve aan de abdij. (5)

Deze eerste schenking moet de 100 bunder nagenoeg benaderd hebben en we kunnen ze volgens de huidige gemeentekaart omschrijven als zijnde begrensd door: noord en oost de St.-Catharinastraat, zuid de weg van Kalve naar Wachtebeke-dorp, verder de Lindestraat en Rechtstro tot aan de Melkerijstraat, west de Melkerijstraat met een verlengde in noordelijke richting tot aan ons vertrekpunt in de St.-Catharinastraat.

Wanneer Graaf Boudewijn in 1198 de gift van zijn voorganger in een nieuwe oorkonde nogmaals bevestigde, werd het sein op groen gezet om hier een curtis op te richten.

Zeker is dat in 1201 de abdij reeds over een ontginningscentrum te Wachtebeke beschikte. (6)

De inbezitname van deze gronden die gelegen waren ten zuiden van het dorp, over de huidige Moervaart, kunnen we niet preciseren. Merkwaardig is wel, dat het in tegenstelling met andere gronden die de abdij te Wachtebeke in 'eerste instantie verwierf, geen cijnsgronden zijn. Vermoedelijk werden deze 'circa 40 bunder meers aangekocht. Tevens behoorde de curtis tot het Pitanciegoed van de Sint-Pietersabdij, wat voor de andere bezittingen niet het geval was.

De Pitancie of economaat ressorteerde onder het dagelijks bestuur van de Sint-Pietersabdij. Het had een autonoom bestuur met een eigen rekenkamer die naast een vaste som, voorzien voor de abt, van zijn inkomsten moest voorzien in de aankoop van voedingswaren voor de keuken. Daarnaast kochten ze ook kleren aan voor hun studenten te

Parijs en te Leuven en tenslotte was het ook uit deze kas dat het talrijke personeel, afhangende van deze dienst, betaald werd. (7)

Aanvankelijk zal het beheer wel in handen van broeders geweest zijn. Ongetwijfeld een uitbating die zich in hoofdzak heeft toegespitst tot het delven van turven. Een aktiviteit die rond dit domein nagenoeg onafgebroken doorging tot 1559.

Reeds lang nadat de broeders het beheer over hun goed uit handen gegeven hadden regulariseerden zij nog zij het dan via een vertegenwoordiger, de turfhandel te Wachtebeke.

Wanneer juist de broeders hun curtis verlieten hebben we tot op heden niet kunnen achterhalen.

*
* *

De eerste partikuliere gebruiker die we terugvonden was HUGHE BRAEM, dewelke vóór 1397 de meersen pachtte. (8)

In 1389 had de abdij, hooi afkomstig van haar pachtgoed te Wachtebeke laten overbrengen naar Gent. Aan transportkosten alleen werd reeds 38 pond 12 schellingen betaald.

De rekening omvatte : «...van met waghene te scepe te vaarne alst ghewonnen was, van vurkene te waghene ende in de scepe te doene ende weder ute scepe te doene, met scepe te bringhene toeter ketelpoerten ende weder ute scepen te draghene, ende te vurkene up de weghe ende als in den cloester was up te draghene ende eene waghene ghehuert...» (9)

Op 1 mei 1397 nam JAN VAN DEN ZIJPE (10) voor 48 pond par. de pitanciëgronden in pacht. (11) Deze omvatten de Oude en de Nieuwe Meers, groot 36 bunder, gelegen aan de westzijde van de Wachtebeekse Dam en begrepen tussen de Moervaart en de Zwarte Gracht. Tevens ging met de pacht nog een kleine tiende over 3 bunder mee, die men de «Crabbetiende» noemde en deels op Wachtebeke en Winkel lag.

Of de toenmalige pachter tevens bewoner van het hof was of alleen de meersen in pacht hield zijn we niet zeker. Wel spreken de pachtvoorwaarden van de **«nieuwe mersch ende oude mersch met allen dien ditter toebehort...»**, of die toebehoren verwijzen naar de hofstede zelf wordt niet expliciet vermeld.

Bij de vernieuwing van de pachtvoorwaarden in 1407 werd de 48 pond gehandhaafd. (12)

Vijf jaar later werd de Crabbetiende afzonderlijk verpacht. Daardoor werd de jaarlijkse pachtsom van Van de Zijpe op 43 pond teruggebracht. (13)

Wanneer het goed in 1426 terug een grondaanwas van 4 bunder kreeg, waardoor zijn totale oppervlakte 40 bunder kwam te bedragen, bleek dit domein te omvangrijk te zijn geworden voor één gezin. Met Van den Zijpe nam ZEGER DE MEYERE 12 bunder 2 gemet van de nieuwe pacht voor zijn part.

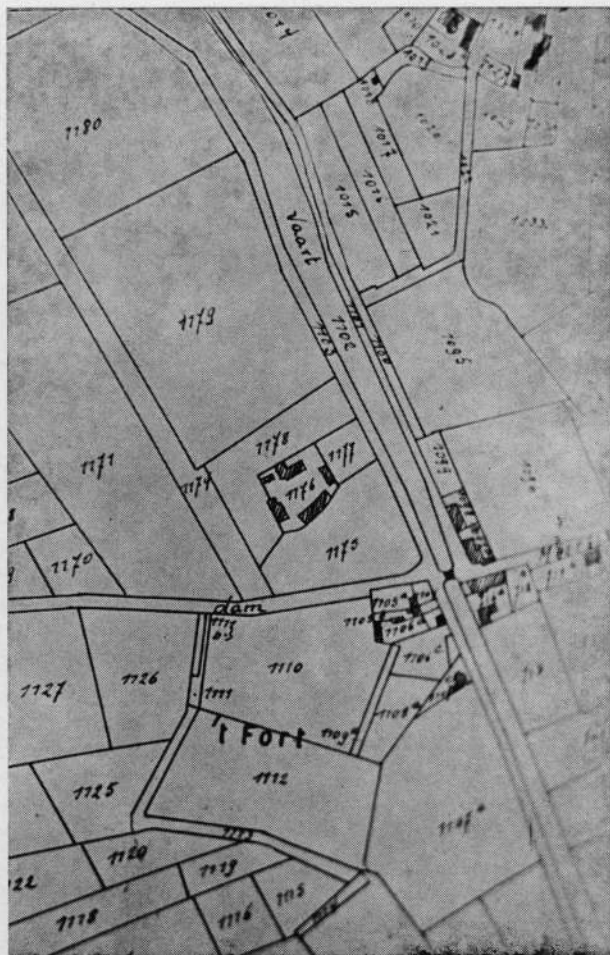
De oorspronkelijke pachtsom van 48 pond par. werd terug gehandhaafd. (14)

Het moet de pachters goed voor de wind zijn gegaan, aangezien in 1430 bij het herneemen van een nieuwe pachtperiode deze maar liefst met 35 % was gestegen. (15)

Van de 65 p. 8 s. betaalde Zeger De Meyere 54 p. 8 s. terwijl Jan Van den Zijpe slechts 11 pond neertelde.

Uit de cijfers blijkt dat De Meyere het elfvoud per gemet betaalde, wat normaliter de beste gronden onder zijn beheer bracht.

Na ruim 35 jaar op het goed gelabeurd te hebben hernam Jan Van Den Zijpe in 1433 zijn pacht niet meer.

... en begrepen tussen de Moervaart en de Zwarte Gracht.

De nieuwe pachters, WILLEM DE VOGHELARE en CHRISTOFFEL PIKAUT — we hadden er terug twee — ondertekenden dezelfde pachtvoorwaarden als hun voorgangers.

De pacht ving aan in 1433 en gold voor negen jaar. (17)

Willem De Voghelare, alias Willem de Louc (18) was tevens pastoor te Wachtebeke. Van 1413 tot 1458 vinden we hem terug als dorpsherder. (19) Reeds in 1419 had hij ongeveer 98 roeden land van Sint-Pieters voor 5 s. 6 d. in pacht genomen. (20)

In welke mate Willem zelf actief was op het goed is natuurlijk niet te achterhalen. De structuur van zijn pachtland kan hem echter weinig meer geboden hebben dan grasland en moer, die dan geschikt was voor turfontginning.

Christoffel Pikaut, die wel reeds over in kultuur gebrachte gronden beschikte, ontmoerde in opdracht van de abdij toch ook een deel van de door hem gepachte meersen.

Uit een rekening blijkt dat de Pitancie hem 36 pond par. betaalde om «...ij merschen die hy ghehouden heeft ute graven ende dit van den zomer A° xiiij c ende xxxiiij (A° 1434)....». (21)

Niettegenstaande de bloei die het goed op dit ogenblik kende, hernieuwde Pikaut in 1435 zijn pacht niet.

Pastoor De Voghelare kreeg als nieuwe vennoot ROBBRECHT PLASCH. De pachtsom werd opeens meer dan verdubbeld.

De 38 pond 8 schellingen van Willem De Voghelare bleven behouden. De nieuwe pachter daarentegen diende evenwel 100 p. 4 s. neer te tellen. (22)

Tot 1449 bleef het duo het beheer over het goed uitoefenen. Was het nu tengevolge van de tijdsomstandigheden of waren er andere moeilijkheden gerezen, feit is, dat plots De Voghelare alleen pachter geworden was voor een periode van 18 jaar en er nog amper 66 pond voor betaalde. (23)

Mogelijks heeft Willem uit hoofde van zijn functie Wachtebeke verlaten, ofwel was hij overleden... in ieder geval heeft hij zijn pachtcyclus niet beëindigd.

In 1461 zien we de pacht terug een fikse sprong maken. De status van voor dertig jaar was terug bereikt.

Merkwaardig is, dat we voor de periode 1461-1589 geen pachters terugvonden. De rekeningen vermelden de geïnde sommen, die stelselmatig de hoogte ingingen, maar laat ons onwetend nopens zijn gebruikers. (24)

In tegenstelling met voorheen, kenmerkt de tweede helft van de 15de en de 16de eeuw zich door onregelmatige pachtperioden die lopen over vijf, zes, elf en dertien jaar.

Ofschoon het vaststaat dat een groot deel van deze wisselvalligheden te wijten zijn aan de onstabiele tijdsomstandigheden komt het ons toch eigenaardig voor dat we niettemin een continue stijging van de pachtsom vinden, die varieert tussen 4 en 35 %.

Analoog met gans noordelijk Vlaanderen had Wachtebeke als grensgemeente met de Generaliteit veel te lijden onder de godsdiensttroebelen.

Wanneer de strijd reeds in alle hevigheid woedde, werd in 1586 toch nog 8 p. 9 s. 6 gr. geïnd. (25)

Kort daaropvolgend moet de pachter het goed verlaten hebben, daar in 1589 «...een partye meersche ghe-naempt de nieuwe meersch ligghende onder Wachtebeke, groot ineene party xxx bundere ende nogh in eenen andere x bundere ghelegen inde aude meersch zijn noch vague...». (26)

Daar waar in de meeste Noord-Meetjeslandse dorpen het gemeenschapsleven pas in het begin van de 17de eeuw hernam, vinden we voor Wachtebeke een vroegere herne-ming van de activiteiten.

Reeds op 3 mei 1592 werd tussen Jan Stobbeleere, als ontvanger van de Pitanciegoederen enerzijds en ADRIAEN WYME (ook Wieme) en LIEVEN VAN BASSELAERE als pachters een kontrakt ondertekend waarbij de 40 bunder voor 9 pond groten gedurende drie jaar in hun handen overging. (27)

Op 1 mei 1603 ving de nieuwe pacht aan van BOUDEWIJN GHELDOLF en ANTHONE DE BRUNE. Voor de eerste negen jaar betaalden ze jaarlijks 14 pond gr. Hun gronden bestonden uit «meersch, doncken ende zayelandt». (28)

De heropstanding na de regressie moet voor de pachters een uiterst zware opgave geweest zijn. In minder dan dertig jaar tijd gingen vier pachters over de kop. Nagenoeg allen moesten voortijdig het hof verlaten.

Ofschoon de pacht in die korte tijdspanne verzevenvoudigd was, kon de gevolgde stijging niet in overeenstemming geweest zijn met de rentabiliteit van het domein.

Bij de hernieuwing van de pacht in 1611 nam Gheldof het goed alleen op. De 14 pond gr. bleef behouden. (29)

Amper een jaar later moest de abdij al naar nieuwe pachters uitzien. De gebroeders FRANÇOIS en JAN BAERT waren ditmaal de gegadigden. Voor de eerste pachtperiode van zes jaar betaalden ze 45 pond gr. (30) In 1618 zagen ze hun pacht oplopen tot 70 pond groten. (31)

De zoon van de reeds voornoemde Boudewijn, met name REYNIER GHELDO(L)F kwam in 1623 voor 100 pond groten op het goed. (32)

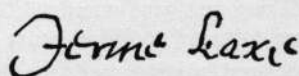
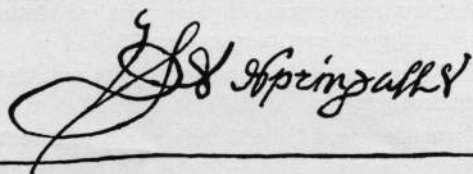
De prijzenpolitiek die het sticht voerde was ook voor deze jonge landbouwer boven zijn mogelijkheden. Een tweede pacht zat er voor Reynier niet in.

De nieuwe pachter PIERRE d'ESPRINGAEL (33) woonde te Gent in het huis genaamd «De Roose» aan de «hooch poorte».

Daar waar de pacht steeds aanving op 1 mei, zien we nu voor het eerst een pachtkontrakt afsluiten op kerstdag. Een gebruik dat tot op heden behouden bleef.

Wanneer op kerstdag 1629 Pierre d'Espringael en zijn echtgenote Janne Larré het goed voor 6 jaar overnamen voor jaarlijks 100 pond gr. verbonden ze er zich toe :

De 100 pond in een eenmalige betaling, uiterlijk binnen de drie maand, te vereffenen binnen de abdij. Zoniet zou het pachtkontrakt verbroken worden. «...teenen payemente int voornoemde cloestre ofte vuyterlycke binnen drye maenden daer naer op verbeurte van dese huere...».

Handtekening van Pierre d'ESPRINGAEL en zijn echtgenote Janne LARRE.
(tekenden : espringalle en Jenne Lare) RAG-SP II nr. 1497. A° 1627.

De abdijen die qua financieel beleid de knepen van het vak kenden, namen niet het minste risico. Ze sloten kontrakten af op ogenblikken die hun het meest gunstig leken. Ofschoon voornoemde pachtperiode was ingegaan in 1629, werd het kontrakt op 25 november 1627 reeds onderschreven.

Indien wegens overmacht, hetzij door oorlog, het goed niet produktief was, dan nog moest de pachter zijn volledige betaling naleven.

Bij het ondertekenen van de pachtvoorwaarden betaalden de huurders 100 gulden aan wijngeld. Kwam het nog voor het ingaan van de pacht in 1629 tot een vrede tussen Spanje en de Noordelijke Staten, dan dienden nog eens 100 gulden extra betaald te worden.

Pas bij het overlijden van beide huurders (man en vrouw) zou een deel van het wijngeld in mindering gebracht worden.

«...dies zyn zy huerders gehouwe ende moeten betaelen ten wynghelde de somme van hondert guldens ghereet ende noch hondert guldens indien het voor t'inghaen van desen

pacht peys ofte trefuis wirde tusschen zyn conincklycke Majestyet van Spaniën ende de Staten vande gherebelleerde provincien, alles onvermindert den voorseyden pacht, ne-
maer indien de voorseyden huerders beyde quamen t'overlyden geduerende den voorsey-
den termyn als wanneer desen pacht soude zyn doo ende gheexpireert, sal in sulcken
ghevalle restitutie ghedaen werden van t'voorseyde wynghele naer rate van tyde...».

Alle betalingen rustende op het goed vielen ten laste van de pachter, uitgezonderd de
dijkgeschoten en grondakten.

Onder deze betalingen ressorteerden ongetwijfeld de ommestellingen, renten en herstel-
lingen aan het goed.

«...Item moeten zy huerders oock betaelen ende draeghen theurlieden laste, sonder af-
slach van pachte, de dry schellinghen ses groten ende acht deniers par. die t'clooster
van Marquette daer jaerlycks op heeft...

«...Ende oock alle andere lasten ende onkosten...

«...Alleene de geschooten van nieuwe dyckagie ende grontghachten, die blyven ten laste
van myn Eerwerde heere...».

Het onderhoud van de landerijen kwam normaliter ten laste van de verbruiker. «...boven-
dien sullen de voornoemde huerders gehouden zyn t'heurlieden coste de voorseyde
meerschenden ende landen behoirlyck te beheynen ende te delven, mitsgaeders de grachten
te doen graven, ruymen ende onderhouden...». (34)

Ook door en voor deze pachters werden de verwachtingen niet ingelost. In 1632 troffen
we reeds een weduwe aan op dit groot goed. Het is dan ook voor de hand liggend dat
bij het beëindigen van de eerste pachtbeurt deze niet meer verlengd werd. (35)

Met kerst 1635 werd REYNIER GHELDO(L)F terug goedbevonden voor een cyclus van zes
jaar. Voor de tweede maal kwam hij op het hof, ditmaal voor 116 p. 13 s. 4 gr. (36)

Aangezien Reynier terug wegens financiële moeilijkheden zijn pachtvoorwaarden niet kon
naleven, werd hij een tweede maal genoodzaakt het hof te ontruimen.

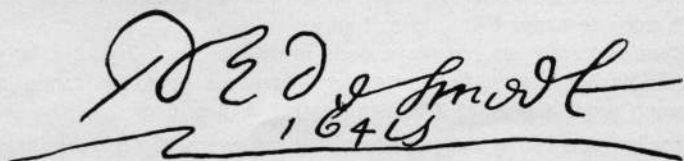
De abdij liet het er ditmaal niet bij zitten en daagde hem voor de Raad van Vlaanderen
wegens achterstel van enkele jaren pacht. Uiteindelijk werd op 8 september 1652 de
zaak «int vrindelycke veraccordeert».

De weduwe van de inmiddels overleden Reynier Gheldof zou de Pitancie 100 gulden be-
talen, terwijl deze laatste van haar kant «hem ten vollen voldaan haut over alle de res-
terende pachten». (37)

In 1641 kwam het Overlede goed terug onder het beheer van een tweemanschap.

LOUYS MAUVAIX en PIETER DE SMET namen de 40 bunder tegen een jaarlijkse pacht-
som van 133 p. 6 s. 8 gr. (38)

Zes jaar later nam Pieter het goed alleen over voor 90 p. gr. (39) Deze pachtverminde-
ring was te wijten aan het grondverlies dat het goed geleden had door het delven van
de verdedigingsgordel ten zuiden van Wachtebeke-dorp. (40)

A handwritten signature in dark ink, reading 'Pieter DE SMET' in a cursive script. Below the signature, the year '1645' is written in a similar cursive style. The signature is underlined with a single horizontal stroke.

Handtekening van Pieter DE SMET.
RAG-SP II nr. 1497. A° 1648

Dit verdedigingskanaal gegraven in 1645 in opdracht van de Spaanse vorst, moest Vlaanderen beschermen tegen de invallen van de Noordelijke Provinciën.

Het gedeelte dat op het Pitanciegoed lag vertrok vanuit de samenvloeiing van de Moervaart met de Zwarte Gracht en strekte zich ten zuiden van de hofstede in oostelijke richting uit tot tegen de Wachtebeekse Dam.

De Vrede van Munster bracht weliswaar qua oorlogsgeweld een kortstondige rust maar was voor de bevolking weinig tastbaar.

Uit vrees tegen onverhoedse aanvallen, zat gans noordelijk Vlaanderen barstensvol met garnizoenssoldaten.

De zware financiële lasten die het onderhouden van deze garnizoenen met zich meebracht waren voor de kleine gemeenten uitzichtloos.

De verdedigingsgordel die zoals reeds eerder gezegd met de Moervaart in verbinding stond was als dusdanig ook vatbaar voor wateroverlast. Een faktor die voor de bouwmeesters ogenschijnlijk van weinig belang was... tot erge schade van Pieter De Smet.

Ten einde raad richtte Pieter een verzoek aan de ontvanger van Pitancie om vrijstelling van pacht te verkrijgen.

Op 5 januari 1651 werden Jan Van Ersele, oud 51 jaar; Marten Wieryncx, oud 38 jaar en Gillis Van Ersele, 19 jaar, als getuigen ondervraagd over de staat van het Overlede goed. Gekend als eerlijke landbouwers en wonende in de nabijheid van de hofstede werd hun verklaring als doorslaggevend argument gebruikt.

Zij verklaarden unaniem dat Pieter De Smet: «luttel ofte gheene vruchten mochte baeten en heeft connen scheeren, nocte trecken gheduerende de jaeren xvj c achtenveertich (1648), neghenenveertich (1649) ende xvj c vyftich (1650), obterende de groote waterfloeden die telckens van de voorschreven dry jaeren, int voornoemde quartier gheweest zyn... ende dat hy op de voorzeyde dry jaeren zoo vele niet en heeft connen trecken alser ghecleeft heeft aen de prochie onkosten, t'onderhouden van de soldaeten, metten aerbeyt van hoyen ende maeyen...». (41)

Bij het verlaten van het goed eind 1659, werd prezij gemaakt van de gewassen die Pieter De Smet moest achterlaten. Deze beperkten zich tot 2 gemet 258 roeden widauw ter waarde van 50 pond het gemet. Wel was hij gehouden als afgaande pachter «...vier a vyf schooven, dienende tot het volplanten ende verdicken van het jonckste inghedaen widauw...» af te staan aan de opkomende pachter. (42)

Met kerstdag 1659 kwam ADRIAEN VAN EEDEGHEM (ook Van Edderghem) het hof bewonen. Twaalf jaar lang bleef hij er tegen een jaarlijkse betaling van 90 pond groten. (43)

Ten gevolge van het overlijden van Adriaen kwam het goed in 1672 terug vakant.

De prezij van de afgaande pachter, die wegens het schielijk overlijden tijdens de kultuurperiode plaats vond, licht ons derhalve iets beter in over de geteelde gewassen.

Wanneer de prijsjer op 16 mei 1672 zijn staat kwam opmaken noteerde hij: (44)

«...van labeur, vrycht ende saet, meervette als overschieters op de voorseyde landen 95 p. 8 s. 1 gr.»

«...de canten, soo op de meerschen ende weyden bevonden, soo in slachhaut ghecapt als noch te cappen 41 p. 9 s. 1 gr.»

«Item de tuynen op het pleynde ende in de lochtynch 3 p. 2 s. gr.»

«Alle de widauwen, beplant op het voorseyde goet, bestaende in vyf difversche partyen samen groot 4 ghemet 278 roeden... 196 p. 8 s. 6 gr.»

Aan Jan Van Eedeghem, zoon van Adriaen, werd 371 p. 18 s. gr. toegewezen. Later werd op aandringen van de Pitancie 35 p. 10 s. 4 gr. in mindering gebracht, omdat de «trunkwilgen» eveneens waren in prezij gebracht, wat volgens de pachtvoorwaarden niet voorzien was.

Tengevolge de onafgebroken oorlogen die de tweede helft van de 17de eeuw kenmerkten en waarvan Vlaanderen — het reeds eeuwenlange wingewest bij uitstek — weer het strijdtoneel was, daalden de pachtprizen zienderogen.

Doorlopend werden onze streken doorkruist door vreemde troepen. Vriend of vijand, voor de plattelandsbevolking was het om het even. Telkens sloegen ze grote financiële bres-sen in het budget van de gemeentekas en dus onrechtstreeks ook in de beurs van de ingezetenen.

Onder Lodewijk XIV trachtte Frankrijk de Spaanse Nederlanden weer in te palmen. In 1667 vielen ze Vlaanderen binnen. Ze vestigden zich in zuidelijk Vlaanderen beneden het kanaal Gent-Brugge.

Benden Fransen zwermden doorheen gans de streek, persten tegen belofte van te zullen vertrekken geld af van de overheid en dronken de herbergen leeg... zonder betalen natuurlijk!

Ondertussen had de Republiek (Nederland) met Engeland en Zweden een bondgenootschap afgesloten tegen Frankrijk. Van Spaanse zijde werden troepen gestuurd die te Oostende ontscheepten en gelogeed werden over gans noordelijk Vlaanderen.

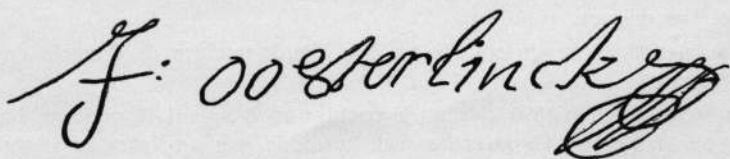
De voortdurende smeebeden van de vorst om meer geld, de zware lasten van de «fourragie», de logementen van vreemde troepen, het aflossen van brandbrieven en het afkopen van wintergarnizoenen en plunderende benden was oorzaak dat Vlaanderen enkel nog een leeggezogen bevolking kende.

In dergelijke omstandigheden kwam JACQUES OOSTERLINCK D'OUDE in 1672 op het goed. Dit tegen een jaarlijkse pacht van 80 pond groten. (45)

Ofschoon Oosterlinck veertien jaar op de hofstede bleef, heeft noch hij, noch de Sint-Pietersabdij nagenoeg enige ontvangst kunnen boeken.

Bij zijn pachthernieuwing in 1679 en 1685 voor respectievelijk 53-6-8 gr. en 48 pond gr. had hij niet eens aan zijn vorige betalingen voldaan. Bij gebrek aan andere kandidaten moest de abdij maar laten gebeuren en hopen op betere tijden.

Over de staat van haar bezitting te Wachtebeke werd toen voor «memoire» opgetekend : «Danof d'abdye in thien jaeren gheenon ontfanck ghenoten en heeft, nochte en staet te ghenieten, doordan de meersschen gaende metten selven goede diversche jaeren hebben ghestaen onder twaeter, ende de voornoemde prochie ten jaere 1675 door de Franschen teenmael is afghebrant, daerdoore de pachters van alle hunne bestaeten ende ander goedinghen syn berooft gheweest, mitsgaeders ten jaere 1677 door de peerden vanden prince van oraingen afghefourageert, soo oock gheschiet is ten jaere 1678 int beleggh van Ghendt ende oock naer t'overgaen der selve stadt, met een swaer ende excessif logement van fransche troupen belast syn gheweest, daerdoor den pachter ten vuttersten gheruneert is, inder voughen dat d'abdye den pachter heeft moeten assisteren tot het betaelen van settinghen ende dat men gheenon anderen pachter en weet te become...» (46)

A handwritten signature in dark ink, reading 'J. Oosterlinck' followed by a decorative flourish.

Handtekening van Jacques OOSTERLINCK.
RAG-SP I nr. 2341 fol. 47 r°. A° 1685

Liever dan hun goed onbeheerd te zien liggen, had Oosterlinck tien jaar lang pachtloos mogen verblijven.

De wateroverlast, de plunder- en brandstichtingen, het inbeslag nemen van zijn oogst en de zware logementskosten van ingekwartierde soldaten hadden hem zo verarmd dat zelfs de abdij moest tussenkomen om zijn persoonlijke belastingen te kunnen voldoen.

Wanneer hij uiteindelijk in 1686 gedwongen werd het goed te verlaten, was - zij het dan in een sombere staat - het huis toch heropgebouwd.

De waarde van het huis, tentijde dat Jacques Oosterlinck zich als opkomend pachter aanmeldde bedroeg 531 p. 8 s. groten. Terwijl het nu geschat werd op 407 p. 17 s. 6 gr. Op het veld bevonden zich nog voor 408 p. 12 s. 8 gr. aan vruchten. De bedoeling van de abdij was de resterende 285 p. 2 s. 2 gr. in rekening te brengen van de verachterde pacht. Daar de veldvruchten echter grotendeels door de pachter zelf opgekocht werden kon men aldus de tekorten niet innen.

Een afgesloten rekening kon Jacques bij het verlaten van het hof niet voorleggen, daarom was hij te berooid, laten we maar zeggen te uitgezogen om aan al zijn achterstallige betalingen een oplossing te geven. (47)

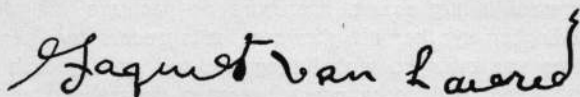
Nadat Jacques Oosterlinck het goed verlaten had, bleef het nagenoeg een jaar zonder pachter. Verregaande bouwvalligheid noodzaakte de abdij om eerst herstellingswerken uit te voeren.

Sporadisch aanwezige rekeningen wijzen trouwens in deze richting. Zo is ons een strodekkeersrekening bijgebleven van Jan de Coninck en Gillis Van Damme over arbeidsloon op het goed te Wachtebeke, alsmede over levering van bier aan de arbeiders er werkzaam. (48)

Door de abdij werd Jan Verhoosel aangeworven om het hof te bewaken. Daarvoor ontving hij 13 schellingen groten. (49)

Gedurende de herstellingswerken, werden de bijhorende landen op kosten van St. Pieters onderhouden. Zo ontving Philip Vergeedt 17 s. 8 gr. over arbeidsloon van «tpicken op tgoet tot Wachtebeke tot vyf ghemet». (50)

Wanneer de regressie het grootst was, tekende JACQUES VAN LAERE, in 1687 een negenjarig pachtkontraakt. De 40 bunder kwamen onder zijn hoede tegen een jaarlijkse pachtsom van 35 p. 11 s. groten. (51)

Handtekening van Jacques VAN LAERE.
RAG-SPI nr. 2258. A° 1700

Het is evident dat ook Van Laere, getroffen door al dat oorlogsgeweld, zijn verplichtingen niet kon naleven.

Wat niet in klinkende speciën voldaan werd, trachtte de Pitancie deels te recupereren in natura.

Zo onder meer in 1690! Nadat de pachter op 7 januari 12 pond gr. had afgelost, leverde hij op 11 mei en 17 november van hetzelfde jaar «calfers» ter waarde van 10 pond 19 schellingen. (52)

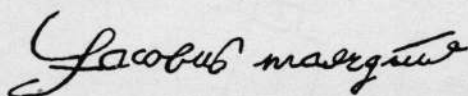
Bij de volgende pachthernieuwing in 1697 werd de pachtsom teruggebracht naar 10 pond gr. (53)

De pachtvoorwaarden werden dusdanig opgesteld, dat ingeval de tijdsomstandigheden zich gunstiger voordeden, het sticht recht had op een verhoging van pacht gedurende het lopende kontrakt. De overeenkomst werd onderschreven voor drie jaar en hield in dat Jacques Van Laere het eerste jaar 10 pond gr. zou betalen. Indien een deel van de landerijen onder water bleef, werd voor het tweede en derde jaar telkens de helft van 35 p. 11 s. in rekening gebracht. Konden desgevallend de landen drooggemaakt worden, dan was de pachter gehouden voor de twee laatste jaren telkenjare 35 p. 11 s. te betalen.

Uit de rekening blijkt evenwel dat aan de wateroverlast geen oplossing gegeven was. (54)

Op 5 september 1706 overleed Jacques Van Laere op het goed. (55)

Schoonzoon JACOBUS MARQUENIE, gehuwd met Petronella Van Laere, nam in 1707 het pachtgoed over. De eerste drie jaren om een jaarlijkse vergoeding van 10 pond gr., de drie resterende tegen 15 pond groten het jaar. (56) [zie bijlage II]

Handtekening van Jacobus MARQUENIE.
RAG-SP II nr. 1497. A° 1707

Op verzoek van de prelaat van de Sint-Pietersabdij werden ten behoeve van beide partijen het goed, en meer in het bijzonder de zopas voltooide herstellingswerken geprezen. (57) [zie bijlage III]

Prijzer Gillis Broeckaert, Pieter Vander Gracht en Jan Anthonis kwamen op 25 april 1708 hun taak vervullen.

Het **huis** — met op de zuidzijde ervan het «slaephuyseken», drie kamers, een keuken, kelders en een varkenshok — was deels met pannen en deels met stro gedekt. Het was 17,89 meter lang, 6,60 meter breed en 2,75 meter hoog tot aan de dakbedekking. (58) Dit alles werd geschat op 164 pond groten.

De zogenaamde «**cleyne schure**», groot 18,72 bij 7,15 meter, die opgetrokken was naast het wagenhuis omvatte een dorsvloer, twee winkels (op elk einde één) en een kalverstalleken. Dit gebouw was volledig met stro gedekt en werd op 49 pond geprezen.

Tegen deze kleine schuur stond het **wagenhuis**. De konstruktie was analoog met de nu nog aanwezige specimen, die men nagenoeg op elke oude hoeve aantreft. Lengte en breedte waren respektievelijk 7,70 en 5,23 meter. De waarde ervan werd geschat op de ronde som van 10 pond.

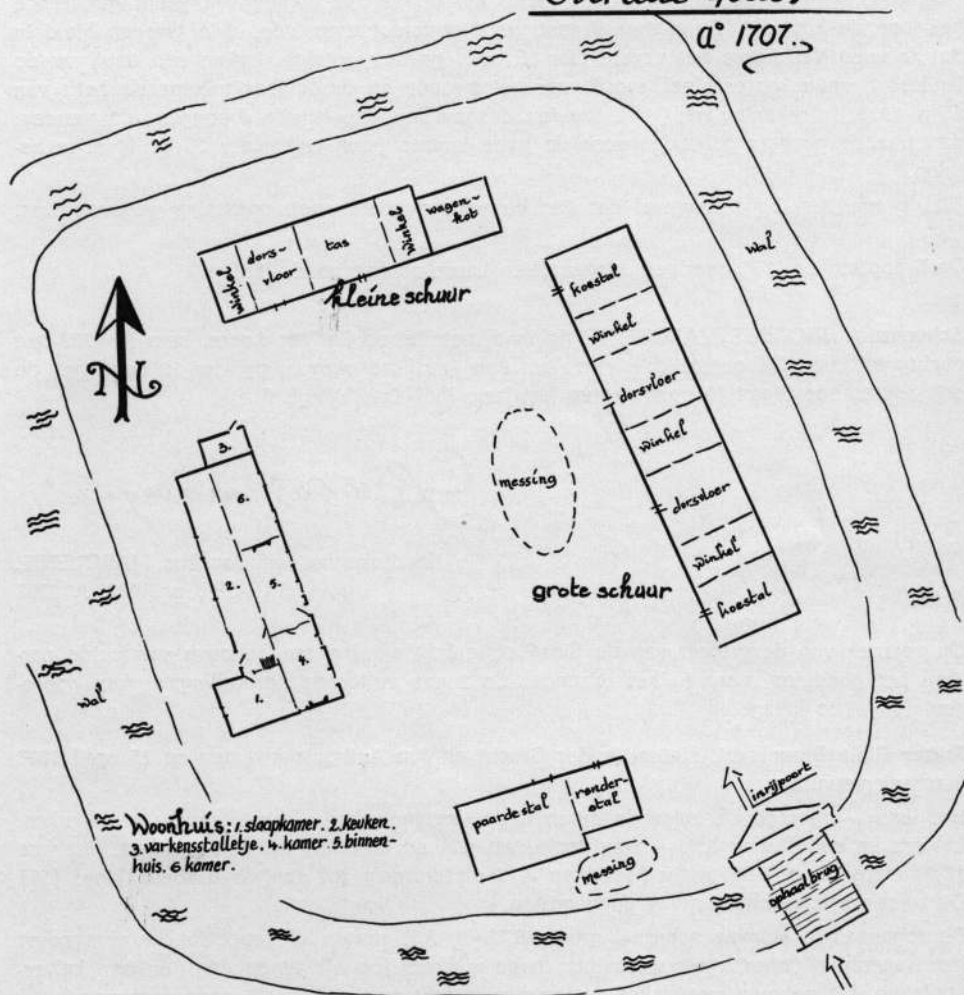
De **grote schuur** die 28,35 meter lang en 7,70 meter breed was omsloot twee dorsvloeren, drie winkels, twee koestallen. Dit eveneens met stro bedekte gebouw was goed voor 64 pond.

De **runderstal** of liever stalleken dat tegen de oostzijde van de paardestal aanleunde was nagenoeg vierkant en amper 5,64 bij 4,13 meter groot. Het was volledig uit hout vervaardigd. Vandaar ook dat het niet meer waard was dan 4 pond 14 schellingen.

De **paardestal** groot 5,50 meter bij 4,54 meter, was in steen opgetrokken en bedekt met «tihelen» en stro, binnenin gedeeltelijk gekasseid en aldus 50 pond 10 schellingen waard. Het kleine **varkenshok** noord tegen het woonhuis, was 5,23 bij 1,92 meter en was geprezen op 2 pond 6 schellingen.

Overlede Goed.

a° 1707.

Plattegrond van het Overlede goed in het jaar 1707.

Het goed was te dien tijde alleen toegankelijk over een primitieve houten ophaalbrug. (59) Wat de ouderdom van het goed nogmaals onderstreept.

Deze **brug**, de houten **poort**, en de **hekkens** vertegenwoordigden 9 pond 13 schellingen. Uiteindelijk werd de prezij afgesloten met een totaal van 352 pond 13 schellingen.

Jacobus hernieuwde zijn pacht met de regelmaat van een klok.

In het begin van de 18de eeuw, liepen tengevolge de weinig stabiele tijdsomstandigheden de pachten maar over zes jaar en reikte de pachtsom niet hoger dan 16 p. 13 s. 4 gr.

Hoe dramatisch het Barrièretraktat van 1715 voor onze gewesten ook uitviel, toch bracht het de nodige verademing om tot een heropstanding te komen.

Geruggesteund door zijn vrouw en zes zoons beheerde Jacobus circa 42 jaar het Overlede goed. (60)

Vanaf 1720 tot en met 1748 betaalde hij onafgebroken een vaste pachtsom van 20 pond groten. (61)

De wederzijdse verstandhouding tussen huurder en verhuurder waren van zulkdanige aard dat geen van beiden beroep op de andere deed zonder gehoord te worden.

Gedurende de jaren 1731-32 liet de abdij twee stenen bruggen maken ten behoeve van de pachter, waarvoor ze 25 pond gr. betaalden. (62)

Het jaar daaropvolgend werd aan François Verschueren en Jan Baptist Van Laere 142 p. 11 s. 2 gr. betaald, over levering van het houtwerk en arbeidsloon bij de bouw van de nieuwe schuur op het hof. (63) Deze werd pas eind 1735 voltooid. (64)

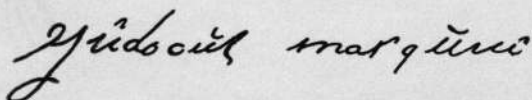
Op verzoek van Jacobus Marquenie liet de abdij deze op 26 april 1736 prijzen. (65)

«De nieuwe ghemaecte schuere met alle de stallinghen daer aen nieuw gemaect, ghemeten van vooren tot agter ende van onder tot boven, van het een eynde tot het ander, mitsgaeders naer exacte calculatie ende examinatie, hebben we geheel de voorseyde schuere met alle de stallinghen, calverkotten ende stroeyen dack weirdigh bevonden tot 277 p. 17 s. 8 gr.».

Eveneens op financieel gebied bestond er een gedurige wisselwerking tussen beiden. Zo was op 20 februari 1739 de Pitancie 7 p. 13 s. 4 gr. verschuldigd aan de pachter, (66) terwijl kort daarop de Sint-Pietersabdij hem een lening toestond van 50 pond.

Na bijna een halve eeuw lang pachter van het Overlede goed geweest te zijn, liet hij, met kerstmis 1749, de heerschappij over aan zijn zoon JUDOCUS MARQUENIE.

De pachtsom bleef op 20 pond behouden. (67)

Handtekening van Judocus MARQUENIE.
RAG-SP II nr. 1497. A° 1755

Op een zo omvangrijke boerderij hoort een boerin dacht Judocus, en weldra was Marie De Vos de «meesterigghe» van het hof.

Helaas was Marie geen lang leven beschoren. Nadat ze op een goeie drie jaar evenveel kinderen ter wereld had gebracht, bezweek de nog jonge vrouw na amper negen jaar huwelijksleven. (68)

Tot zijn vierenvijftigste bleef Judocus op het goed.

Om een voor ons onbekende reden kreeg hij op 26 februari 1767 de «opzeg» van zijn kontrakt. (69)

«Laet weten van wegghen den eerweerdigsten heere prelaet van de abdye van Ste Pieters neffens Gent; aen Judocus Marcquenie van geen voorder gebruyck te nemen van seker behuysde pachthof, dan tot kerst van desen loopenden jaere xvijc seven en tsestigh...».

Zoals gebruikelijk werd ook hier prezij gemaakt tussen de aankomende en de afgaande pachter. [zie bijlage IV]

Voor het gepresteerde werk, de gewassen en de mest die op de velden achterbleven ontving Judocus een vergoeding van 163 pond gr. (70)

Op 24 december 1767 ondertekende een andere Marquenie het pachtkontrakt.

JAN BAPTIST MARQUENIE had op de openbare verpachting van 21 december die te Zaffelare doorging, het hof overgenomen van zijn oom voor de som van 64 pond groten. (71)

Het goed dat sinds 1426 geen noemenswaardige oppervlaktecorrecties had gekend werd nu nagenoeg gehalveerd en teruggebracht tot 25 bunder.

Deze nieuwe oppervlakte kwam tot stand «...naer de separatie der vyfthien bunderen meersch gelegen tegen den swarten gracht, de welcke der eerweirde heere verhuurder by dese is haudende, separatelick ten profyte synder abbye...».

En dat er voor de abdij «profijt» uit te halen was, bewijzen de rekeningen tenvolle. De 15 bunder, bestaande uit de meersen genaamd «thien bunders» en de «vyf bunders», werden gehouden voor maaigras. Jaarlijks werd dit gras openbaar aan de meestbiedende toegewezen. De opbrengst van de verkoop overtrof ver de ontvangst van het resterende pachtgoed. De geïnde sommen schommelden tussen de 83 en de 286 pond. Wat dus in het beste geval uitliep tot meer dan het viervoud. (72)

De belangrijkste voorwaarden die bij de pachtovereenkomst ondertekend werden behelsden: dat alle financiële lasten zo van renten, pointing en zetting, als contributies zouden gedragen worden door de pachter; dat zonder schriftelijke toestemming van de abdij geen verbouwingswerken aan het goed mochten uitgevoerd worden.

Onderverpachten werd in geen geval toegestaan.

Volgens aloude costuimen was de pachter gehouden «de grachten altyt suyver te hauden tot op den auden gront ende de wegen aen syn gebruyck liggende behoorelyck te onderhauden».

A handwritten signature in dark ink, reading 'JB. Marquenie'. The signature is written in a cursive, flowing style. Below the signature is a long, horizontal, slightly wavy line that serves as a decorative flourish or underline.

Handtekening van Jan Baptist MARQUENIE.
RAG-SP II nr. 1497. A° 1768

Daags voor het kontrakt werd ondertekend moest Jan Baptist Marquenie een borg stellen ter waarde van een jaarlijkse pachtsom. Vader Joannes en schoonvader Philippe Boudewijns tekenden de akte op 23 december 1767. (73)

Om te vermijden dat het gezag over hun goederen zou aangetast of zelfs verdonkerd worden, door het systematisch overgaan op de erfgenamen van het pachtersgezin, werd een clause ingelast die bij het overlijden van de pachters hun erfgenamen geen rechten gaf om enige aanspraak op het goed te laten gelden.

De pacht zou dan eindigen met de daaropvolgende kerstdag, tenware de verhuurder zelf de pachtovereenkomst wenste te verlengen.

Wanneer Jan Baptist's grootvader, Jacobus Marquenie, zestig jaar voordien het goed in pacht hield werden de gebouwen geprezen op 352 pond 13 schellingen.

Zonder noemenswaardige verbouwingen was de waarde in 1786 opgelopen tot 548 pond groten. [zie bijlage IV]

Nauwelijks had de nieuwe pachter zich op het hof gevestigd of hij vroeg reeds aan de abdij om veranderingen te mogen aanbrengen. De in berd opgetrokken varkensstallen

tegen de noord-oostzijde van het huis zou hij graag verwijderen. Daarentegen wou hij een kamer van het woonhuis door middel van een muur halveren om daar enerzijds nieuwe varkenshokken van te maken en de andere helft zou omgebouwd worden tot bakkamer.

Deze voorstellen tot verbouwing werden door de pachter verdedigd met het argument dat de oude bakoven die zich nu aan de zuidzijde achter de keuken bevond, te veel brandgevaar inhield.

Terzelfdertijd zou Jan Baptist Marquenie de achterzijde van het huis willen laten optrekken, gelijk aan de voorgevel. (74)

De schriftelijke toestemming om de werken te laten aanvangen kwam van de abdij op 16 maart 1770.

Nauwelijks waren de werken voltooid of Jan Baptist wendde zich opnieuw tot de eigenaars ! Ditmaal ging het om het bouwvallig wagenhuis, dat geannexeerd was aan de ingangspoort. Deze zou hij verwijderen en heroprichten tegen de kleine schuur.

Op 9 februari 1771 kreeg Marquenie ook daarvoor de toelating, zonder evenwel enige aanspraak te maken op korting van pacht of wijziging in de prezij van 2 februari 1768. (75)

*
* *

Na de nederlaag van de Oostenrijkers te Fleurus op 26 juni 1794, werd Vlaanderen terug bij Frankrijk ingelijfd.

Met als ordewoord «Vrijheid en Gelijkheid» zouden de rechten van het volk in eer worden hersteld. Hun akties waren gericht tegen de godsdienst en meer in het bijzonder tegen de rijke kloostergemeenschappen.

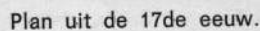
De kerk- en kloostergoederen werden aangeslagen en openbaar verkocht.

Het is evident dat een rijke kloosterorde als de Sint-Pietersabdij niet aan de konfiskatiepolitiek van de Franse overheerser kon ontsnappen.

Op 21 pluviöse an 6 (9 februari 1798) kwam het Overlede goed onder de veilhamer. (76) Vijf dagen voordien was het geprezen op 5.492 pond groten. Omgezet in de toen gangbare munt kwam dat op 118.857 pond. (77)

Onder de 24 bunder 2 gemet 230 roeden die geprezen waren en welke Jan Baptist Marquenie pachtte bevonden zich :

- De hoeve met tuin, 2 schuren, stallen, bergplaatsen en 150 jonge bomen.
- De «Calverwee» zijnde 500 roeden meers.
- Twee partijen, samen 4 gemet genaamd «de gaevers».
- Nog 5 partijen landbouwgrond, «d'hoogstukken», groot 9 gemet 150 roeden.
- Twee gemet 100 roeden genaamd «rampaart».
- Vier dreven, van respectievelijk 700, twee van 500 en 130 roeden groot, met in totaal 392 bomen.
- Drie bossen : «den bosch» 5 gemet, «tkleynbosken» groot 300 roeden en een niet genoemd bos van 8 gemet.
- «Den Aecker» groot 4 gemet.
- «tstik», zijnde 350 roeden landbouwgrond.
- Negen gemet meers, genaamd «den biesemeirsch».
- «d'aude meirsch», groot 4 bunder.
- Drie partijen «labeur» genaamd «de stuckken», groot 6 gemet.
- En uiteindelijk «tboomstuck», groot 1 gemet.

De verkoop van het Overlede goed wekte een ongewone belangstelling. Het opbodsprincipe met de brandende kaars, dat reeds eeuwenlang in gebruik was, werd ook hier toegepast.

Waar we aan de hand van de honderden verkopen vaststellen dat normaliter tot maximaal 6 à 8 kaarsbrandingen nodig zijn om een verkoop af te sluiten, had men er voor het Overlede goed zestien nodig.

De verkoop werd geopend met een bod van 91.400 pond.

Na het branden van de eerste kaars, had een Van den Berge met 620.500 pond het hoogste bod.

De wedijver was zo groot, dat «citoyen» DE GRAEVE uit Gent, uiteindelijk meer dan het achtvoud betaalde van de geschatte waarde. (78)

Voor 1.003.000 pond, was het eeuwenoude kloostergoed in partikuliere handen overgegaan.

Voor wat de eigenaars betreft dienen we een kleine stap vooruit te maken.

Een lakune van circa 35 jaar konden we niet overbruggen.

In 1835 was het in handen gekomen van DUROT Octave, een Gents rentenier. De oppervlakte bedroeg toen 59 ha. 5 a. 40 ca.

Door verdeling kwam het in 1850 toe aan de familie VAN DEN BOGAERDE, die te Heusden verbleef en aldaar eveneens aanzienlijke landerijen bezat.

Na het overlijden van vader Jules, werd het goed in 1870 eigendom van Octaaf Willem VAN DEN BOGAERDE de MEIRELBEKE.

Naar het einde van de 19de eeuw (1892) was het bij erfenis overgegaan op zijn dochter Rosalie, die gehuwd was met Jan VAN TIEGHEM de TEN BERGHE.

Rosalie STEELS, de weduwe van Octaaf Willem Van Den Bogaerde, behield het vruchtgebruik tot 1907.

Op 27 maart 1925 werd Ridder Pierre Gabriel Paul Albert VAN TIEGHEM de TEN BERGHE de wettige eigenaar.

Circa 1965 komt het goed toe aan de kinderen van Pierre.

De oppervlakte bedroeg nog steeds 59 ha. De verloren gegane 5 a. 40 ca. waren te wijten aan onteigeningen voor wegebouw.

*
* *

Voor wat de pachters betreft was er geen wezenlijke verandering gekomen. Het pachtstelsel bleef ongewijzigd.

In plaats van hun jaarlijkse verplichtingen te volbrengen in de abdij, moest de huurder ditmaal zijn betaling overmaken aan de partikuliere eigenaar of diens rentmeester.

De Marquenie's bleven de huurders !

Na Jan Baptist, die de overgang van het Ancien Régime naar de «Moderne» tijd zonder kleerscheuren had doorstaan, volgde LOUIS MARQUENIE hem op. (79)

De eigenaars hadden vertrouwen in hun huurders en het hof bleef floreren.

Naast meestal de schare kinderen van de boer zelf, huisden er nog een dienstknecht, een schaapherder, twee boereknechten en een dienstmeid. Allen hadden hun deel in het succes van het hof.

Na het overlijden van Louis bleef de weduwe, Rosalia DE LETTER, het bedrijf leiden.

Na het overlijden van Rosalia op 30 maart 1859 zetten haar beide nog ongehuwde zoons de traditie verder.

JOANNES en MARCEL MARQUENIE bleven nog 21 jaar het bedrijf uitbaten.

Voor het eerst sinds 1707 was de nieuwe pachter geen Marquenie. Zonder nazaten moesten de twee broers noodgedwongen een 170-jarige familietraditie afsluiten.

Schuur uit de tijd van Leo Dhondt (na 1880).

LEO DHONDT, gehuwd met Maria Van Hecke, kwam op 21 april 1880 op het goed. Vermoedelijk (80) werden tijdens de pachtperiode van Leo grote verbouwingswerken uitgevoerd.

Het huis werd gebracht in de toestand zoals het tot voor kort was en de grote schuur die een laatste verbouwing had gekend in 1733 werd afgebroken. De grote moerbalk uit de schuur werd gebruikt voor het woonhuis.

Reeds op 25 februari 1901 werd Dhondt opgevolgd door AMANDUS VAN HECKE. Deze Amandus die gehuwd was met Joanna Van Waes kon het amper dertien jaar waarmaken op de hofstede.

Na hem, kwam JOANNES BAPTIST DE CONINCK in 1914 de reeks vervoegen. Helaas kwam hij reeds op 23 februari 1922 te overlijden.

De kranige weduwe MARIA DAELEWIJN hield nog tot 1939 het goed in pacht.

Op 12 maart 1939 kwam HENRI HERMAN op het hof.

Het past niet in deze wetenschap om voorspellingen te maken, maar toch willen we er ons voor éénmaal aan bezondigen.

Met Henri geloven we, dat er terug een stamvader op het goed kwam van een nieuwe dynastie, welke nog lang zal heersen over het Overlede goed.

Na drieëndertig jaar de stuwende kracht te zijn geweest, werd na zijn overlijden op 13 januari 1971 de heerschappij overgenomen door de twee zoons: GEORGES en VITAL HERMAN.

Moeder Marie Dieleman overleed op 22 februari 1975.

Ofschoon op 15 februari 1973 de hofstede door de huidige bewoners werd aangekocht is — gelukkig — het oude Overlede goed toch één domein gebleven.

Dat de Hermans een expansieve politiek voeren bewijst de nieuwe prachtige woning, die onlangs in gebruik werd genomen. Deze geslaagde inplanting bevestigt nogmaals de homogeniteit van het hof, en laten we hopen, van gans dit eeuwenoude domein.

ERIK DE SMET.

NOTEN

- (1) Rijksarchief Gent - Fonds Sint-Pieters (afgekort RAG-SP) II nr. 1497.
- (2) RAG-SP II nr. 573. A° 1692 «t'goedt overleede», «in het goedt overleede».
- (3) RAG-SP I nr. 2343.
- (4) RAG-SP I nr. 169; SP II nr. 1497. A° 1707, 1713, 1736.
- (5) RAG-SP oorkonden 1171. Zie ook kaart RAG-K&P nr. 686.
- (6) VANHAECK M., Cartulaire de l'abbaye de Marquette, Rijsel 1937-39. Blz. 3 nr. 3 A° 1201.
- (7) PUIMEGE G., Gerard de Duivel, zoon van Zeger, Heer van de Heerlijkheid «Saffellare». De Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, Jaarboek VII - 1969.
- (8) RAG-SP I nr. 2261.
- (9) RAG-SP I nr. 2260.
- (10) De naam VAN DEN ZIJPE troffen we aan in diverse schrijfwijzen: Van den Zipe; Van den Zippe; Van der Zepe; Van den Supe.
- (11) RAG-SP I nr. 2261 fol. 5 r°.
- (12) RAG-SP I nr. 2266 fol. 9 r°. «Nieuwersch ende aude mersch mette lande datter toe behoert, ende met eene tiendekinne tgheheete crabbetiende, ligghende al in de prochien van wachtbeke ende wincle, haudt in pachte jan van den zippe. Eene termyn van ix jare, die begonste te meye int jaer xliij c en vij (1407) ende es dit zun ij° pacht omme xlvij p. par. te betaelen te twee paymente in elc jaer, deene helft te kerssavondt ende dander helft te meye, dies ontfanght de pietanche van sente pieters, vors van tvorseyde tiendekin v p. par. siaers...».
- (13) RAG-SP I nr. 2294 fol. 4 r°.
- (14) RAG-SP I nr. 2297
- (15) RAG-SP I nr. 2298.
- (16) RAG-SP I nr. 2268 fol. 2 r°.
- (17) RAG-SP I nr. 2268 fol. 2 r°. «...nieuwersch ende auden mersch mette toebehoort, groot zynde xxxvj bundre lettelt min ofte meer, haude in pachte willem de voghelare ende christoffel pikaut...».
- (18) RAG-SP II nr. 1497. Vanwaar die naam komt, weten we niet.
- (19) DE SMET E. Notulen betreffende de Kerk te Wachtebeke, haar bediening en pastoraal kompetenties. In driemaandelijks mededelingsblad van de Heemkundige Kring «Oud Wachtebeke», jg. 4 nr. 2, mei 1977, blz. 12, jg. 3 nr. 4, dec. 1976, blz. 35.
- (20) RAG-SP I nr. 1415 fol. 13 r°.
- (21) RAG-SP I nr. 2269 fol. 8 r°.
- (22) RAG-SP I nr. 2269 fol. 1 v°. «nieuwersch ende auden mersch ghelegghen in de prochie van wachtbeke, groot xxxvj bundre, hauden in pachte willem de voghelare ende robbrecht Plasten, siaers omme clxxx p. viij s. par.». In dezelfde rekening (niet meer gefolieerd) komen beide pachters nogmaals voor met hun respectievelijke pachtsom.
- (23) RAG-SP I nr. 2302.
- (24) Voor de pachtsommen 1461-1589 verwijzen we naar Bijlage I, Chronologische lijst van de Pachters.
- (25) RAG-SP I nr. 126 fol. II v°. Vanaf het einde van de 16de eeuw werden de pachten uitgedrukt in ponden groten, in tegenstelling tot de vroegere, waar gerekend werd in ponden parisis.
- (26) RAG-SP I nr. 126 fol. II v°.
- (27) RAG-SP II nr. 1497.
- (28) RAG-SP I nr. 2308 fol. 16 v°.
- (29) RAG-SP I nr. 2309 fol. 16 v°.
- (30) RAG-SP I nr. 2309 fol. 16 v°.

Op 12 maart 1939 kwam HENRI HERMAN op het hof.

Het past niet in deze wetenschap om voorspellingen te maken, maar toch willen we er ons voor éénmaal aan bezondigen.

Met Henri geloven we, dat er terug een stamvader op het goed kwam van een nieuwe dynastie, welke nog lang zal heersen over het Overlede goed.

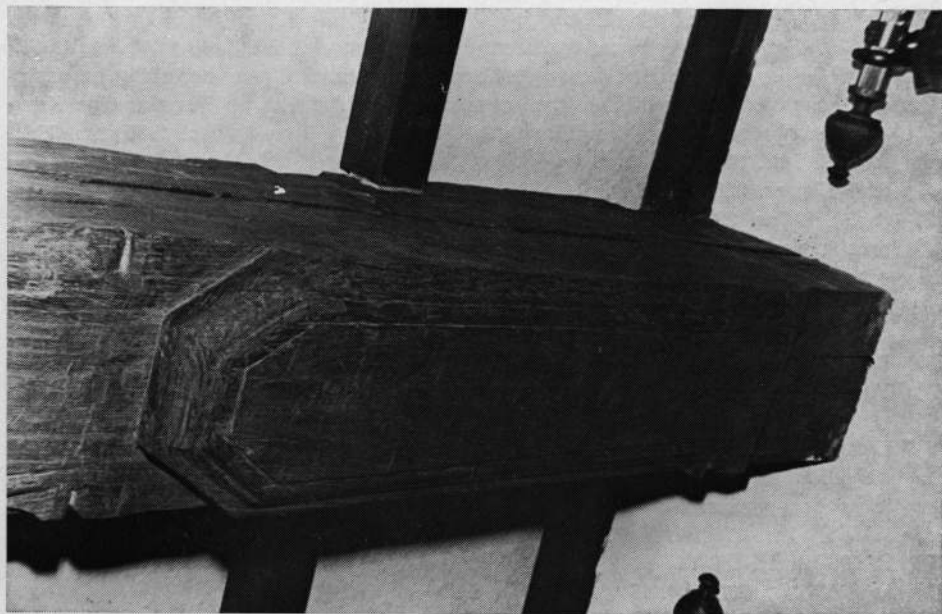
Na drieëndertig jaar de stuwende kracht te zijn geweest, werd na zijn overlijden op 13 januari 1971 de heerschappij overgenomen door de twee zoons: GEORGES en VITAL HERMAN.

Moeder Marie Dieleman overleed op 22 februari 1975.

Ofschoon op 15 februari 1973 de hofstede door de huidige bewoners werd aangekocht is — gelukkig — het oude Overlede goed toch één domein gebleven.

Dat de Hermans een expansieve politiek voeren bewijst de nieuwe prachtige woning, die onlangs in gebruik werd genomen. Deze geslaagde inplanting bevestigt nogmaals de homogeniteit van het hof, en laten we hopen, van gans dit eeuwenoude domein.

ERIK DE SMET.

De grote moerbalk uit de schuur werd gebruikt voor het woonhuis.

NOTEN

- (1) Rijksarchief Gent - Fonds Sint-Pieters (afgekort RAG-SP) II nr. 1497.
- (2) RAG-SP II nr. 573. A° 1692 «t'goedt overleede», «in het goedt overleede».
- (3) RAG-SP I nr. 2343.
- (4) RAG-SP I nr. 169 ; SP II nr. 1497. A° 1707, 1713, 1736.
- (5) RAG-SP oorkonden 1171. Zie ook kaart RAG-K&P nr. 686.
- (6) VANHAECK M., Cartulaire de l'abbaye de Marquette, Rijsel 1937-39. Blz. 3 nr. 3 A° 1201.
- (7) PUIMEGE G., Gerard de Duivel, zoon van Zeger, Heer van de Heerlijkheid «Saffelare». De Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, Jaarboek VII - 1969.
- (8) RAG-SP I nr. 2261.
- (9) RAG-SP I nr. 2260.
- (10) De naam VAN DEN ZIJPE troffen we aan in diverse schrijfwijzen : Van den Zipe ; Van den Zippe ; Van der Zepe ; Van den Supe.
- (11) RAG-SP I nr. 2261 fol. 5 r°.
- (12) RAG-SP I nr. 2266 fol. 9 r°. «Nieuwersch ende aude mersch mette lande datter toe behoert, ende met eene tiendekinne tgheheete crabbetiende, ligghende al in de prochien van wachtbeke ende wincle, haudt in pachte jan van den zippe. Eene termyn van ix jare, die begonste te meye int jaer xiiij c en vij (1407) ende es dit zun ij° pacht omme xlvij p. par. te betaelen te twee paymente in elc jaer, deene helft te kerssavondt ende dander helft te meye, dies ontfanght de pietanche van sente pieters, vors van tvorsejde tiendekin v p. par. siaers...».
- (13) RAG-SP I nr. 2294 fol. 4 r°.
- (14) RAG-SP I nr. 2297
- (15) RAG-SP I nr. 2298.
- (16) RAG-SP I nr. 2268 fol. 2 r°.
- (17) RAG-SP I nr. 2268 fol. 2 r°. «...nieuwersch ende auden mersch mette toebehoort, groot zynde xxxvj bundre lettelt min ofte meer, haude in pachte willem de voghelare ende christoffel pikaut...».
- (18) RAG-SP II nr. 1497. Vanwaar die naam komt, weten we niet.
- (19) DE SMET E. Notulen betreffende de Kerk te Wachtebeke, haar bediening en pastorale competenties. In driemaandelijks mededelingsblad van de Heemkundige Kring «Oud Wachtebeke», jg. 4 nr. 2, mei 1977, blz. 12 , jg. 3 nr. 4, dec. 1976, blz. 35.
- (20) RAG-SP I nr. 1415 fol. 13 r°.
- (21) RAG-SP I nr. 2269 fol. 8 r°.
- (22) RAG-SP I nr. 2269 fol. 1 v°. «nieuwersch ende auden mersch gheleghen in de prochie van wachbeke, groot xxxvj bunre, hauden in pachte willem de voghelare ende robbrecht Plasten, siaers omme clxxx p. viij s. par.».
In dezelfde rekening (niet meer gefolieerd) komen beide pachters nogmaals voor met hun respectievelijke pachtsom.
- (23) RAG-SP I nr. 2302.
- (24) Voor de pachtsommen 1461-1589 verwijzen we naar Bijlage I, Chronologische lijst van de Pachters.
- (25) RAG-SP I nr. 126 fol. II v°. Vanaf het einde van de 16de eeuw werden de pachten uitgedrukt in ponden groten, in tegenstelling tot de vroegere, waar gerekend werd in ponden parisis.
- (26) RAG-SP I nr. 126 fol. II v°.
- (27) RAG-SP II nr. 1497.
- (28) RAG-SP I nr. 2308 fol. 16 v°.
- (29) RAG-SP I nr. 2309 fol. 16 v°.
- (30) RAG-SP I nr. 2309 fol. 16 v°.

- (31) RAG-SP I nr. 2310 fol. 24 r°.
- (32) RAG-SP I nr. 128. «Reynier Gheldolf haudt in pachte 40 bunderen ofte daer ontrent onder meersch,zaeylandt ende doncken, ghelegghen te wachtebeke, den termyn van vj jaer, ingaende te kersmondt 1623 voor de somme van een hondert pond groote t'jaers...».
- (33) Komt ook voor als : Espringalle, Espingael.
- (34) RAG-SP II nr. 1497. «... in loyalen pachte heeft pierre d'Espringael ende janne larré zyne wettelycke huysvrouwe, de lancxt in leevende van hemlieden beyde, geheel ende alleen te gebruycken... 40 bunderen onbegrepen... binnen de prochie van Wachtebeecke, west ende oost aen tlant van wylen d'heer van Wiese ende t'goet te Braemxt, noort aene moerleede...».
- (35) RAG-SP I nr. 2313 fol. 21 r°.
- (36) RAG-SP I nr. 2315 fol. 16 r°. In een andere bron (RAG-SP II nr. 1497) heeft men Reynier zijn pacht uitgedrukt in guldens. De 116 p. 13 s. 4 gr. korresponderen met 700 gulden. Per bunder betaalde hij 17 gulden 10 stuiver.
- (37) RAG-SP II nr. 1497.
- (38) RAG-SP I nr. 2323 fol. 21 v°.
- (39) RAG-SP I nr. 2327 fol. 73 r°.
- (40) RAG-SP II nr. 1497. Het pachtkontrakt van Pieter De Smet (10 juli 1647) spreekt van 40 bunder onbegrepen «... nyet jeghenstaende daer een groot deel is afghe-nomen door het delfven van de nieuwe riviere...».
- (41) RAG-SP II nr. 1497. In 1648 was al het gemaaide en gehooide gras op de meersen gebleven wegens de overvloedige regens.
In 1649 kon men weinig of niet maaïen «... oock dat de selve meerschen zoo zeere bedorven waren dat men die qualick ofte niet en heeft connen maeyen...».
In 1650 is de gemaaide «gherssyn» eveneens op de meers gebleven en daar gerot.
- (42) RAG-SP II nr. 1497. dd. 24 maart 1660.
- (43) RAG-SP I nr. 2331 fol. 40 v°.
- (44) RAG-SP II nr. 1497.
- (45) RAG-SP I nr. 2336.
- (46) RAG-SP II nr. 269.
- (47) RAG-SP I nr. 129 ; RAG-SP I nr. 2341 fol. 47 r°. «Ende alsoo den voornoemden Oosterlinck, kerst 1686 by executie is doen ruymen, soo heeft men bevonden dat den prysye vande huysingen alleene bedregen heeft 407-17-6 gr. ende dat de ander prysye is gheweest 531-8-0 gr. soo compt courtresse voor den pachter 123-10-6 gr. ende de prysye vande vruchten, verwasch van haut ende wedau, bedraecht 408-12-8 gr. ende daerop afghecort de voorseyde 123-10-6 gr. blyft 285-2-2 gr. daarmede saude betaelt syn de jaeren 1679, 1680, 1681 1682 ende 1683 ende 1-2-6 gr. op den jare 1684, sonder dat by den rendant het voordr is connen gherecomreert worden, ter causen dat de vruchten daerinne ten grootten deele de prysye bestaen heeft, aen den pachter vercocht syn voor de somme van tweehondert guldens. Daarmede den prys vande huysinghen gheangnenteert is om ten afscheeden alleene te prons-siseren ende dat den widauw aen den pachter ghelaten is conforme de conditien aen de voorwaerde, als oock dat de naervette draegende 19-12-0 gr. aen den pach-pachter ghelaeten is in latynghe ende leeninghe...».
- (48) RAG-SP I nr. 2343 fol. 86 v°, 88 v°.
«item betaelt aen jan de coninck ende gillis van Damme, stroodeckers, over ar-beytsloon aen tgoet van wachtebeke, verdient tot iij p. xij s.»
«item betaelt aen joos Eeddeghem over leverynghen van drinckbier en teere tot j p. viij s. viij gr.»

- «item betaelt aen dhuysvrauwe van joos fremont tot wachtebeke over leverynghe van bier aen arnault den Arbeyder tot xvj s. viij gr.»
- (49) RAG-SP I nr. 2343 fol. 86 v°. «item betaelt aen jan Verhoosele over synen dienst int bewaeren van thof tot Wachtebeke xijj s.».
- (50) RAG-SO I nr. 2341 fol. III v°
- (51) RAG-SP I nr. 129; RAG-SP I nr. 2343 fol. 42 r°. Niettegenstaande dezelfde bron vermeldt dat in 1687 meersen verkocht werden aan diverse personen voor 49 pond gr. blijft men steeds maar gewagen van 40 bunder.
- (52) RAG-SP I nr. 129.
- (53) RAG-SP I nr. 2358.
- (54) RAG-SP I nr. 2358. «jaecques van Laere haut in pachte xl bunderen onbegrepen onderlandt, meersch ende broucken, geleghen in de prochie van Wachtebeke, eenen termyn van drye jaeren ingegaen kerssamondt 1697, eerste jaer voor thien ponden gr. tsiaers ende de twee anderen voor dhilft van xxxv p. xj. s. gr. siaers, indien den vloet vande wateren gecontinueert hadde dan by soo verre de wateren gewiert wierden xxxv p. xj s. gr. siaers, compt over tjaer 1700 ten xvij p. xj s. gr. siaers midts de wateren niet en syn geweert geweest, twelcke betaelt is in couvent den vierden july 1702 vij p. iij s. gr. ende tsurplus den xj 9bre 1703, dus xvij p. xv s. gr.».
- (55) RAG-Fonds Assenede 1035 fol. 236 r°. Jacques Van Laere, laatst in huwelijk met Anna De Maeckere, gedoopt te Wachtebeke 4 november 1680 en aldaar overleden 25 maart 1708. Van Laere was niet geboortig van Wachtebeke en overleed er op 5 september 1706.
- (56) RAG-SP I nr. 169 fol. 116 r°. [Zie bijlage II]
- (57) RAG-SP I nr. 169 fol. 123 r°. [Zie bijlage III]
- (58) De maten zijn oorspronkelijk uitgedrukt in «voet». Te Wachtebeke, waar de Gentse maat in bruik was, gold de voet voor 0,2753 meter.
- (59) RAG-SP I nr. 169 fol. 123 v°. «... de hauten brughe liggende over den wal met een uitlechplancke van thien voet lanck...».
- (60) RAG-Parochieregisters Wachtebeke. Kinderen van Jacobus Marquenie en Petronella Van Laere. Christiaan °1707; Joannes °1709; Francies °1711; Judocus °1713; Petrus Philip-pus °1719 en Jacobus °? (RAG-SP II nr. 1497)
- (61) RAG-SP I nr. 2368 t.e.m. 2386.
- (62) RAG-SP I nr. 2376.
- (63) RAG-SP I nr. 2378.
- (64) RAG-SP II nr. 1497.
- (65) RAG-SP II nr. 1497.
- (66) RAG-SP I nr. 2380.
- (67) RAG-SP I nr. 2389.
- (68) RAG-PR Wachtebeke. Kinderen Judocus Marquenie-Marie De Vos. Joannes Baptist °1753; Coleta Rosalia °1754; Louis °1756.
- (69) RAG-SP II nr. 1497.
- (70) RAG-SP II nr. 1497. «... alsvooren op d'aendracht van afscheeder alle de saeylan-den soo van labeur, saeygraen overschieten, naer ende even vette, als het verwasch van canthautd, benefens de nae vette van lochtynck». «item het verwasch van hautd soo in de bosschen als op d'ettynghe ende in de dreven synde van distincte jaeren.» «item al het verwasch op de troncken, soo eecken als wulghen in het voornoemt goedt bevonden als op den traegel van den Moervaert, oock mede het jonck plant-soen op een hoeckxken van het hooghstuck...».

- (31) RAG-SP I nr. 2310 fol. 24 r°.
- (32) RAG-SP I nr. 128. «Reynier Gheldolf haudt in pachte 40 bunderen ofte daer ontrent onder meersch,zaeylandt ende doncken, gheleghen te wachtebeke, den termyn van vj jaer, ingaende te kersmondt 1623 voor de somme van een hondert pond groote t'jaers...».
- (33) Komt ook voor als : Espringalle, Espingael.
- (34) RAG-SP II nr. 1497. «... in loyalen pachte heeft pierre d'Espringael ende janne larré zyne wettelycke huysvrouwe, de lancxt in leevende van hemlieden beyde, geheel ende alleen te gebruycken... 40 bunderen onbegrepen... binnen de prochie van Wachtebeecke, west ende oost aen tlant van wylen d'heer van Wiese ende t'goet te Braemxt, noort aene moerleede...».
- (35) RAG-SP I nr. 2313 fol. 21 r°.
- (36) RAG-SP I nr. 2315 fol. 16 r°. In een andere bron (RAG-SP II nr. 1497) heeft men Reynier zijn pacht uitgedrukt in guldens. De 116 p. 13 s. 4 gr. korresponderen met 700 gulden. Per bunder betaalde hij 17 gulden 10 stuiver.
- (37) RAG-SP II nr. 1497.
- (38) RAG-SP I nr. 2323 fol. 21 v°.
- (39) RAG-SP I nr. 2327 fol. 73 r°.
- (40) RAG-SP II nr. 1497. Het pachtkontrakt van Pieter De Smet (10 juli 1647) spreekt van 40 bunder onbegrepen «... nyet jeghenstaende daer een groot deel is afghe-nomen door het delfven van de nieuwe rivire...».
- (41) RAG-SP II nr. 1497. In 1648 was al het gemaaide en gehooide gras op de meersen gebleven wegens de overvloedige regens.
In 1649 kon men weinig of niet maaïen «... oock dat de selve meerschen zoo zeere bedorven waren dat men die qualick ofte niet en heeft connen maeyen...».
In 1650 is de gemaaide «gherssyn» eveneens op de meers gebleven en daar gerot.
- (42) RAG-SP II nr. 1497. dd. 24 maart 1660.
- (43) RAG-SP I nr. 2331 fol. 40 v°.
- (44) RAG-SP II nr. 1497.
- (45) RAG-SP I nr. 2336.
- (46) RAG-SP II nr. 269.
- (47) RAG-SP I nr. 129 ; RAG-SP I nr. 2341 fol. 47 r°. «Ende alsoo den voornoemden Oosterlinck, kerst 1686 by executie is doen ruymen, soo heeft men bevonden dat den prysye vande huysingen alleene bedregen heeft 407-17-6 gr. ende dat de ander prysye is gheweest 531-8-0 gr. soo compt courtresse voor den pachter 123-10-6 gr. ende de prysye vande vruchten, verwasch van haut ende wedau, bedraecht 408-12-8 gr. ende daerop afghecort de voorseyde 123-10-6 gr. blyft 285-2-2 gr. daermede saude betaelt syn de jaeren 1679, 1680, 1681 1682 ende 1683 ende 1-2-6 gr. op den jare 1684, sonder dat by den rendant het voordr is connen gherecomreert worden, ter causen dat de vruchten daerinne ten grootten deele de prysye bestaen heeft, aen den pachter vercocht syn voor de somme van tweehondert guldens. Daermede den prys vande huysinghen gheangnenteert is om ten afscheeden alleene te pronsiseren ende dat den widauw aen den pachter ghelaten is conforme de conditien aen de voorwaerde, als oock dat de naervette draegende 19-12-0 gr. aen den pach-pachter ghelaeten is in latynghe ende leeninghe...».
- (48) RAG-SP I nr. 2343 fol. 86 v°, 88 v°.
«item betaelt aen jan de coninck ende gillis van Damme, stroodeckers, over ar-beysloon aen tgoet van wachtebeke, verdient tot iij p. xij s.»
«item betaelt aen joos Eeddeghe over leverynghe van drinckbier en teere tot j p. viij s. viij gr.»

- (71) RAG-SP II nr. 1497.
- (72) RAG-SP II nr. 1500. Ontvangsten gemaakt uit de verkoop van maaigras.
1773	148-16-18 gr.	1782	191-12-10 gr.
1774	111- 5- 0 gr.	1783	137- 8- 7 gr.
1775	135-17- 0 gr.	1784	191-19- 3 gr.
1776	145-11- 0 gr.	1785	268-12- 1 gr.
1777	140-15- 0 gr.	1786	286-16-11 gr.
1778	83-16- 0 gr.	1787	175- 9- 4 gr.
1779	154- 7- 0 gr.	1788	167-13- 9 gr.
1780	176- 3-10 gr.	1789	216-18- 1 gr.
1781	203- 7- 4 gr.	1790	151- 7-11 gr.
- (73) RAG-SP II nr. 1497.
- (74) RAG-SP II nr. 1497. Verzoek van Jan Baptist Marquenie om "... aldaer op onse hofstede af te breken de verckenscoten staende aen het noordt oosteynde van het woonhuys, sewelcke syn gemaect met berdt, nevens de camer, welcke camer hy geirne soude separeren int midden met eenen muer ende t'een hellicht destineren om aldaer te maken de verckenscoten, het ander helft tot het stellen aldaer eenen oven ofte backcamer, ende den actuelen nu staende aen de zuytseyde achter de keucken afbreken ter oorsake van het perykel dat daer is van brandt.
- Voorders om aldaer noch af te breken het afgetreck achter aen thuys, loopende van aen de keucken langhs twee camers bestaende soo in eene slecht kelderken als anderssints, ende in die plaetse te maken eenen muer van selve lenghde en hooghde als heft den muer van vooren aen het huys...».
- (75) RAG-SP II nr. 1497. "... dat hy geirne soude veranderen de haute poorte aldaer ten incommen van ons pachthof, staende met het hauten slecht wagenhuys annex ende d'hellicht der clyne schuere aldaer staende maecken een wagenhuys...».
- (76) RAG-Scheldedepartement 1328.
- (77) RAG-Scheldedepartement 1474.
- (78) RAG-Scheldedepartement 1328.

Lijst van de hoogste bidders na elke kaarsbranding.

kaars	hoogste bod	bieder
1	620.500 pond.	Van den Berge
2	645.000	idem
3	660.000	De Graeve
4	670.000	idem
5	685.000	idem
6	750.000	Carbot
7	765.200	De Graeve
8	810.200	Van Aken
9	833.000	De Waele
10	852.000	Van der Linden
11	872.000	De Graeve
12	879.000	idem
13	915.000	Van den Berge
14	1.000.200	De Graeve
15	1.001.000	idem
16	1.003.000	idem

- (79) Betreffende het moderne gedeelte mocht ik een paar gegevens ontvangen van de heren G. Lanckriet en M. Van de Maele, waarvoor mijn oprechte dank.

- (80) Gegevens medegedeeld door de heer M. Van Heirsele, welke door mondelinge overlevering tot op heden bewaard zijn gebleven.
De pachters na het Ancien Regime werden teruggevonden in de bevolkingstellingen, berustende op het gemeentehuis te Wachtebeke.

BIJLAGE I

CHRONOLOGISCHE PACHTERSLIJST VAN HET OVERLEDE GOED

Anno	Pachter	som
voor 1397	Hughe BRAEM	—
1397	Jan VAN DEN ZIJPE	48- 0-0 par.
1426	Jan VAN DEN ZIJPE en Zeger DE MEYERE	48- 0-0 par.
1433	Willem DE VOGHELAERE en Christoffel PIKAUT	65- 8-0 par.
1435	Willem DE VOGHELARE en Robbrecht PLASCH	138-12-0 par.
1449	Willem DE VOGHELARE	66- 0-0 par.
1461	idem	134- 0-0 par.
1499	idem	72- 0-0 par.
1503	idem	97-18-0 par.
1508	idem	131- 2-0 par.
1513	idem	166- 0-0 par.
1519	idem	181- 1-0 par.
1524	idem	190-18-0 par.
1537	idem	206- 6-0 par.
1546	idem	231-10-0 par.
1552	idem	240- 0-0 par.
1557	idem	286-16-0 par.
1592	Adriaen WYME en Lieven VAN BASSELAERE	9- 0-0 gr.
1603	Boudewijn GHELDOP en Anthone DE BRUNE	14- 0-0 gr.
1611	Boudewijn GHELDOP	14- 0-0 gr.
1612	Franchois BAERT en Jan BAERT	45- 0-0 gr.
1624	Reynier GHELDO(L)F	100- 0-0 gr.
1629	Pierre d'ESPRINGAEL	100- 0-0 gr.
1635	Reynier GHELDO(L)F	116-13-4 gr.
1641	Louis MAUVAIX en Pieter DE SMET	133- 06-8 gr.
1647	Pieter DE SMET	95- 0-0 gr.
1659	Adriaen VAN EEDEGHEM	90- 0-0 gr.
1672	Jacques OOSTERLINCK	80- 0-0 gr.
1687	Jacques VAN LAERE	35-11-0 gr.
1707	Jacobus MARQUENIE (*)	10- 0-0 gr.
1749	Judocus MARQUENIE	20- 0-0-gr.
1767	Jan Baptist MARQUENIE	64- 0-0 gr.
—	Louis MARQUENIE	—
—	de wed. MARQUENIE, Rosalia DE LETTER	—
1859	Joannes MARQUENIE en Marcel MARQUENIE	—
1880	Leo DHONDT	—
1901	Amandus VAN HECKE	—
1914	Jan Baptist DE CONINCK	—
1922	Wed. De Coninck, Maria DAELEWIJN	—
1938	Henri HERMAN	—
1971	Georges HERMAN en Vital HERMAN	—

(*) Deze pachtovereenkomst bevatte een clause die inhield dat bij gunstiger tijdsomstandigheden de pachtsom zou aangepast worden.

BIJLAGE II

PACHTVOORWAARDEN VAN JACOBUS MARQUENIE - 1707

RAG-SP I nr. 169 fol. 116 r°-v^o.

kennelyck sy alle lieden dat den eerweirden heere ende vader in gode heer Maurus, prelaet van dabdye van sente pieters neffens Gendt ende den eerweirde heer damp. Jeronimus aadjuteur vande voornoemde abdye verhuert ende in pachte gegeven hebben aen jacobus Marckennie, den welcken van gelycken bekent in huere ende pachte genomen thebben een pachthof genaemt tgoet ter lee, toebehoorende de voornoemde abdye mette huysingen, schuren, stallen ende edefitien daer op staende groot in saylant, meersschen ende broecken, veertigh bunderen soo daerontrent onbegrepen de juste maete, soo het selve gestaen ende geleghen is ande suytzyde vande kercke binnen de prochie van Wachtebeke, emmers soo het selve te vooren gebruyckt is geweest by jacques van Laere synen schoonvaeder met welcke groote ende geleghentheynt pachter hem tevreden is haudende dit eenen termyn van ses jaren ingaende kerssemond 1707 daer van het eerste jaer vallen ende verschynen sal kerssemond 1708 ende alsoo voorts van jaere te jare, den voornoemden termyn van ses jaren lanck, gedurende deerste dry jaren om thien pond gr. tsiaers ende de resterende dry jaren om 15 pond gr. tiaers vry suyver gelt, de betalinghe te doene in de voornoemde abdye precies ten valdaghe vytterlyck ses weken daernaer op pyne van pachtbreuke, indien myn voornoemde eerweirde heeren verhuerders belieft, boven het voornoemde gelt van den ontfanghe ende alle cleene ende heerelycke rentiens indien der eenighe vuytgaen, mitsgaeders boven alle lasten van pointen ende settinghen ende alle andere, gene uytgesteken nocte geserveert van wat nature die souden mogen wesen dieder gedurende den voorseyden termyn van ses jaren op het voornoemde goet souden moghen gevreucht, gepoint ofte gestelt worden.

Angaende d'huysingen, stallen ende alle andere edefitien staende op de voornoemde goede, sal hy huerare gehouden wesen deselve te hauden staen synen voornoemde pacht gedurende insulcker weerde als de selve volghens de prysis daervan te maeken bevonden sal worden ende indien die tsynen afscheeden erger bevonden werden daervan ande abdye recompentie te doen, ende in cas van verbeternisse gelycke recompentie te geven, synde voorts geconditioneert dat den huerder niet en sal vermogen te maeken eenighe nieuwe wercken ten sy alvooren daertoe hebbende consent van de eerweirde heeren verhuerders, int onderhauden ende volcommen van alle tgone voorschreven, heeft hy huerder verbonden synen persoon ende goederen, present ende toecomende, midtsaers de gunne van syne weduwe, hoirs ende elck van hemlieden in solidum toorconden syn hier van gemaect twee gelycke by partye contractanten respectivelyck onderteekent hebbende tot breeder versekerthede van alle t'gonne voorschreven hem daervoorsseker borghe ende selfs als principael gestelt frans van Laere die van dier oock heeft onderteekent.

actum 14 xbre 1707.

angaende de contributie die sal betaelt worden half om half ende waren onderteekent Maurus, abt van sente pieters; heronius aadjuteur van sente pieters; Jacobus Marquenie ende Frans van Laere.

BIJLAGE III

PREZIJ VAN DE HOFSTEDE Anno 1708.

RAG-SP I nr.169 fol. 123 r°-v^o.

Ten versoucke vanden eerweirden heere prelaet van dabdye van sente pieters nevens gendt ende ter interventie van damp. Amandus neerinx, religieus vande voornoemde abdye ter eender ende Jacobus Markenie ancommenden pachter op het goet tot Wachtebeke genaemt het goet ter Lee, hebben wy onderschreven getransporteert op het voornoemde pachthof ome aldaer te prysen ende estimeren alle de huysinghe, stallen ende schuren ende edefitien soo hier naer volght.

Alvooren gevisiteert ende gepresen het voornoemde huys met het slaephuyseken op de suytsyde, welck woonhuys lanck is 65 voet ende breedt 24 voet buyten muere, hoogh van stagie thien voet alles buyten muere, met de plaette bestaende in dry camers ende een keucken, met seker slaepcaemerken, kelders ende secreten, met een ketelken staende in het slaephuyseken, wyt dry voet vier duymen, diepe twee voet, al welcke voornoemde huys wy hebben bevonden weerdigh te syne soo van alle het metswercke, temmerwerck, iserwerck, stroodack, pannedack, gelaesen vensters met twee steenen verkensbacken tot de somme van een hondert vierentsestig pont groot. 164-0-0 gr.

Item gevisiteert ende gepresen de schuere staende nevens het wagenhuys genaemt de cleyne schure welcke lanck is 68 voet ende breedt 26 voet, bestaende in eenen deselvloer ende twee winckels op ieder hende, een stalleken met diveersche calvers, koehen ende hebben deselve weerdigh bevonden soo van alle over temmerwerck, medtswerck, stroodack als andersins ter somme van negenenveertigh pont gr.: dus 49-0-0 gr.

Item noch gevisiteert ende gepresen het wagenhuys, teynden ande voornoemde schure, welck lanck is 28 voet ende breedt 19 voet ende naer behoorelycke visitatie ende estimatie hebben het voornoemde wagenhuys met alle syn toebehoorten weerdigh bevonden tot de somme van thien pont gr. dus 10-0-0 gr.

Item noch gevisiteert de groote schure dewelcke lanck is 103 voet ende breedt 28 voet, bestaende in twee deselvloeren ende dry winckels met twee koestallen van wedersyde vande voornoemde schure ende naer behoorelycke calculatie soo van alle het medtswerck, stroodack, iserwerck, crebbe en rasteelen ende alle voorder toebehoorten, bevonden de voornoemde schuere weerdigh ter somme van 64 p. 10 s. gr. dus 64-10-0 gr.

Item verseyd gepresen ende gevisiteert den renderstal, staende op het oosthende vande peerdestal dewelcke lanck is twintigh voet en half ende breedt 15 voet ende hebbende voornoemde renderstal weerdigh bevonden tot de somme van vier pont veertien schellingen gr. dus 4-14-0 gr.

Item noch gepresen ende gevisiteert den peerdestal, staende ront in syn medtswerck, den welcke lanck is twintigh voet ende breedt 16 voet en half alles buyten muere ende tendeele gecalsyt ende gedeckt d'een helft met tihelen ende de ander syde met stroot, met syn crebbe ende rasteelen ende hebben de voorseyde stal met alle syne toebehoorten weerdigh bevonden ter somme van vyftigh ponden gr. thien schellingen gr. dus 50-10-0 gr.

Item gevisiteert ende gepresen de hauten brughe liggende over den wal met een uitlechplancke van thien voet lanck ende hebben deselve weerdigh bevonden ter somme van derthien schellen gr. dus 0-13-0 gr.

Item noch gevisiteert twee verckenskoetten staende aent noorthende van het woonhuys, welck lanck is negenthien voeten ende breedt seven voet ende hebben het selve weerdigh bevonden ter somme van twee pont ses schellen dus 2-6-0 gr.

Item noch gevisiteert de auten poorte ten income ende van het hof vande alle het yserwerck daeraen ende hebben de selve weerdigh bevonden ter somme van acht pont thien schellen gr. dus 8-10-0 gr.

Angaende de hauten gelenden vut de heckens, niet bevonden dus memoire

Item de hauten buyse niet bevonden, dus memoire

Item ghepresen ende gevisiteert den loxheckens ende hebben deselve weerdigh bevonden ter somme van thien schellen gr. dus 0-10-0 gr.

Aldus gedaen ende gepresen naer onse beste kennisse ende wetenschap met presentatie van alle het selve te verclaren voor alle jugen ende wetten, dus ansocht synde toorconden desen 25e april 1708 ende waren onderteeckent Gillis Broeckaert, Pieter Vander Gracht ende Jan Anthonis.

BIJLAGE IV

PREZIJ VAN DE HOFSTEDE Anno 1768

RAG-SP II nr. 1497.

Prezij gemaakt tussen de afgaande pachter Judocus Marquenie en de opkomende pachter Jan Baptist Marquenie.

Alvooren gevisiteert ende geexamineert het huys en de kete, selve bevonden ter lindhde van vyfentsestigh voeten, breed 24 voeten, hoog van staegie 10 voeten, mitsgaeders het waschhuys daer achter staende met synen copere ketel, alles weerdigh bevonden tot eene somme van een hondert veertigh ponden gr. courant 140-0-0 gr.

Item de poorte bestaende in een waeghenhuys met een cleyn poortien op de noortsyde het selve waeghenhuys ende poorte lang bevonden 25 voeten, breed 22 voeten... 28-0-8 gr.
Item de groote schuere met eenen doorsvloer, dry wynckels met haere voordere stallinghe, verken ende caelver-cotten. Emmers soo de selve is staende langh ontrent de hondert voeten ende breed 25½ voeten, weerdigh bevonden... 245-0-0 gr.

(Als randnota bijgevoegd : «dese schuere is ten jaere 1735 door d'abdye nieuw gemaectt ende betaelt».)

Item de clyne schuere langh 68 voeten, breed 26 voeten met een doorsvloer ende twee wynckels, afstrecken ende voordere stallynghen... 36-0-0 gr.

Item den peerdenstal in steen onlanghs verbetert ende de eene syde met pannen geleyt, d'andere syde met stroot gedeckt met synne peerdecribbe ende roteils... 40-0-0 gr.

Item een stalleken staende op de oostsyde van den peerdenstal langh 20 voeten, breed 15 voeten... 6-0-0 gr.

Item de stallingen ende verkenscotten met het vertreck staende aen de noortsyde van het huys... 2-10-0 gr.

Item den kelder, wort alhier in particulieren prys gebracht vermits die ten jaere 1720 door den heer proprietaris is gemaectt... 26-10-0 gr.

Item eene nieuwe steene buyse lydende van uyt den mesput tot in den wal synde een lindhde van 70 voeten... 9-0-0 gr.

Item den boght, staende ront den mesput met syne eckens ende schoven... 4-0-0 gr.

Item eene steene buyse langh 16 voeten, ligghende in den traegel van den moervaert... 7-0-0 gr.

Item eene haute buyse lang 16 voeten en ligghende in den voornoemden traegel... 4-0-0 gr.

INHOUDSLIJST

WACHTEBEKE VERTELT door G. Hoebeke	blz.
Hoofdstuk 1 : Oorlogsdagboek van M. Van Heirsele	5
Hoofdstuk 2 : De Beerschippers	15
2.1 naar Mevr. M. Van Geertruyden-Van Malder	16
2.2 naar Georges Kips	30
2.3 naar Florent Schout	40
Hoofdstuk 3 : Sagen, legenden en andere volksoverleveringen	49
Hoofdstuk 4 : Pottenbakken	63
4.1 De Pottenbakkerij in de Groenstraat naar Maurice Van Heirsele, Mevr. K. Van Laere-Schelstraete, Jos De Caluwé	63
4.2 Gedachten over een uitgestorven beroep	68
Hoofdstuk 5 : Molens te Wachtebeke	77
5.1 Kort overzicht van de muldersstiel, naar Cesar David	78
5.2 De muldersfamilie Van der Eedt De muldersstiel nu, naar Theofiel Van der Eedt	81
HET «OVERLEDE GOED» TE WACHTEBEKE door Erik De Smet	93